Олександр Бєляєв

Голова професора Доуеля

Присвячую моїй дружині

Маргариті Костянтинівні Бєляєвій

Переклад з російської В. Козаченка

ПЕРША ЗУСТРІЧ

— Прошу, сідайте.

Марі Лоран опустилася в глибоке шкіряне крісло.

Поки професор Керн відкривав конверта і читав листа, вона нашвидку оглянула кабінет.

Яка похмура кімната! Але працювати тут зручно: ніщо не відвертає уваги. Лампа з низьким абажуром освітлює тільки письмовий стіл, захаращений книгами, рукописами, коректурами. Око ледь вирізняє масивні меблі з чорного дуба. Темні шпалери, темні штори. В напівтемряві блищить лише золото тиснених оправ у масивних шафах. Довгий маятник старовинного годинника рухається розмірено і плавно.

Перевівши погляд на Керна, Лоран мимоволі всміхнулася: зовнішність професора цілком відповідала стилю кабінету. Ніби витесана з дуба, важка, сувора постать Керна здавалася частиною умеблювання. Великі окуляри в черепаховій оправі скидалися на два циферблати годинника. Мов маятники, рухалися його сіро-попелясті очі, переходячи з рядка на рядок листа. Прямокутний ніс, прямий розріз очей, рота і квадратне

підборіддя, що видавалося наперед, робили обличчя схожим на стилізовану декоративну маску, яку виліпив скульптор-кубіст.

"Камін прикрашати б такою маскою", — подумала Лоран.

— Колега Сабатьє казав уже про вас. Так, мені потрібна помічниця. Ви медик? Чудово. Сорок франків на день. Виплата щотижня. Сніданок, обід. Але я висуваю одну умову…

Постукавши сухим пальцем об стіл, професор Керн несподівано запитав:

— Ви умієте мовчати? Всі жінки балакучі. Ви жінка — це погано. Ви вродлива — це ще гірше.

— Але як це стосується…

— Безпосередньо. Вродлива жінка — двічі жінка. Отже, їй подвійною мірою властиві жіночі вади. У вас може бути чоловік, друг, наречений. І тоді всі таємниці до біса.

— Але…

— Ніяких "але"! Ви повинні бути німа, мов риба. Ви повинні мовчати про все, що побачите і почуєте тут. Пристаєте на такі умови? Змушений попередити: недотримання їх матиме дуже неприємні для вас наслідки. Дуже неприємні…

Лоран була збентежена й заінтригована…

— Я згодна, коли у всьому цьому немає…

— Злочину, ви хочете сказати? Можете бути цілком спокійною. І вам не загрожує ніяка відповідальність… Як у вас із нервами?

— Я здорова…

Професор Керн кивнув головою.

— Алкоголіків, неврастеніків, епілептиків, божевільних у роду не було?

— Ні.

Керн іще раз кивнув головою.

Його сухий, гострий палець упився в кнопку електричного дзвінка.

Двері нечутно відчинились.

У напівтемряві кімнати, мов на фотографічній пластинці, яку проявляють, Лоран побачила лише білки очей, потім поступово проявилося лискуче обличчя негра. Чорне волосся і костюм зливалися з темною драпіровкою дверей.

— Джоне! Покажіть мадемуазель Лоран лабораторію.

Негр кивнув головою, запрошуючи йти за ним, і відчинив другі двері.

Лоран зайшла до зовсім темної кімнати.

Клацнув умикач, і яскраве світло чотирьох матових півкуль залляло кімнату. Лоран мимоволі заплющила очі. Після напівтемряви похмурого кабінету білизна стін засліплювала… Блищали шибки шаф з блискучими хірургічними інструментами. Холодним світлом палали сталь і алюміній

невідомих Лоран апаратів. Теплими, жовтими вилисками падало світло на мідні відполіровані деталі. Труби, змійовики, колби, скляні циліндри… Скло, каучук, метал…

Посеред кімнати — великий прозекторський стіл. Біля столу — скляний ящик; у ньому пульсувало людське серце. Від серця тягнулися трубки до балонів.

Лоран повернула голову вбік і раптом побачила таке, що примусило її здригнутися, ніби від електричного удару.

На неї дивилася людська голова — сама голова без тулуба.

Вона була прикріплена до прямокутної скляної дошки. Дошку підтримували чотири високі блискучі металеві ніжки. Від перерізаних артерій і вен, через отвори в склі, йшли, з'єднавшись уже парами, трубки до балонів. Найтовща трубка виходила з горла і з'єднувалася з великим циліндром. Циліндр та балони були обладнані кранами, манометрами і невідомими Лоран приладами.

Голова пильно і скорботно дивилася на Лоран, кліпаючи повіками. Не могло бути сумніву: голова, відділена від тіла, жила самостійним і свідомим життям.

Попри приголомшливе враження, Лоран не могла не помітити, що ця голова навдивовижу схожа на голову нещодавно померлого відомого вченого-хірурга, професора Доуеля, який вславився своїми дослідами з оживлення органів, вирізаних зі свіжого трупа. Лоран не раз бувала на його блискучих публічних лекціях, і їй добре запам'ятався цей високий лоб, характерний профіль, хвилясте, посріблене сивиною густе русяве волосся, блакитні очі… Так, це була голова професора Доуеля. Тільки губи й ніс його зробилися тоншими, скроні та шоки запали, очі більше заглибилися в орбіти, й біла шкіра набула жовтаво-лимонного відтінку мумії. Але в очах було життя, була думка.

Лоран, мов зачарована, не могла відвести погляду від тих блакитних очей.

Голова беззвучно поворушила губами.

Це вже було занадто для нервів Лоран. Вона мало не знепритомніла. Негр підтримав її і вивів з лабораторії.

— Це жахливо, це жахливо… — повторювала Лоран, упавши в крісло.

Професор Керн мовчки барабанив пальцем об стіл.

— Скажіть, це справді голова?..

— Професора Доуеля? Так, це його голова. Голова Доуеля, мого померлого шановного колеги, яку я повернув до життя. На жаль, я зміг воскресити саму лише голову. Не все дається одразу. Бідолашний Доуель страждав від невиліковної поки що хвороби. Помираючи, він заповідав своє тіло для наукових дослідів, які ми проводили з ним разом. "Усе моє життя було віддане науці. Хай же науці послугує і моя смерть. Я волію, щоб у моєму трупові порпався друг-учений, а не могильний черв", — ось який заповіт лишив професор Доуель. І я одержав його тіло. Мені пощастило не лише оживити його серце, але й воскресити свідомість, воскресити "душу", кажучи мовою натовпу. Що ж тут жахливого? Люди досі вважали жахливою смерть. Хіба ж воскресіння з мертвих не було тисячолітньою мрією людства?

— Я б воліла померти, аніж так воскреснути.

Професор Керн зробив непевний жест рукою.

— Так, воно має певні незручності для воскреслого. Бідоласі Доуелю було б незручно показатись на люди в такому… неповному вигляді. Ось

чому ми тримаємо цей дослід у таємниці. Я кажу "ми", бо цього бажає сам Доуель. До того ж дослід іще не доведено до кінця.

— А як же професор Доуель, тобто його голова, висловив це побажання? Голова може розмовляти?

Професор Керн на мить знітився.

— Ні… голова професора Доуеля не розмовляє. Але вона чує, розуміє і може відповідати мімікою обличчя…

І щоб перевести розмову на інше, професор Керн запитав:

— Отже, ви приймаєте мою пропозицію? Чудово. Я чекаю на вас завтра о дев'ятій ранку. Але пам'ятайте: мовчанка, мовчанка і мовчанка.

ТАЄМНИЦЯ ЗАБОРОНЕНОГО КРАНА

Життя Марі Лоран було нелегким. Їй виповнилося сімнадцять років, коли помер її батько. На плечі Марі лягли турботи про хвору матір. Невеликих коштів, які залишилися по смерті батька, вистачило ненадовго, доводилося вчитись і підтримувати родину… Кілька років вона пропрацювала нічним коректором у газеті. Вивчившись на лікаря, марно намагалася знайти місце. Їй запропонували їхати в згубні місця в Новій Гвінеї, де лютувала жовта пропасниця. Ні їхати туди з хворою матір'ю, ні розлучатися з нею Марі не хотіла. Пропозиція професора Керна стала для неї виходом зі скрутного становища.

Незважаючи на всю незвичність роботи, вона погодилася майже без вагання.

Лоран не знала, що професор Керн, перед тим як прийняти її, збирав про неї докладні відомості.

Уже два тижні вона працювала в Керна… Обов'язки її були нескладні. Протягом дня вона мала стежити за апаратами, які підтримували життя голови. Вночі її заступав Джон.

Професор Керн пояснив їй, як поводитися з кранами біля балонів. Показавши на великий циліндр, від якого йшла товста трубка до горла голови, Керн суворо заборонив їй відкривати кран циліндра.

— Коли повернути кран, голова негайно помре. При нагоді я поясню вам усю систему живлення голови і призначення цього циліндра. А поки що з вас досить і того, що ви знаєте, як поводитись з апаратами.

Однак давати обіцяні пояснення Керн не квапився.

В одну ніздрю голови було глибоко вставлено маленький термометр. У певні години слід було виймати його і записувати температуру. Термометрами й манометрами були обладнані також балони. Лоран стежила за температурою рідин і тиском у балонах. Ретельно відрегульовані апарати не завдавали клопоту, діючи з точністю годинникового механізму. Особливо чутливий прилад, який було приставлено до скроні голови, показував пульсацію, механічно викреслюючи криву. Через добу стрічку міняли. Вміст балонів поповнювався без Лоран, ще до того, як вона приходила.

Марі поступово звикла до голови і навіть заприятелювала з нею.

Коли вранці Лоран заходила до лабораторії з порожевілими від ходи та свіжого повітря щоками, голова кволо всміхалась до неї і повіки її тремтіли на знак привітання.

Голова не могла говорити. Але поміж нею і Лоран швидко встановилася умовна мова, хоча й дуже скупа. Коли голова опускала повіки — це означало "так", піднімала вгору — "ні". Трохи допомагали і губи, які беззвучно ворушилися.

— Як ви сьогодні почуваєтеся? — запитувала Лоран.

Голова посміхалася "тінню посмішки" й опускала повіки: "добре, дякую".

— Як минула ніч? Та сама міміка.

Ставлячи запитання, Лоран вправно виконувала ранкові обов'язки. Перевірила апарати, температуру, пульс. Зробила записи в журналі. Потім дуже обережно обмила водою зі спиртом обличчя голови з допомогою м'якої губки, витерла гігроскопічною ватою вуха. Зняла шматочок вати, який зачепився за вії. Промила очі, вуха, ніс, рот, — у рот і ніс для цього вводилися спеціальні трубки. Зачесала волосся.

Руки її спритно й швидко торкалися голови. На обличчі голови був задоволений вираз.

— Сьогодні чудовий день, — говорила Лоран. — Синє-синє небо. Чисте морозне повітря. Так і хочеться дихати на повні груди. Дивіться, як яскраво світить сонце, геть по-весняному.

Кутики вуст професора Доуеля печально опустилися. Очі тоскно глянули у вікно і зупинилися на Лоран.

Вона почервоніла від легкої досади на себе. Чуйна Лоран інстинктивно уникала розмови про все, що було недосяжним для голови і могло зайвий раз нагадати про вбогість її фізичного існування.

Марі відчувала якусь материнську жалісливість до голови, як до немічної, обійденої природою дитини.

— Що ж, будемо працювати! — швидко сказала Лоран, аби виправити помилку.

Зранку, до появи професора Керна, голова читала. Лоран приносила купу свіжих медичних журналів та книжок і показувала їх голові. Голова переглядала. На потрібній статті ворушила бровами. Лоран клала журнал на пюпітр, і голова заглиблювалася в читання. Лоран звикла, стежачи за очима голови, вгадувати, який рядок вона читає, і вчасно перегортати сторінки.

Коли треба було на полях зробити позначку, голова подавала знак, і Лоран проводила пальцем по рядках, стежачи за очима голови і малюючи олівцем риску на полях.

Для чого голова примушувала робити позначки на полях, Лоран не розуміла, з допомогою їхньої скупої мімічної мови не сподівалася дістати пояснення і тому не розпитувала.

Але якось, проходячи через кабінет професора Керна за його відсутності, Марі побачила на столі журнали з позначками, що їх вона робила за вказівками голови. А на аркуші паперу рукою професора Керна були переписані позначені місця. Це спонукало Лоран замислитись.

Згадавши зараз про це, Марі не втрималася від запитання. Можливо, голові пощастить якось відповісти.

— Скажіть, нащо ми позначаємо деякі місця в наукових статтях?

На обличчі професора Доуеля з'явився невдоволений і нетерплячий вираз. Голова виразно глянула на Лоран, потім на кран, від якого тягнулася трубка до горла голови, і двічі звела брови. Це означало прохання. Лоран зрозуміла: голова хоче, щоб відкрутили заборонений кран. Уже не вперше голова зверталася до неї з таким проханням. Але Лоран пояснювала бажання голови по-своєму: голова, напевне, хоче покінчити зі своїм безрадісним існуванням. І Лоран не наважувалася

відкрутити заборонений кран. Вона не хотіла бути винною в смерті голови, боялась і відповідальності, боялась втратити роботу.

— Ні, ні, — злякано відповіла Лоран на прохання голови. — Коли я відкручу цей кран, ви помрете. Я не хочу, не можу, не смію вбивати вас.

Від нетерплячки й усвідомлення безсилля по обличчю голови пройшла судома.

Тричі вона енергійно піднімала вгору повіки й очі…

"Ні, ні, ні. Я не помру!" — так зрозуміла Лоран. Вона вагалася.

Голова почала беззвучно ворушити губами, і Лоран здалося, що губи намагаються сказати: "Відкрутіть. Відкрутіть. Благаю!.."

Цікавість Лоран розпалилася до краю. Вона відчувала, що тут криється якась таємниця.

В очах голови світилася безмежна туга. Очі просили, благали, вимагали. Здавалося, вся сила людської думки, все напруження волі зосередилося в тому погляді.

Лоран наважилась.

Серце її скажено калатало, рука дрижала, коли вона обережно відкручувала кран.

Одразу ж з горла голови почулося шипіння. Лоран почула кволий, глухий, деренчливий голос, який шипів, мов зіпсований грамофон:

— Д-дяк-кую… вам…

Заборонений кран пропускав стиснуте в циліндрі повітря. Проходячи через горло голови, повітря приводило в рух голосові зв'язки, і голова могла говорити. М'язи горла і зв'язки вже не могли працювати нормально: повітря з шипінням проходило через горло і тоді, коли голова не говорила. А розсічені нервові стовбури шиї порушували нормальну роботу м'язів голосових зв'язок і надавали голосові глухого, деренчливого тембру.

Обличчя голови було задоволене..

Але цієї хвилини почулися кроки з кабінету і брязкіт замка (двері лабораторії завжди замикалися на ключ з кабінету). Лоран ледве встигла закрутити кран. Шипіння в горлі голови припинилось.

Зайшов професор Керн.

ГОЛОВА ЗАГОВОРИЛА

Відтоді, як Лоран відкрила таємницю забороненого крана, минуло з тиждень.

За цей час поміж Лоран та головою встановилися ще більш дружні стосунки. В ті години, коли професор Керн був у клініці чи в університеті, Л оран відкручувала кран, спрямовувала у горло голови невеликий струмінь повітря, щоб голова могла говорити пошепки, але розбірливо. Тихо говорила і Лоран. Вона побоювалася, щоб негр не підслухав їхньої розмови.

На голову професора Доуеля ті бесіди, певне, впливали добре. Очі її пожвавішали, й навіть скорботні зморшки між бровами розгладились.

Голова розмовляла багато й охоче, ніби винагороджуючи себе за час вимушеної мовчанки.

Минулої ночі Лоран бачила вві сні голову професора Доуеля і, прокинувшись, подумала: "А чи бачить сни голова Доуеля?"

— Сни… — тихо прошепотіла голова. — Так, я бачу сни. І я не знаю, чого більше вони завдають мені: горя чи радощів? Я бачу себе вві сні здоровим, сповненим сили і прокидаюся вдвічі знедоленішим. Знедоленим і фізично, і морально. Адже я позбавлений всього, що доступне живим людям. І лише здатність мислити залишено мені. "Я мислю. Отже, я існую", — з гіркою посмішкою процитувала голова слова філософа Декарта. — Існую…

— Що ж ви бачите вві сні?

— Я ще ніколи не бачив себе у моєму теперішньому вигляді. Я бачу себе таким, яким був колись… бачу рідних, друзів… Нещодавно бачив небіжчицю дружину і переживав з нею весну нашого кохання. Бетті колись звернулася до мене як пацієнтка: вона ушкодила ногу, виходячи з автомобіля. Перше наше знайомство відбулося в моєму кабінеті. Ми якось одразу зблизилися з нею. Після четвертих відвідин я запропонував їй поглянути на портрет моєї нареченої, який лежав на письмовому столі. "Я одружусь із нею, коли дістану її згоду", — сказав я. Вона підійшла до столу і побачила на ньому маленьке дзеркальце; заглянувши в нього, вона засміялась і сказала: "Я гадаю… вона не відмовиться". За тиждень вона була моєю дружиною. Ця сцена недавно проминула переді мною вві сні… Бетті померла тут, у Парижі. Ви знаєте, я приїхав сюди з Америки як хірург під час європейської війни. Мені запропонували тут кафедру, і я залишився, щоб жити біля її могили. Дружина моя була дивовижною жінкою…

Обличчя голови проясніло від спогадів, але відразу ж спохмурніло.

— Яким безмежно далеким здається той час!

Голова замислилась. Повітря тихо шипіло в горлі.

— Минулої ночі я бачив уві сні свого сина. Мені дуже хотілося б подивитися на нього ще раз. Але я не насмілююсь піддавати його такому випробуванню…. Для нього я помер.

— Він дорослий? Де він зараз?

— Так, дорослий. Він майже ваш одноліток чи трохи старший. Навчається в університеті. Зараз має бути в Англії, у своєї тітки, материної сестри. Ні, краще б не бачити снів. Але мене, — вела далі голова, помовчавши, — мучать не лише сни. Наяву мене мучать фальшиві відчуття. Як не дивно, але іноді здається, нібито я відчуваю своє тіло. Мені часом хочеться раптом зітхнути на повні груди, потягнутись, розпрямити широко руки, так як це робить людина, коли засидиться. А іноді я відчуваю подагричний біль у лівій нозі. Правда ж, смішно? Хоч як лікар ви маєте це розуміти. Біль такий реальний, що я мимоволі опускаю погляд і, звичайно, крізь скло бачу під собою порожній простір, кам'яні плити підлоги… Часом мені здається, що зараз почнеться напад ядухи, і тоді я майже задоволений своїм "посмертним існуванням", яке позбавляє мене принаймні від астми…

Все це лише рефлекторна діяльність клітин мозку, колись пов'язаних із життям тіла…

— Жахливо! — не витримала Лоран.

— Так, жахливо… Дивно, за життя мені здавалося, що я жив самою тільки роботою думки. Я і справді якось не помічав свого тіла, заглибившись у наукову роботу. І тільки втративши тіло, я відчув, що я втратив. Тепер, як ніколи за все моє життя, я думаю про пахощі квітів, духмяного сіна десь на узліссі, про далекі прогулянки пішки, про шум морського прибою… Я не втратив відчуття нюху, дотику та інших чуттів, але я відрізаний від усієї різноманітності світу відчуттів. Пахощами сіна добре насолоджуватись у полі, коли вони пов'язані з тисячею інших відчуттів: і з пахощами лісу, і з красою вечірньої зорі, і з гомоном лісових

птахів. Штучні пахощі не змогли б замінити мені природних. Запах парфумів "Троянда" замість квітки? Це так само мало задовольнило б мене, як голодного запах паштету без паштету. Втративши тіло, я втратив світ, — увесь неосяжний, прекрасний світ речей, яких я не помічав, речей, які можна взяти, помацати і в той же час відчути своє тіло, себе. О, я охоче б віддав своє химеричне існування за єдину радість — відчути в своїй руці вагу простого каменя! Якби ви знали, наскільки приємний дотик губки, коли ви вранці вмиваєте мені обличчя. Адже дотик — це єдина для мене можливість відчути себе в світі реальних речей… Усе, що я можу зробити сам, це доторкнутися кінчиком язика до моїх пересохлих губів.

Того вечора Лоран повернулася додому неуважна і схвильована. Старенька мати, як звичайно, приготувала їй чай із холодною закускою, але Марі не торкнулася бутербродів, нашвидку випила склянку чаю з лимоном і підвелася, щоб іти до своєї кімнати. Пильний погляд матері зупинився на ній.

— Тебе щось бентежить, Марі? — запитала старенька. — Може, якісь неприємності на роботі?

— Ні, мамо, просто я стомилась і голова болить… Я ляжу трохи раніше, і все мине.

Мати не затримала її, зітхнула і, залишившись на самоті, замислилась.

Відтоді як Марі влаштувалась на роботу, вона дуже змінилася. Стала знервованою, потайною. Мати та дочка завжди були великими друзями. Поміж ними не було таємниць. І ось тепер з'явилася таємниця. Старенька Лоран відчувала, що її дочка щось приховує. На материні розпитування про роботу Марі відповідала дуже коротко й невиразно.

— У професора Керна вдома є лікарня для особливо цікавих у медичному відношенні хворих. І я доглядаю їх.

— Які ж це хворі?

— Різні. Є дуже складні випадки… — Марі супилась і переводила розмову на інше.

Стареньку не задовольняли такі відповіді. І вона почала навіть розпитувати про це деінде, але нічого не дізналася, крім того, що повідомила дочка.

"Чи не закохана вона часом у Керна і, можливо, безнадійно, без взаємності?.." — думала старенька. Але тут же й заперечила сама собі: донька не втаїла б від неї свого захоплення. До того ж хіба Марі не гарненька? А Керн неодружений. І коли б тільки Марі кохала його, то, звичайно, і Керн не встояв би. Іншої такої Марі не знайти в цілому світі. Ні, тут щось інше.:. І старенька довго не могла заснути, перевертаючись з боку на бік на високих перинах.

Не спала й Марі. Погасивши світло, щоб мати думала, ніби вона вже спить, Марі сиділа в ліжку з широко розплющеними очима. Вона згадувала кожне слово голови і намагалася уявити себе на її місці: тихенько торкалася язиком своїх губів, піднебіння, зубів і думала:

"Оце й усе, що може робити голова. Можна прикусити губу, кінчик язика. Можна ворушити бровами. Рухати очима. Заплющувати, розплющувати їх. Рот і очі. Більше жодного поруху. Ні, ще можна трохи рухати шкірою па лобі. І більш нічого…"

Марі заплющувала і розплющувала очі, кривила обличчя. О, коли б у цей час мати поглянула на неї! Старенька вирішила б, що її дочка збожеволіла.

Потім несподівано Марі почала хапати себе за плечі, коліна, руки, гладила груди, занурювала пальці в густе волосся і шепотіла:

— Господи! Яка я щаслива! Як багато я маю! — Яка я багата! І я не знала, не відчувала цього!

Утома молодого тіла давалася взнаки. Очі Марі мимоволі заплющились. І тоді вона побачила голову Доуеля. Голова дивилася на неї пильно й скорботно. Голова злітала зі свого столика і ширяла в повітрі. Марі бігала попереду голови. Керн, як шуліка, кидався на голову. Звивисті коридори… Важкі двері… Марі хотіла швидше відчинити їх, та двері не піддавались, і Керн доганяв голову, голова свистіла, шипіла вже біля вуха… Марі відчувала, що задихається. Серце калатає в грудях, його прискорені удари болісно віддаються у всьому тілі. Холодний дрож пробігає по спині… Вона відчиняє двері, потім ще одні, далі ще… О, який жах!..

— Марі! Марі! Що з тобою? Та прокинься ж, Марі! Ти стогнеш…

Це вже не сон. Мати стоїть біля ліжка і стривожено гладить її волосся.

— Нічого, мамо. Просто мені наснився поганий сон.

— Тобі надто часто почали снитися погані сни, дитино моя…

Старенька виходить зітхаючи, а Марі ще деякий час лежить із розплющеними очима, тамуючи биття серця.

— Щось мої нерви геть здають, — тихо шепоче вона і цього разу міцно засинає.

СМЕРТЬ ЧИ ВБИВСТВО?

Якось, переглядаючи перед сном медичні журнали, Лоран прочитала статтю професора Керна про нові наукові дослідження. В цій статті Керн посилався на праці інших вчених з тієї ж галузі. Всі ці вибірки було взято з наукових журналів та книг, і-вони цілком збігалися з тими, що їх Лоран за вказівкою голови підкреслювала під час їхніх ранкових занять.

Другого дня, як тільки трапилась нагода поговорити з головою, Лоран запитала:

— Що робить професор Керн в лабораторії за моєї відсутності?

Повагавшись, голова відповіла:

— Ми з ним продовжуємо наукову роботу.

— Отже, і всі ті позначки ви робите для нього? А вам відомо, що вашу роботу він друкує під своїм ім'ям?

— Я здогадуюсь.

— Неподобство! Як ви можете дозволяти таке?

— Що ж я можу вдіяти?

— Коли не можете ви, то можу зробити я! — гнівно вигукнула Лоран.

— Тихше… Дарма… Було б смішно в моєму становищі висувати претензії на авторські права. Гроші? Нащо вони мені? Слава? Що може дати мені слава?.. До того ж… якщо все це спливе, роботу не буде доведено до кінця. А в тому, щоб її було доведено до кінця, зацікавлений я сам. Правду кажучи, мені хочеться бачити результати моєї праці.

Лоран замислилась.

— Така людина, як Керн, ладна піти на все, — тихо проказала вона. — Професор Керн казав мені, коли я влаштовувалась до нього на роботу, що ви померли від невиліковної хвороби й самі заповідали своє тіло для наукових дослідів. Це правда?

— Мені важко говорити про це. Я можу помилитись. Це правда, але, можливо… не все правда. Ми працювали разом з ним над оживленням людських органів, узятих від свіжого трупа. Керн був моїм асистентом. Кінцевою метою моєї праці тоді я бачив оживлення відсіченої від тіла голови людини. Я завершив усю підготовчу роботу. Ми вже оживляли голови тварин, але вирішили не розголошувати наших успіхів доти, доки нам не пощастить оживити і продемонструвати людську голову. Перед цим останнім дослідом, в успіхові якого я не сумнівався, я передав Кернові рукопис з усією проведеною мною науковою роботою для підготовки до друку. Одночасно ми працювали над іншою науковою проблемою, котра теж була дуже близька до вирішення. В цей час у мене стався важкий напад астми — хвороби, що її я, учений, намагався перемогти. Поміж мною і хворобою йшла давня боротьба. Справа була тільки в часі: хто з нас перший вийде переможцем? Я знав, що перемога може бути за нею. І я справді заповідав своє тіло для анатомічних робіт, хоч і не очікував, що саме мою голову буде оживлено. Так от… під час того останнього нападу Керн був біля мене і надавав мені медичну допомогу. Він уколов мені адреналін. Можливо… доза була завеликою, а може, й астма довершила свою справу.

— Ну, а потім?

— Асфіксія (ядуха), коротка агонія — і смерть, яка для мене була лише втратою свідомості… А потім я пережив досить дивні перехідні стадії. Свідомість дуже повільно почала повертатися до мене. Мені здається, що моя свідомість була пробуджена гострим відчуттям болю в шиї. Біль поступово вщухав. Тоді я не зрозумів, що це означає. Коли ми з Керном робили досліди з оживлення собачих голів, відсічених від тіла, ми звернули увагу на те, що собаки відчувають надзвичайно гострий біль після пробудження. Голова собаки тіпалася на тарелі з такою силою, що

іноді з кровоносних судин випадали трубки, через які надходила поживна рідина. Тоді я запропонував анестезувати місце зрізу. Щоб воно не підсихало і не зазнавало впливу бактерій, шию собаки занурювали в особливий розчин Рінген-Локк-Доуель. Цей розчин містить і поживні, і антисептичні, і анестезувальні речовини. Ось у такий розчин і було занурено зріз моєї шиї. Без цього запобіжного заходу я міг би померти вдруге дуже швидко після пробудження, як помирали голови собак у наших перших дослідах. Але, повторюю, тієї хвилини я про все це не думав. Усе було неясним, ніби хтось розбудив мене після сильного сп'яніння, коли вплив алкоголю ще не минув. Але в моїй голові все ж засвітилася радісна думка, що коли свідомість, хоч і не ясна, повернулася до мене, то, виходить, я не помер. Ще не розплющуючи очей, я розмірковував про дивний перебіг останнього нападу. Зазвичай напади астми закінчувалися раптово. Іноді інтенсивність ядухи послаблювалася поступово. Але я ще ніколи не втрачав свідомості після нападу. Це було щось нове. Новим було також відчуття гострого болю в шиї.

І ще одна дивна річ: мені здавалося, що я зовсім не дихав і разом з тим не задихався. Я спробував дихнути, але не міг. Більш того, я втратив відчуття своїх грудей. Я не міг розширити грудної клітки, хоч активно, — як мені здавалося, напружував свої грудні м'язи. "Щось дивне, — думав я, — або я сплю, або марю..." На превелику силу мені вдалося розплющити очі. Темрява. У вухах невиразний шум. Я знову заплющив очі... Ви знаєте, коли людина помирає, то органи чуття згасають не всі одразу. Спочатку людина втрачає відчуття смаку, потім гасне п зір, потім слух. Певне, у зворотному порядку відбувалося і їх відновлення. Через деякий час я знову розплющив очі й побачив тьмяне світло. Так, ніби я занурився у воду на велику глибину. Потім зеленкувата імла почала розходитись, і я неясно побачив перед собою обличчя Керна і в той же час почув уже досить виразно його голос: "Очуняли? Дуже радий бачити вас знову живим". Зусиллям волі я примусив мою свідомість проясніти швидше. Я поглянув униз і побачив просто під підборіддям стіл, — тоді цього столика ще не було, а був звичайний стіл, подібний до кухонного, нашвидкуруч пристосований Керном для досліду. Хотів озирнутися

назад, але не міг повернути голови. Поруч із цим столом, трохи вище, був інший стіл — прозекторський. На тому столі лежав чийсь обезголовлений труп. Я поглянув на нього, і труп здався мені дивно знайомим, незважаючи на те, що він не мав голови і його грудна клітка була розітнута… Поруч у скляному ящику билося людське серце… Я спантеличено глянув на Керна. Я ще ніяк не міг зрозуміти, чому моя голова височить над столом і чому я не бачу свого тіла. Хотів простягнути руку, але не відчув її. "Що таке?.." — хотів я запитати у Керна і лише беззвучно поворушив губами. А він дивився на мене і посміхався. "Не впізнаєте? — запитав він у мене, кивнувши на прозекторський стіл. — Це ваше тіло. Тепер ви назавжди позбулися астми". Він ще міг жартувати!.. І я збагнув усе. Признаюся, першої хвилини я хотів кричати, зірватися з столика, вбити себе і Керна… Ні, зовсім не так. Я усвідомлював розумом, що мав сердитись, кричати, обурюватися, і в той же час був вражений тим, який крижаний спокій оволодів мною. Може, я й обурювався, але якось дивлячись на себе і на світ збоку. В моїй психіці сталися зрушення. Я тільки спохмурнів і… мовчав. Чи міг я хвилюватися так, як хвилювався раніше, коли тепер моє серце билося в скляній посудині, а новим серцем був мотор?

Лоран з жахом дивилася на голову.

— І після цього… після цього ви продовжуєте з ним працювати! Коли б не він, ви перемогли б астму і були тепер здоровою людиною… Він злодій і вбивця, і ви допомагаєте йому зійти на вершину слави. Ви працюєте на нього. Він, як паразит, живиться вашою мозковою діяльністю, він зробив з вашої голови якийсь акумулятор творчої думки і заробляє на цьому гроші й славу. А ви!.. Що дає він вам?.. Яке ваше життя?.. Ви позбавлені всього. Ви жалюгідний обрубок, в якому, на ваше горе, ще живуть бажання. Увесь світ украв у вас Керн. Даруйте, але я не розумію вас. І невже ви покірно, не ремствуючи працюєте на нього?

Голова посміхнулася печальною усмішкою.

— Бунт голови? Це ефектно. Що ж я міг вдіяти? Адже я позбавлений навіть останньої людської можливості: покінчити з собою.

— Але ж ви могли відмовитись працювати з ним!

— Коли хочете, то я пройшов і через це. Але мій бунт був спричинений не тим, що Керн використовує мої розумові здібності. Зрештою, яке значення має ім'я автора? Важливішим є те, щоб ідея вийшла в світ і зробила свою справу. Я бунтував тільки тому, що мені важко було звикнути до свого нового існування. Я віддавав перевагу смерті перед життям… Я розповім вам про один випадок, який стався зі мною у той час. Якось я був у лабораторії сам. Раптом у вікно влетів великий чорний жук. Звідки він міг узятися в центрі величезного міста? Не знаю. Може, його завезло авто, повертаючись із заміської поїздки. Жук покружляв наді мною і сів на скляну дошку мого столика, поруч зі мною. Я скосив очі й стежив за цією гидкою комахою, не маючи змоги скинути її. Лапки жука ковзали по склу, і він, шурхаючи суглобами, повільно наближався до моєї голови. Не знаю, чи зрозумієте ви мене… я завжди відчував якусь особливу гидливість, відразу до таких комах. Я ніколи не міг примусити себе доторкнутися до них пальцем. І ось я був безсилим навіть перед цим жалюгідним ворогом. А для нього моя голова була тільки зручним трампліном для зльоту. І він продовжував повільно наближатися, шурхаючи лапками. Після кількох спроб йому пощастило зачепитися за волосся бороди. Він довго борсався, заплутавшись у волоссі, але вперто ліз дедалі вище. Так він проповз по стиснутих губах, лівим боком носа, через заплющене ліве око, поки, нарешті, досягати лоба, не впав на скло, а звідти на підлогу. Дурниця. Але вона справила на мене жахливе враження… І коли прийшов професор Керн, я категорично відмовився продовжувати з ним наукову роботу. Я знав, що він не наважиться на людях демонструвати мою голову. А без користі не триматиме в себе голову, яка може стати доказом проти нього. І він уб'є мене. Таким був мій розрахунок. Між нами зав'язалась боротьба. Він вдався до жорстоких заходів. Якось пізно ввечері він зайшов до мене з електричним апаратом, прилаштував до моїх скронь електроди і, ще не пускаючи струму, звернувся до мене з промовою. Він стояв, схрестивши

руки на грудях, і говорив дуже лагідним, м'яким тоном, немов справжній інквізитор.

"Шановний колего, — почав він, — ми тут одні, віч-на-віч, за товстими кам'яними стінами. А втім, коли б вони були й тонші, це нічого не міняє, тому що ви не можете кричати. Ви цілковито у моїй владі. Я можу завдати вам найжахливіших тортур, і ніхто мене не покарає. Але нащо тортури? Ми з вами обидва вчені і можемо зрозуміти один одного. Я знаю, живеться вам не легко, але не моя в тому провина. Ви мені потрібні, і я не можу звільнити вас від тяжкого життя, а самі ви не можете втекти від мене навіть у небуття. То чи не краще нам домовитися мирно? Ви будете продовжувати нашу наукову роботу…" Я заперечливо повів бровами, і губи мої нечутно прошепотіли: "Ні". "Ви дуже засмучуєте мене. Чи не хочете цигарку? Я знаю, ви не можете відчути повного задоволення, тому що у вас немає легень, через які нікотин міг би всмоктуватися в кров, та все ж знайомі відчуття…" І він, узявши з цигарнички дві цигарки, одну закурив сам, а другу вставив мені у рота. З яким задоволенням я виплюнув ту цигарку! "Ну що ж, колего, — сказав він тим самим ввічливим, байдужим тоном, — ви примушуєте мене вжити заходів". І він пустив електричний струм. Ніби розпечене свердло пронизало мій мозок… "Як ви почуваєтеся? — дбайливо запитав він мене, ніби лікар пацієнта. — Голова болить? Може, ви хочете вилікувати її? Для цього вам варто лише…" — "Ні!" — відповіли мої губи. "Дуже й дуже шкода. Доведеться трохи посилити струм. Ви страшенно засмучуєте мене". І він пустив такий сильний струм, що, здавалось, голова моя палає. Біль був нестерпний. Я скрипів зубами. Свідомість моя тьмарилась. Як я хотів знепритомніти! Але, на жаль, не зомлівав. Я тільки заплющив очі й стиснув губи. Керн курив, пускаючи дим мені в обличчя, і продовжував підсмажувати мою голову на повільному вогні. Він уже не переконував мене. І коли я розплющив очі, то побачив, що він оскаженів від моєї впертості. "Хай вам біс! Коли б ваш мозок не був мені такий потрібний, я б засмажив його сьогодні ж і нагодував би ним свого пінчера. Фу, який впертий!" І він безцеремонно зірвав з моєї голови всі дроти й зник. Та мені ще рано було радіти. Швидко він повернувся і почав впускати у розчини, які живили мою голову, подразливі речовини, від

яких мене мучили страшні, нестерпні болі. І коли я мимоволі кривився, він запитував: "То як, колего, зважилися? Все ще ні?" Я був непохитний. Він вийшов ще більш розлючений, обкидаючи мене тисячею прокльонів. Я торжествував перемогу. Кілька днів Керн не з'являвся в лабораторії, і день при дні я чекав рятівниці — смерті. На п'ятий день він прийшов, весело висвистуючи якусь пісеньку, ніби нічого й не було. Не дивлячись на мене, він узявся до роботи. Днів зо два чи зо три я спостерігав за ним, не беручи ніякої участі. Але робота все одно цікавила мене. І коли він, проводячи досліди, зробив кілька помилок, які могли знищити результати всіх наших зусиль, я не втерпів і подав йому знак. "Давно б так!" — сказав він із задоволеною посмішкою і пустив повітря через моє горло. Я пояснив йому помилки і відтоді продовжую керувати роботою… Він перехитрив мене.

ЖЕРТВИ ВЕЛИКОГО МІСТА

Від того часу як Лоран розкрила таємницю голови, вона зненавиділа Керна. І це почуття зростало з кожним днем. Вона засинала з цим почуттям і прокидалася з ним. Вона бачила Керна у жахливих снах. Та ненависть була аж якась хвороблива. Останнім часом, зустрічаючись із Керном, вона ледве стримувалась, щоб не кинути йому в обличчя: "Вбивця!"

Лоран обходилася з ним напружено і холодно.

— Керн — жахливий злочинець! — вигукувала вона, залишившись наодинці з головою. — Я викажу його… Я кричатиму про його злочин і не вгамуюся, поки не розвінчаю цієї краденої слави, не розкрию всіх його злочинів. Я себе не пожалію.

— Тихше!.. Заспокойтесь, — умовляв її Доуель. — Я вже казав вам, що не хочу метатися. Але коли ваші моральні почуття обурені й ви жадаєте відплати, я не відмовлятиму вас… тільки не поспішайте. Я прошу вас зачекати до завершення наших дослідів. Адже й мені потрібен зараз

Керн так само, як і я йому. Він без мене не може закінчити роботу так само, як і я без нього. А це ж усе, що мені залишилося. Більшого мені не створити, але розпочата робота має бути завершена.

У кабінеті почулися кроки.

Лоран швидко закрутила кран і сіла з книжкою в руці, все ще обурена. Голова Доуеля опустила повіки, от ніби задрімала.

Зайшов професор Керн.

Він підозріло поглянув на Лоран.

— Що таке? Ви чимось збентежені? Чи все гаразд?

— Ні… нічого… все гаразд… неприємності вдома…

— Дайте ваш пульс…

Лоран неохоче простягла руку.

— Б'ється посилено… нерви розгулялися… Для нервових людей це, мабуть, важка робота. Але я вами задоволений. І подвоюю вам платню.

— Не треба, дякую.

— "Не треба". Кому ж не потрібні гроші? Адже у вас родина.

Лоран нічого не відповіла.

— Справа така. Треба дещо підготувати. Голову професора Доуеля ми перенесемо в кімнату за лабораторією… Тимчасово, колего, тимчасово. Ви не спите? — звернувся він до голови. — А сюди завтра

привезуть два свіженьких трупи, і ми виготуємо з них пару голів, які розмовлятимуть, і продемонструємо їх у науковому товаристві. Час уже оприлюднити наше відкриття.

І Керн знову пильно поглянув на Лоран.

Щоб завчасно не виявити всієї сили своєї неприязні, Лоран змусила себе вдати байдужу і квапливо спитала перше, що спало їй на думку:

— А чиї трупи привезуть?

— Я не знаю, і ніхто цього не знає. Тому що зараз це ще не трупи, а живі й здорові люди. Здоровіші за нас із вами. Це я можу сказати з певністю. Мені потрібні голови цілком здорових людей. Але завтра на них чекає смерть. А за годину, не пізніше, вони будуть тут, на прозекторському столі. Я про це подбаю.

Лоран, яка сподівалася від професора Керна всього, подивилася на нього так перелякано, що він на мить зніяковів, а потім голосно розреготався.

— Усе дуже просто. Я замовив пару свіженьких трупів у морзі. Річ, бачите, в тім, що місто, цей сучасний молох, щодня вимагає людських жертв. Щодня, за непорушними законами природи, в місті гине від вуличного руху кілька людей, не враховуючи нещасних випадків на заводах, фабриках, будівництвах. Так от, ці приречені, бадьорі, сповнені сили та здоров'я люди сьогодні спокійно заснуть, не знаючи, що їх чекає завтра. Завтра вранці вони встануть і, весело наспівуючи, почнуть одягатися, щоб іти, як вони гадатимуть, на роботу, а насправді — назустріч своїй неминучій смерті. У той самий час в іншому кінці міста, так само безтурботно наспівуючи, вдягатиметься їхній кат мимоволі — шофер або водій трамвая. Потім жертва вийде зі своєї квартири, кат виїде з протилежного кінця міста зі свого гаража чи трамвайного парку. Перемагаючи потік вуличного руху, вони наполегливо наближатимуться

одне до одного, не знаючи одне одного, аж до фатального місця зіткнення їхніх шляхів. Потім на одну коротку мить хтось із них заґавиться — і все. На статистичній рахівниці, яка відлічує число жертв вуличного руху, додасться одна кісточка. Тисячі випадковостей мають привести їх до цього фатального місця зіткнення. І все ж таки це неминуче трапиться з точністю годинникового механізму, який на одну мить зводить в одну площину дві стрілки, що рухаються з різною швидкістю.

Ніколи ще професор Керн не був такий балакучий з Лоран. Та й звідки в нього така несподівана щедрість? "Я подвоюю вам платню…"

"Він хоче власкавити, купити мене, — подумала Лоран. — Він, здається, підозрює, що я здогадуюсь, ба навіть знаю про багато що. Але йому не вдасться купити мене".

НОВІ МЕШКАНЦІ ЛАБОРАТОРІЇ

Справді, вранці на прозекторському столі лабораторії професора Керна лежали два свіжих трупи.

Дві нових голови, які призначалися для публічної демонстрації, не повинні були знати про існування голови професора Доуеля. Ось чому її було завбачливо перенесено професором Керном до сусідньої кімнати.

Чоловічий труп належав робітникові років тридцяти, що загинув у потоці дорожнього руху. Його могутнє тіло було розчавлене. У напіврозплющених осклянілих очах завмер переляк.

Професор Керн, Лоран та Джон у білих халатах працювали над трупами.

— Було ще кілька трупів, — говорив професор Керн. — Один робітник упав з риштувань. Забракував. У нього могло бути ушкодження мозку від

струсу. Забракував я і кількох самовбивць, які отруїлися. Ось цей хлопець виявився годящим. Та ще ось оця… нічна красуня.

Він кивком голови вказав на труп жінки з вродливим, але змарнілим обличчям. На ньому ще помітно було рум'яна і залишки гриму. Обличчя було спокійне. Тільки зведені брови і напіврозкритий рот надавали йому виразу якогось дитячого подиву.

— Співачка з бару. Вбито її випадковою кулею під час п'яної сварки. Просто в серце — бачите? Навмисне так не влучиш.

Професор Керн працював швидко і впевнено. Голови було відсічено від тіл, трупи винесено.

Ще кілька хвилин — і голови поміщено на високі столики. У горло, вени і сонні артерії введено трубки.

Професор Керн був у приємно-збудженому стані. Наближалася його зоряна мить. За успіх він був певен.

На демонстрацію та доповідь професора Керна було запрошено світила науки. Преса, керована вмілою рукою, друкувала попередні статті, в яких підносила науковий геній професора Керна. В журналах були його портрети. Виступові Керна з його дивовижним дослідом оживлення мертвих людських голів надавали значення тріумфу національної науки.

Весело насвистуючи, професор Керн вимив руки, закурив цигарку і самовдоволено подивився на голови, які були перед ним.

— Хе-хе! На таріль потрапила голова не лише Іоанна, але й самої Саломеї. Непогана буде зустріч. Залишається тільки відкрутити кран і… мертві оживуть. Ну, що ж, мадемуазель? Оживлюйте. Відкрутіть усі три

крани. В тому великому циліндрі міститься стиснуте повітря, а не отрута, хе-хе…

Для Лоран це вже давно не було новиною. Але вона, з майже несвідомою хитрістю, вдала, що нічого не знала.

Керн спохмурнів, раптом посерйознішав. Підійшовши впритул до Лоран, він, карбуючи кожне слово, сказав:

— Але у професора Доуеля прошу повітряного крана не відкривати. У нього… пошкоджені голосові зв'язки і…

Упіймавши недовірливий погляд Лоран, він роздратовано додав:

— Хай там як… я забороняю вам. Будьте слухняною, коли не хочете мати великі неприємності.

І, повеселівши знову, він проспівав на мотив опери "Паяци":

— Отож ми починаємо!

Лоран відкрутила крани.

Першою виявила ознаки життя голова робітника. Ледь помітно здригнулися повіки. Зіниці зробилися прозорі.

— Циркуляція є. Все йде чудово…

Раптом погляд голови змінив свій напрямок, очі повернулися до світла вікна. Повільно відновлювалася свідомість.

— Живе! — весело гукнув Керн. — Дайте більше повітря.

Лоран відкрутила кран дужче. Повітря засвистіло в горлі.

— Що це?.. Де я?.. — невиразно мовила голова.

— У лікарні, друже, — сказав Керн.

— У лікарні?.. — Голова повела очима, опустила погляд донизу й побачила порожній простір.

— А де ж мої ноги? Де мої руки? Де моє тіло?

— Немає його, друже. Воно розчавлене. Тільки голова і вціліла, а тулуб довелось відрізати.

— Як це відрізати? Е, ні, я на таке не пристаю. Що це воно за операція? Нащо я годен такий? Самою головою на хліб не заробиш. Мені руки потрібні. Без рук, без ніг нікуди не наймуся… Вийдеш з лікарні… Тьху! Та й вийти нема на чому. Що ж тепер? Пити-їсти треба. Знаю я наші лікарні. Потримаєте скількись там та й витурите: вилікували, мовляв. Ні, я на таке не пристаю, — водно казав він.

Його вимова, широке, засмагле, веснянкувате обличчя, зачіска, наївний погляд блакитних очей — усе вказувало на те, що він хлопець сільський.

Злидні відірвали його від рідних ланів, місто розчавило молоде дуже тіло.

— Може, хоч допомога яка вийде?.. А де той? — раптом згадав він, і очі його розширились.

— Хто?

— Та той, що наїхав на мене… Тут трамвай, тут другий, тут автомобіль, а він просто на мене…

— Не турбуйтесь. Він своє одержить. Номер вантажівки записано: чотири тисячі сімсот одинадцять, коли вам цікаво. Як вас звати? — запитав професор Керн.

— Мене? Тома звали. Тома Буш, от як.

— Ось що, Тома… Ви матимете все, чого забажаєте, і не страждатимете ні від голоду, ні від холоду, ні від спраги. Вас не викинуть на вулицю, не бійтеся.

— А що, дурно годуватимете чи на ярмарках за гроші будете показувати?

— Покажемо, покажемо, та не на ярмарках. Ученим покажемо. Ну, а тепер відпочиньте… — І, поглянувши на голову жінки, Керн заклопотано зауважив: — Щось Саломея примушує себе довго чекати.

— Це що, теж голова без тіла? — запитала голова Тома.

— Та, бачите, аби ви не нудьгували, ми запросили до компанії дівчину… Закрутіть, Лоран, його повітряний кран, щоб не заважав своєю балаканиною.

Керн вийняв з ніздрі жінки термометра.

— Температура вища за трупну, але ще низька. Оживлення йде повільно…

Минав час. Голова жінки не оживала. Професор Керн почав хвилюватися. Він ходив по лабораторії, позирав на годинника, і кожен його крок по кам'яній підлозі дзвінко відлунював у великій кімнаті.

Голова Тома здивовано глипала на нього і беззвучно ворушила губами.

Нарешті Керн підійшов до голови жінки й уважно оглянув скляні трубочки, якими закінчувалися каучукові трубки, введені в сонні артерії.

— Ось де причина. Ця трубочка входить дуже нещільно, й тому циркуляція відбувається повільно. Дайте ширшу трубку.

Керн замінив трубку, і за кілька хвилин голова ожила.

Голова Бріке, — так звали жінку, — на своє оживлення реагувала більш бурхливо. Коли вона остаточно опритомніла і заговорила, то почала хрипко кричати, благала краще вбити її, але не залишати такою потворою.

— Ах, ах, ах!.. Моє тіло… моє бідне тіло!.. Що ви зробили зі мною? Врятуйте мене або вбийте. Я не можу жити без тіла!.. Дайте мені хоч подивитися на нього… ні, ні, не треба. Воно без голови… який жах!.. який жах!..

Коли вона трохи заспокоїлась, то сказала:

— Ви кажете, що оживили мене. Я малоосвічена, але я знаю, що голова не може існувати без тіла. Що це, диво, чари?

— Ні те, ні друге. Це — досягнення науки.

— Коли ваша наука може творити такі чудеса, то вона повинна вміти робити й інші. Пришийте мені нове тіло. Бевзень Жорж продірявив мене кулею… Але ж чимало дівчат пускають собі кулю в лоба. Відріжте їхнє тіло і пришийте до моєї голови. Тільки спершу покажіть мені. Треба вибрати гарне тіло. А так я не можу… Жінка без тіла. Це гірше, ніж чоловік без голови.

І, звернувшись до Лоран, вона попросила:

— Будь ласка, подайте мені дзеркало.

Дивлячись у дзеркало, Бріке довго й уважно вивчала себе.

— Жахливо! Можна вас попросити поправити мені волосся? Я не можу сама зробити собі зачіску…

— Вам, Лоран, додалося роботи, — посміхнувся Керн. — Відповідно буде збільшено і вашу платню. Мушу йти.

Він поглянув на годинника і, підійшовши близько до Лоран, прошепотів:

— У їхній присутності, — він повів очима на голови, — ані слова про голову професора Доуеля!..

Коли Керн вийшов з лабораторії, Лоран пішла провідати голову професора Доуеля.

Очі Доуеля дивилися на неї з сумом. Печальна посмішка кривила губи.

— Бідний, бідний… — прошепотіла Лоран. — Але скоро за вас помстяться!

Голова подала знак. Лоран відкрутила повітряний кран.

— Ви краще розкажіть, як пройшов дослід, — прошипіла голова, кволо посміхаючись.

ГОЛОВИ РОЗВАЖАЮТЬСЯ

Головам Тома та Бріке ще важче було звикнути до свого нового існування, ніж голові Доуеля. Його мозок працював над тими ж науковими проблемами, які цікавили його і до того. Тома та Бріке були люди прості й жити без тіла їм не було сенсу. Не дивно, що вони скоро затужили.

— Хіба це життя? — скаржився Тома. — Стирчиш мов пень. Усі стіни до дірок видивився…

Пригнічений настрій "в'язнів науки", як жартома нарік їх Керн, дуже турбував його. Голови могли захиріти від нудьги швидше, аніж настане день їх демонстрації.

І професор Керн усіляко намагався їх розважати.

Він приніс кіноапарат, і Лоран із Джоном вечорами влаштовували кіносеанси. Замість екрана була біла стіна лабораторії.

Голові Тома особливо подобались комічні картини з Чарлі Чапліном і Монті Бенксом. Дивлячись на їхні витівки, Тома на якийсь час забував про своє убоге животіння. З його горла вихоплювалося навіть щось схоже на сміх, а на очі наверталися сльози.

Та ось пострибав і зник Бенкс, і на білій стіні кімнати з'явилося зображення ферми. Маленьке дівча годує курчат. Чубата квочка заклопотано пригощає своїх пташенят. Біля корівника молода здорова жінка доїть корову, відганяючи ліктем теля, що тицяється мордою у

вим'я. Пробіг кудлатий собака, весело крутячи хвостом, і слідом за ним показався фермер, ведучи за повід коня.

Тома захрипів незвично високим, фальшивим голосом і раптом вигукнув:

— Не треба! Не треба!..

Джон, який порався біля апарата, не відразу зрозумів, у чім річ.

— Припиніть демонстрацію! — вигукнула Лоран і швидко ввімкнула світло. Зблідле зображення ще миготіло якийсь час і нарешті зникло. Джон зупинив проекційний апарат.

Лоран глянула на Тома. На очах у нього були сльози, але то вже не були сльози сміху. Його пухке лице скисло, мов у покривдженої дитини, губи скривилися.

— Як у нас… на селі… — схлипуючи, проказав він. — Корова… курочка. Пропало, все тепер пропало…

Біля апарата вже метушилася Лоран. Швидко світло згасло, і на білій стіні замиготіли тіні. Гарольд Ллойд втікав від полісменів, які його переслідували. Але настрій Тома був уже зіпсований. Тепер вигляд людей, які рухалися, навівав на нього ще більшу тугу.

— Іч, гасає, як скажений, — бурчала голова Тома. — Посадити б його отак, хай би отоді поплигав.

Лоран ще раз спробувала змінити програму.

Показ великосвітського балу геть засмутив Бріке. Вродливі жінки та їхні розкішні вбрання дратували її.

— Не треба… я не хочу дивитися, як живуть інші, — казала вона.

Кіноапарат прибрали. Радіоприймач розважав голови трохи довше, їм обом подобалася музика, особливо танцювальна.

— Господи, як я танцювала цей танець! — вигукнула якось Бріке, заливаючись слізьми.

Довелося вдатися до інших розваг.

Бріке капризувала, щохвилини вимагала дзеркала, вигадувала нові зачіски, просила підмальовувати їй очі олівцем, білити й рум'янити обличчя. Її дратувала нетямущість Лоран, що ніяк не могла осягнути таємниць косметики.

— Невже ви не бачите, — роздратовано говорила голова Бріке, — що праве око підмальовано темніше від лівого. Підніміть дзеркало вище.

Вона просила, щоб їй принесли модні журнали й тканини, і вимагала драпірувати столика, на якому була закріплена її голова.

Часом Бріке поводилася дивакувато. Наприклад, заявила раптом із запізнілою сором'язливістю, що не може спати в одній кімнаті з мужчиною.

— Відгородіть мене на ніч ширмою або принаймні книжкою.

І Лоран робила "ширму" з великої розгорнутої книжки, встановивши її на скляній дошці біля голови Бріке.

Не менше клопоту завдавав і Тома.

Якось він почав вимагати вина. І професор Керн змушений був дати йому відчути насолоду сп'яніння, ввівши в живильні розчини невеликі дози п'янких речовин. Іноді Тома та Бріке співали дуетом. Ослаблені голосові зв'язки не слухалися їх. То був жахливий дует.

— Мій бідний голос… Коли б ви могли чути, як я співала раніш! — казала Бріке, трагічно зводячи брови.

Вечорами ними оволодівали роздуми. Незвичність існування примушувала навіть ці прості натури замислюватися над питаннями життя і смерті.

Бріке вірила в безсмертя. Тома був матеріалістом.

— Звичайно, ми безсмертні, — казала голова Бріке. — Коли б душа вмирала з тілом, вона не повернулася б у голову.

— А де у вас душа сиділа: в голові чи в тілі? — в'їдливо запитав Тома.

— Звісно, в тілі була… скрізь була… — не зовсім упевнено відповідала голова Бріке, відчуваючи в запитанні якусь каверзу.

— То що, душа вашого тіла тепер безголова ходить на тім світі?

— Самі ви безголовий, — образилася Бріке.

— Та я з головою. Тільки вона в мене і є, — не вгавав Тома. — А ось душа вашої голови чи не зосталася на тому світі? А може, через оцю гумову кишку вернулася назад на землю? Ні, — додав він уже серйозно, — ми як машина. Пустили пару — знову запрацювала. А коли розбилась ущерть — то й пара не допоможе…

І вони поринали в свої думки…

НЕБО І ЗЕМЛЯ

Докази Тома не переконували Бріке. Попри своє досить безладне минуле вона залишалася ревною католичкою. Її бурхливе життя не залишало їй часу не лише думати про потойбічний світ, але навіть ходити до церкви. Однак прищеплена в дитинстві богомільність міцно сиділа в ній. І тепер, здавалося, настав найзручніший час для того, щоб ті зародки релігійності проросли. Її теперішнє існування було страхітливим, але смерть — можливість другої смерті — лякала її ще більше. Ночами її мучили жахи потойбічного життя.

Їй ввижалися язики пекельного полум'я. Вона бачила, як її грішне тіло вже підсмажувалося на величезній сковороді.

Бріке з жахом прокидалася, клацаючи зубами і задихаючись. Так, вона справді відчувала, що задихається. Її збуджений мозок вимагав посиленого притоку кисню, але вона була позбавлена серця — того живого двигуна, який так ідеально регулює постачання потрібної кількості крові всім органам тіла. Вона пробувала кричати, щоб розбудити Джона, який чергував у їхній кімнаті. Але Джонові набридли ті постійні виклики, і він, аби спокійно поспати хоч кілька годин, нехтував вимогами професора Керна і закручував іноді в голів повітряні крани. Бріке розтуляла рота, мов риба, витягнута з води, і намагалася кричати, але той крик був не голоснішим за передсмертні позіхи риби… А по кімнаті все бродили чорні тіні химер, пекельне полум'я освітлювало їхні обличчя. Вони наближалися до неї, простягали страшні пазуристі лапи. Бріке заплющувала очі, але це не допомагало: вона однаково бачила їх. І дивно: їй здавалося, що серце її завмирає і холоне від жаху.

— Господи, Господи, невже ж ти не помилуєш рабу твою, ти всемогутній, — беззвучно ворушилися її губи, — твоя доброта безмежна. Я багато грішила, але хіба я винна? Адже ти знаєш, чому так сталося. Я не пам'ятаю своєї матері, мене нікому було навчити добра… Я голодувала. Скільки разів я прохала тебе допомогти мені. Не гнівайся, Господи, я не докоряю тобі, — боязко продовжувала вона свою німу

молитву, — я хочу сказати, що я не така вже й винна. І, змилосердившись, ти, можливо, пошлеш мене у чистилище… Тільки не в пекло! Я помру від жаху… Яка ж я дурна, адже там не вмирають! — і вона знову починала свої наївні молитви.

Погано спав і Тома. Але його не переслідували видіння пекла. Його гризла туга за земним. Лише кілька місяців тому він пішов з рідного села, покинувши там усе, що було миле його серцю, прихопивши з собою в дорогу лише невеличку торбу з коржами та свої мрії — заробити в місті грошей, щоб купити клапоть землі. І тоді він одружиться з рожевощокою здоровою Марі… О, тоді її батько не заперечуватиме проти їхнього шлюбу.

І ось все пропало… На білій стіні своєї випадкової тюрми він побачив ферму і веселу, здорову жінку, так схожу на Марі, що доїла корову. Але замість нього, Тома, інший чоловік провів через подвір'я повз заклопотану квочку з курчатами коня, який відмахувався хвостом від мух. А його, Тома, вбито, знищено, і голову його настромлено на палю, мов городнє опудало. Де його дужі руки, могутнє тіло? У відчаю Тома заскрипів зубами. Потім він тихо заплакав, і сльози крапотіли на скляну підставку.

— Що це? — прибираючи вранці, здивовано запитала Лоран. — Звідки тут вода?

Хоч повітряний кран уже й був завбачливо відкручений Джоном, Тома не відповідав. Похмуро і непривітно глянув він на Лоран, а коли вона відійшла до голови Бріке, він тихо прохрипів їй у спину:

— Убивця! — Він уже забув про водія, що розчавив його, і переніс увесь свій гнів на людей, які його оточували.

— Що ви сказали, Тома? — обернулася до нього Лоран.

Але губи Тома були вже знову міцно стиснуті, а очі дивилися на неї з неприхованим гнівом.

Здивована Лоран хотіла було розпитати Джона про причину поганого настрою, але Бріке вже заволоділа її увагою.

— Будь ласка, почухайте мені ніс з правого боку. Ця безпорадність жахлива… Прищика там немає? Але чого ж тоді так свербить? Дайте мені, будь ласка, дзеркало.

Лоран піднесла дзеркало до голови Бріке.

— Поверніть праворуч, я не бачу. Ще… ось так. Почервоніння. Може, помастити кольдкремом?

Лоран терпляче мастила кремом.

— Ось так. Тепер припудріть, будь ласка. Дякую… Лоран, я хотіла б запитати у вас про одну річ…

— Прошу.

— Скажіть мені, коли… дуже грішна людина сповідається у священика і покається в своїх гріхах, чи може така людина мати відпущення гріхів і потрапити до раю?

— Звичайно, може, — серйозно відповіла Лоран.

— Я так боюся пекельних мук… — зізналася Бріке. — Прошу вас, запросіть до мене кюре… я хочу померти християнкою…

І голова Бріке з виглядом смертенної мучениці звела очі вгору. Потім вона опустила їх і вигукнула:

— Який цікавий фасон вашої сукні! Це остання мода? Ви давно не приносили мені модних журналів.

Думки Бріке повернулися до земних справ.

— Короткий поділ… Гарні ноги дуже виграють, коли коротка спідниця. Мої ноги! Мої нещасні ноги! Ви бачили їх? О, коли я танцювала, чоловіки від цих ніг божеволіли!

До кімнати зайшов професор Керн.

— Як справи? — весело поцікавився він.

— Слухайте, пане професоре, — звернулася до нього Бріке, — я не можу так… ви повинні пришити мені чиєсь тіло… Я вже якось просила вас і тепер прошу ще. Я дуже вас прошу. Я певна, що коли ви тільки захочете, то зможете зробити це…

"Чорт, а чому б і ні?" — подумав професор Керн. Хоч він привласнив усю честь оживлення людської голови, відділеної від тіла, але в душі визнавав, що цей вдалий дослід цілковито є заслугою професора Доуеля. Але чому не піти далі Доуеля? З двох загиблих осіб скласти одну живу, — це було б грандіозно! І коли б дослід удався, вся честь по праву належала б одному Кернові. А втім, деякими порадами голови Доуеля можна було б скористатися. Так, над цим таки варто замислитись.

— А вам дуже хочеться ще потанцювати? — посміхнувся Керн і пустив у голову Бріке струмінь цигаркового диму.

— Чи я хочу? Я танцюватиму день і ніч. Я махатиму руками, як вітряк, пурхатиму, мов метелик… Дайте мені тіло, молоде, гарне жіноче тіло!

— Але чому обов'язково жіноче? — грайливо запитав Керн. — Коли ви тільки захочете, я зможу дати вам і чоловіче тіло.

Бріке поглянула на нього з подивом і жахом.

— Чоловіче тіло? Жіноча голова на чоловічому тілі! Ні, ні, то буде гидотна потвора! Важко навіть підібрати костюм…

— Але ж ви тоді вже не будете жінкою. Ви перетворитеся на чоловіка. У вас виростуть вуса і борода, зміниться й голос. Хіба ви не хочете перетворитись на чоловіка? Багато жінок шкодує, що не народилися чоловіками.

— Це, мабуть, ті жінки, на яких чоловіки не звертали ніякої уваги. Такі, звичайно, виграли б від перетворення на чоловіка. Але я… я не потребую цього. — І Бріке гордо звела свої гарні брови.

— Ну, нехай буде по-вашому. Ви залишитеся жінкою. Я постараюсь підшукати вам гарне тіло.

— О, професоре, я буду безмежно вдячна вам. Можна це зробити сьогодні? Уявляю, який буде ефект, коли я знову повернуся в "Шануар"…

— Це так швидко не робиться.

Бріке теревенила далі, але Керн уже відійшов від неї і звернувся до Тома:

— Як справи, друже?

Тома не чув розмови професора з Бріке. Заглиблений у свої думки, він похмуро глянув на професора й нічого не відповів.

Відтоді як професор Керн пообіцяв Бріке нове тіло, її настрій різко змінився. Пекельні жахи вже не переслідували її. Вона більше не думала

про потойбічний світ. Усі її думки були сповнені турботами про майбутнє нове земне життя. Дивлячись у дзеркало, вона непокоїлася тим, що її обличчя схудло, а шкіра набула жовтавого відтінку. Вона замучила Лоран, примушуючи завивати собі волосся, робити зачіску і макіяж.

— Професоре, невже я й залишуся такою худющою і жовтою? — стурбовано запитувала вона Керна.

— Ви станете ще кращою, ніж були, — заспокоював він її.

— Ні, фарбуванням тут не допоможеш, це самообман, — говорила вона, коли професор пішов. — Мадемуазель Лоран, ми будемо робити холодні обмивання і масаж. Біля очей і від носа до губів у мене з'явилися нові зморшки. Я гадаю, що коли добре промасувати, вони зникнуть. Одна моя подруга… Ох, я й забула вас запитати, чи знайшли ви сірого шовку на сукню? Сірий колір мені дуже пасує. А модні журнали принесли? Чудово! Як шкода, що нічого не можна наміряти. Я ж не знаю, яке у мене буде тіло. Добре було б, коли б він дістав таке високе, з вузькими стегнами… Розгорніть журнал.

І вона поринула в таємниці краси жіночого вбрання.

Лоран не забувала про голову професора Доуеля. Вона, як і раніше, доглядала її, вранці допомагала читати, але на розмови не залишалося часу, а Лоран ще багато про що хотілося поговорити з Доуелем. Вона дедалі більше стомлювалася і нервувала. Голова Бріке не давала їй ані хвилинки спокою. Іноді Лоран переривала читання і змушена була бігти на крик Бріке тільки для того, щоб поправити локон або відповісти на те, чи була Лоран у магазині білизни.

— Але ж ви не знаєте розмірів вашого тіла, — стримуючи роздратування, говорила Лоран, нашвидку поправляючи локон на голові Бріке, і поспішала до голови Доуеля.

Думка про здійснення сміливої операції захопила Керна.

Керн напружено працював, готуючись до цієї складної операції. Він надовго всамітнювався з головою професора Доуеля і розмовляв із нею. Без порад Доуеля Керн, хоч як хотів би, обійтися не міг. Доуель вказував йому на цілу низку труднощів, про які Керн не подумав і які могли вплинути на результати досліду, радив проробити кілька попередніх дослідів із тваринами і керував цими дослідами. І така вже була сила інтелекту Доуеля, що він сам надзвичайно зацікавився майбутньою операцією. Голова Доуеля ніби аж посвіжішала. Думка його працювала надзвичайно чітко.

Керн був задоволений і незадоволений такою великою допомогою Доуеля. Що далі просувалася робота, то більше переконувався Керн, що без Доуеля він з нею б не впорався. І йому залишалося потішати своє самолюбство тільки тим, що цей новий дослід здійснить він.

— Ви гідний наступник покійного професора Доуеля, — якось сказала йому голова Доуеля з ледь помітною іронічною посмішкою. — Ох, коли б я міг узяти активнішу участь у цій роботі!

Це не було ані проханням, ані натяком. Голова Доуеля дуже добре знала, що Керн не схоче, не наважиться дати їй нове тіло.

Керн спохмурнів, але вдав, що не чув цього вигуку.

— Отже, досліди з тваринами завершились успішно, — сказав він. — Я оперував двох собак. Обезголовивши їх, пришив голову одного до тулуба другого. Обидва живі-здорові, шви на шиї зростаються.

— Живлення? — запитала голова.

— Поки що штучне. Через рот даю тільки розчин з йодом для дезінфекції. Але незабаром переведу на нормальне харчування.

За кілька днів Керн заявив:

— Собаки харчуються нормально. Перев'язки знято і, я думаю, за день-два вони бігатимуть.

— Заждіть із тиждень, — порадила голова. — Молоді собаки роблять різкі рухи головою, і шви можуть розійтися. Не форсуйте подій. — "Устигнете ще спочити на лаврах", — хотіла додати голова, але втрималася. — І ще: тримайте собак в різних приміщеннях. Разом вони здіймуть шарварок і можуть зашкодити собі.

Нарешті настав, день, коли професор Керн з урочистим виглядом увів до кімнати голови Доуеля собаку з чорною головою і білим тулубом. Собака, певне, почувався добре. Очі його були жваві, він весело крутив хвостом. Забачивши голову професора Доуеля, собака раптом наїжачився, загарчав і загавкав диким голосом. Незвичайне видовище, мабуть, вразило і налякало його.

— Проведіть собаку по кімнаті, — сказала голова.

Керн пройшовся вздовж кімнати, ведучи пса за собою. Від прискіпливого погляду Доуеля нічого неможливо було приховати.

— А це що? — запитав Доуель. — Собака трохи накульгує на задню ногу. І з голосом негаразд.

Керн знітився.

— Собака кульгав і до операції, — сказав він, — нога перебита.

— На око деформації не видно, а помацати, на жаль, я не можу. Ви не могли знайти пару здорових собак? — із сумнівом у голосі запитала голова. — Я думаю, зі мною можна бути цілком відвертим, шановний колего. Напевне, з операцією оживлення довго вовтузилися і надто

затримали "смертну паузу" зупинки діяльності серця та дихання, а це, як вам має бути відомо з моїх дослідів, нерідко призводить до порушення функцій нервової системи. Але заспокойтесь, такі явища можуть зникнути. Дивіться лише, щоб ваша Бріке не почала кульгати на обидві ноги.

Керн розлютувався, але намагався не подати вигляду. Він впізнав у голові давнього професора Доуеля — відвертого, вимогливого і самовпевненого.

"Неподобство! — думав Керн. — Оця шипляча, мов проколота шина, голова продовжує вчити мене, глузує з моїх помилок, і я змушений, мов школяр, вислуховувати її повчання… Поворот крана, і дух вилетить із цього гнилого гарбуза…" Проте Керн, ніяк не виявляючи свого настрою, уважно вислухав ще кілька порад.

— Дякую за ваші вказівки, — сказав Керн і, кивнувши головою, вийшов з кімнати.

За дверима він знову повеселішав.

"Ні, — втішав себе Керн, — роботу виконано чудово. Догодити Доуелю нелегко. Кульгава нога і дикий голос собаки — дрібниці порівняно з тим, що зроблено".

Проходячи через кімнату, в якій перебувала голова Бріке, він зупинився і, показуючи на собаку, мовив:

— Мадемуазель Бріке, ваше бажання скоро здійсниться. Бачите оцього собачку? Він так само, як і ви, був головою без тіла, і подивіться, він живе і бігає, ніби нічого й не трапилось.

— Я не собачка, — ображено відповіла голова Бріке.

— Але ж це необхідна спроба. Коли ожив собачка в новому тілі, то оживете й ви.

— Не розумію, до чого тут собачка, — вперто твердила Бріке. — Мені байдуже до собачки. Ви краще скажіть, коли мене оживите. Замість того, щоб пошвидше оживити мене, ви вовтузитеся з якимись там собаками.

Керн безнадійно махнув рукою і, весело посміхаючись, сказав:

— Тепер скоро. Треба тільки знайти підхожий труп… тобто тіло, і ви будете в повній формі, як то кажуть.

Відвівши собаку, Керн повернувся із сантиметром у руках і ретельно виміряв окружність шиї голови Бріке.

— Тридцять шість сантиметрів, — сказав він.

— Господи, невже я так схудла? — вигукнула голова Бріке. — Було тридцять вісім. А розмір взуття у мене…

Але Керн, не слухаючи її, швидко пішов до себе. Не встиг він сісти за свій стіл в кабінеті, як у двері постукали.

— Заходьте.

Двері відчинились. З'явилася Лоран. Вона намагалась триматися спокійно, але обличчя її було схвильоване.

ПОРОК І ДОБРОЧЕСНІСТЬ

— У чім річ? З головами щось трапилось? — запитав Керн, підводячи голову від паперів.

— Ні… я хотіла поговорити з вами, пане професоре.

Керн відкинувся на спинку крісла.

— Я вас слухаю, мадемуазель Лоран.

— Скажіть, ви серйозно пропонуєте голові Бріке дати тіло чи тільки втішаєте її?

— Абсолютно серйозно.

— І ви сподіваєтесь на успіх цієї операції?

— Цілком. Ви ж бачили собаку?

— А Тома ви не думаєте… поставити на ноги? — здалеку почала Лоран.

— А чому б і ні? Він уже просив мене. Не всіх зразу.

— А Доуеля… — Лоран раптом заговорила швидко і схвильовано. — Звичайно, кожен має право на життя, на нормальне людське життя, і Тома, і Бріке. Але ви, звичайно, знаєте, що цінність голови професора Доуеля набагато вища, ніш решти голів… І коли ви хочете повернути до нормального існування

Тома і Бріке, то наскільки ж важливіше повернути до того ж нормального життя голову професора Доуеля.

Керн спохмурнів. Вираз його обличчя зробився настороженим і жорстоким.

— Професор Доуель, точніше, його професорська голова, знайшов чудового захисника у вашій особі, — сказав він, іронічно посміхаючись. — Але в такому захисникові, певне, немає потреби, і ви даремно гарячкуєте і хвилюєтесь. Звісна річ, що я думав і про оживлення Доуеля.

— Але чому ви не починаєте досліду з нього?

— Та саме тому, що голова Доуеля дорожча за тисячу інших людських голів. Я почав із собаки, перш ніж наділити тілом голову Бріке. Голова Бріке є настільки дорожчою за голову собаки, наскільки голова Доуеля дорожча за голову Бріке.

— Життя людини і собаки неможливо порівняти, професоре.

— Так само, як і голови Доуеля та Бріке. Ви нічого більше не хочете сказати?

— Нічого, пане професоре, — відповіла Лоран, прямуючи до дверей.

— У такому разі, мадемуазель, я хочу вас про дещо запитати. Зачекайте, мадемуазель.

Лоран зупинилася біля дверей, запитливо дивлячись на Керна.

— Прошу вас, підійдіть до столу, присядьте.

Лоран з неясною тривогою, сіла в крісло. Обличчя Керна не віщувало нічого доброго. Керн відкинувся на спинку крісла і довго, пильно дивився в очі Лоран, аж поки вона не опустила їх. Потім він швидко звівся на весь свій високий зріст, міцно вперся кулаками в стіл, нахилив голову до Лоран і запитав тихо й проникливо:

— Скажіть, ви не пускали в дію повітряний кран голови Доуеля? Ви не розмовляли з ним?

Лоран відчула, що кінчики пальців її похололи. Думки вихором закружляли в голові. Гнів, який викликав у ній Керн, клекотів і ладен був прорватися назовні.

"Сказати чи не сказати йому правду?" — вагалася Лоран. О, з якою насолодою вона б кинула в обличчя цій людині слово "вбивця", але такий одвертий випад міг би все зіпсувати.

Лоран не вірила в те, що Керн дасть голові Доуеля нове тіло. Вона вже надто багато знала, щоб повірити у таку можливість. І мріяла вона тільки про одне: розвінчати Керна, який привласнив наслідки праці Доуеля, перед суспільством і розкрити його злочин. Вона знала, що Керн не зупиниться ні перед чим і, оголошуючи себе його відвертим ворогом, вона піддавала своє життя небезпеці. Але не інстинкт самозбереження зупиняв її. Вона не хотіла загинути до того, як злочин Керна буде розкрито. І через це слід було брехати. Але брехати їй не дозволяла совість, виховання. Ще ніколи в житті вона не брехала і тепер страшенно розхвилювалася.

Керн не зводив очей з її обличчя.

— Не брешіть, — сказав він глузуючи, — не обтяжуйте своєї совісті гріхом брехні. Ви розмовляли з головою, не заперечуйте, я знаю це. Джон підслухав усе…

Лоран, схиливши голову, мовчала.

— Мені тільки цікаво знати, про що ви розмовляли з головою?

Лоран відчула, як кров знову приливає до її щік. Вона підвела голову і подивилася просто в очі Кернові.

— Про все.

— Так, — сказав Керн, не знімаючи рук зі стола. — Так я й думав. Про все.

Настала пауза. Лоран знову опустила очі додолу й сиділа тепер із виглядом людини, яка чекає на вирок.

Керн раптом швидко підійшов до дверей і замкнув їх на ключ. Пройшовся кілька разів по м'якому килиму, заклавши руки за спину. Потім нечутно наблизився до Лоран і запитав:

— І що ж ви плануєте зробити, мила дівчино? Віддати до суду криваву потвору Керна? Змішати з багном його ім'я? Розкрити його злочин? Доуель, напевне, просив вас зробити це?

— Ні, ні, — забувши весь свій страх, гарячково заговорила Лоран. — Запевняю вас, що голова професора Доуеля цілком позбавлена почуття помсти. О, це благородна душа! Він навіть… відмовляв мене. Він не такий, як ви… не можна судити по собі! — вже з викликом закінчила вона, блиснувши очима.

Керн посміхнувся і знову закрокував по кабінету.

— Так, так, чудово. Тож у вас все ж були такі наміри, і коли б не голова Доуеля, то професор Керн уже сидів би в буцегарні. Коли доброчесність не може перемогти, то принаймні порок має бути покараний. Так закінчувалися всі доброчесні романи, що їх ви читали, чи не правда, мила дівчино?

— І порок буде покарано! — вигукнула вона, вже майже втрачаючи владу над своїми почуттями.

— Звичайно, звичайно, там, на небесах. — Керн подивився на стелю, облицьовану великими квадратами чорного дуба… — Але тут, на землі, хай буде вам відомо, наївне створіння, перемагає порок і тільки порок! А доброчесність… Доброчесність стоїть із простягнутою рукою, випрохуючи у порока копійчину, або стримить он там, — Керн кивнув у бік кімнати, де була голова Доуеля, — наче городнє опудало, розмірковуючи над скороминущістю всього земного.

Він підійшов до Лоран упритул і, стишивши голос, мовив:

— Ви знаєте, що і вас, і голову Доуеля я можу в буквальному розумінні перетворити на попіл, і жодна душа не довідається про це.

— Я знаю, що ви ладні піти на будь-який…

— Злочин? І дуже добре, що ви це знаєте.

Керн знову закрокував по кімнаті і вже звичним тоном вів далі, ніби розмірковуючи вголос:

— То що ж мені з вами робити, прекрасна меснице? Ви, на жаль, з тієї породи людей, які не відступляться ні перед чим і заради правди готові прийняти мученицький вінець. Ви тендітна, нервова, вразлива, але вас не залякаєш. Убити вас? Сьогодні, зараз же?

Я зможу приховати це вбивство, та все ж доведеться поморочитися. А час мені дорогий. Підкупити вас? Це важче, ніж залякати… Ну, кажіть, що мені з вами робити?

— Залиште все так, як було… адже я не виказувала вас до цього часу.

— І не викажете?

Лоран помовчала, потім проказала тихо, але твердо:

— Викажу.

Керн тупнув ногою.

— У-у, вперте дівчисько! Так ось що я скажу вам. Сідайте негайно за мій стіл… Не бійтесь, я ще не збираюсь ні душити, ні труїти вас. Сідайте-бо.

Лоран здивовано глянула на нього, подумала і пересіла в крісло біля письмового стола.

— Зрештою, ви потрібні мені. Коли я зараз уб'ю вас, мені доведеться наймати заступника чи заступницю. Я не певен, що на вашому місці не опиниться якийсь шантажист, який, довідавшись про таємницю голови Доуеля, не почне тягнути з мене гроші, щоб урешті-решт все ж виказати мене. Вас я принаймні знаю. Отож пишіть: "Люба матусю, — чи як ви там звертаєтесь до своєї матері? — стан хворих, яких я доглядаю, вимагає моєї постійної присутності в домі професора Керна…"

— Ви хочете позбавити мене волі? Затримати у себе? — обурено запитала Лоран, не починаючи писати.

— Саме так, моя доброчесна помічнице.

— Я не писатиму такого листа, — рішуче відповіла Лоран.

— Досить! — раптом вигукнув Керн так, що в годинникові загула пружина. — Зрозумійте, що в мене немає іншого вибору. Не будьте, зрештою, дурною.

— Я не залишусь у вас і не писатиму цього листа!

— Ага, он як! Ну гаразд! Можете йти куди хочете. Але перш ніж ви вийдете звідси, ви станете свідком того, як я відберу життя у голови Доуеля і розчиню цю голову в хімічному розчині. Ідіть і волайте тоді на весь світ про те, що ви бачили у мене голову Доуеля. Вам ніхто не повірить. Із вас сміятимуться. Але стережіться! Я не залишу вашої зради без помсти. То йдіть!

Керн схопив Лоран за руку і потяг до дверей. Вона була надто слабкою фізично, щоб чинити опір цьому брутальному натискові.

Керн відімкнув двері, швидко пройшов через кімнату Тома та Бріке і зайшов до кімнати, де була голова професора Доуеля.

Голова Доуеля здивовано дивилася на ці несподівані відвідини. А Керн, не звертаючи уваги на голову, швидко підійшов до апаратів і різко повернув кран від балона, який подавав кров.

Голова, нічого не розуміючи, спокійно повела очима в бік крана, потім подивилася на Керна і розгублену Лоран. Повітряний кран був закручений, і голова не могла розмовляти. Вона тільки рухала губами, і Лоран, що звикла до міміки голови, зрозуміла її. То було німе запитання: "Кінець?"

Потім очі голови, спрямовані на Лоран, почали ніби пригасати, і в той же час повіки широко розкрились, яблука очей вибалушилися, а обличчя почало судомно посмикуватись. Голова переживала муки ядухи.

Лоран істерично крикнула. Потім, хитаючись, підійшла до Керна, вчепилася в його руку і, майже непритомніючи, заговорила тремтячим, здушеним спазмом голосом:

— Відкрутіть, швидше відкрутіть кран… Я згодна на все!

З ледве помітною посмішкою Керн відкрутив кран. Живильний струмінь пішов через трубку до голови Доуеля. Посмикування обличчя припинилось, очі набули нормального виразу, погляд прояснів. Життя, яке щойно згасало, повернулося до голови Доуеля. Повернулася і свідомість, тому що Доуель знову подивився на Лоран із непорозумінням, ба навіть розчаруванням.

Лоран заточувалась від хвилювання.

— Дозвольте запропонувати вам руку, — галантно сказав Керн, і дивна пара вийшла.

Коли Лоран знову сіла до столу, Керн, так ніби нічого й не трапилось, сказав:

— То на чому ж ми зупинилися? Ага… "Стан хворих вимагає моєї присутності, — або ні, напишіть: — постійного перебування в домі професора Керна. Професор Керн був такий ласкавий, що надав у моє розпорядження прегарну кімнату з вікном у сад. Крім того, оскільки мій робочий день подовшав, Керн потроїв мені платню".

Лоран з докором подивилась на Керна.

— Це не обман, — сказав він. — Я змушений позбавити вас волі, але повинен якось винагородити за те. Я дійсно збільшую вам платню. Пишіть далі: "Умови тут дуже хороші, й хоч роботи багато, але я почуваюся чудово. До мене не приходь — професор нікого не приймає в себе. Не сумуй, я писатиму тобі…" Так. Ну, й від себе додайте ще кілька ласкавих слів, які ви звичайно пишете, щоб лист не викликав ніяких підозр.

І, вже ніби забувши про Лоран, Керн почав міркувати вголос:

— Довго так, звичайно, тривати не може. Але, сподіваюсь, я надовго не затримаю вас. Наша робота наближається до кінця, і тоді… Тобто я хочу сказати, що голова недовговічна. І коли вона завершить своє існування… Ну, що там, ви знаєте все. Простіше сказати, коли ми завершимо з Доуелем роботу, закінчиться й існування голови Доуеля. Від голови не залишиться навіть попелу, і тоді ви зможете повернутися до своєї високоповажної матінки. Ви більш не будете небезпечною для мене. І ще раз: майте на увазі: коли ви здумаєте виказати мене, я маю свідків, які на випадок чого присягнуться, що тлінні рештки професора Доуеля разом із головою, ногами й іншими професорськими атрибутами після анатомічного розтину я спалив у крематорії. Для таких випадків крематорій — дуже зручна річ.

Керн подзвонив. Зайшов Джон.

— Джон, ти відведеш мадемуазель Лоран до білої кімнати, яка виходить вікнами у сад. Мадемуазель Лоран переселяється у мій дім, бо буде дуже багато роботи. Запитай у мадемуазель, що їй потрібно, аби зручно влаштуватися, і дістань усе необхідне. Можеш замовити від мого імені телефоном у магазинах. Рахунки я сплачу. Не забудь замовити для мадемуазель обід.

І, попрощавшись, Керн вийшов.

Джон провів Лоран до призначеної їй кімнати.

Керн не збрехав: кімната справді була дуже хороша — світла, простора і затишно вмебльована. Велике вікно виходило у сад. Але найпохмуріша в'язниця не могла б нагнати на Лоран більшого суму, ніж оця весела, гарна кімната. Ніби тяжкохвора, дійшла Лоран до вікна і поглянула на сад.

"Другий поверх… високо… звідси не втечеш…", — подумала вона. Та коли б і могла втекти, не втекла б, тому що її втеча означала би присуд для голови Доуеля.

Знеможена Лоран опустилася на канапу і поринула у важкі роздуми. Вона не могла визначити, скільки часу пробула в такому стані.

— Прошу до столу, — почула вона, мов крізь сон, голос Джона і звела стомлені повіки.

— Дякую, я не голодна, приберіть усе.

Вишколений служка беззаперечно виконав наказ і вийшов.

І вона знову поринула в свої думки. Коли у вікні протилежного будинку спалахнуло світло, вона відчула таку самотність, що вирішила негайно відвідати голови. Особливо їй хотілося побачити голову Доуеля.

Несподіваний візит Лоран надзвичайно потішив голову Бріке.

— Нарешті! — вигукнула вона. — Вже? Принесли?

— Що?

— Моє тіло, — сказала Бріке таким тоном, ніби йшлося про нову сукню.

— Ні, ще не принесли, — мимоволі посміхаючись, відповіла Лоран. — Але скоро принесуть, тепер уже вам недовго чекати.

— Ох. швидше б!

— А мені теж пришиють інше тіло? — запитав Тома.

— Так, безумовно, — заспокоїла його Лоран. — І ви будете таким самим здоровим і дужим, як і були. Ви заробите грошей, поїдете до себе на село й одружитеся з вашою Марі.

Лоран уже знала всі потаємні мрії голови. Тома цмокнув губами.

— Коли б швидше.

Лоран квапливо пройшла до кімнати Доуеля. Як тільки повітряний кран було відкручено, голова запитала Лоран:

— Що все це означає?

Лоран розповіла голові про розмову з Керном і про своє ув'язнення.

— Обурливо! — сказала голова. — Коли б тільки я міг допомогти вам… І я, певне, зможу, якщо тільки ви допоможете мені…

В очах голови були гнів і рішучість.

— Усе дуже просто. Закрутіть кран від живильних трубок, і я помру. Повірте, що я навіть пожалкував, коли Керн знову відкрутив кран і оживив мене. Я помру, і Керн відпустить вас додому.

— Я ніколи не повернуся додому такою ціною! — вигукнула Лоран.

— Я хотів би мати все красномовство Цицерона, щоб переконати вас зробити це.

Лоран заперечно похитала головою.

— Навіть Цицерон не переконав би мене. Я ніколи не наважуся вкоротити життя людині…

— А хіба я людина? — сумно посміхнувшись, запитала голова.

— Пам'ятайте, ви самі повторили слова Декарта: "Я мислю. Отже, я існую", відповіла Лоран.

— Припустімо, що це так, але тоді ось що. Я перестану інструктувати Керна. І вже ніякими тортурами він не примусить мене допомагати йому. Отоді він сам прикінчить мене.

— Ні, ні, благаю вас, — Лоран підійшла до голови. — Послухайте мене. Я думала раніше про помсту. Тепер думаю про інше. Коли Кернові пощастить дати тіло голові Бріке й операція пройде вдало, то є надія і вас повернути до життя… Не Керн, так хтось інший.

— На жаль, надія ця дуже непевна, — відповів Доуель. — Навряд чи експеримент вийде навіть у Керна. Він лиха і злочинна людина, честолюбна, мов тисяча Теростратів. Але він талановитий хірург І, мабуть, найздібніший з усіх асистентів, які були в мене. Коли не здійснить цього він, який до сьогодні користувався моїми порадами, то вже не зробить ніхто. Однак я маю сумнів, що й він здійснить цю унікальну операцію.

— Але собаки…

— Собаки — інша річ. Обидва собаки, живі й неушкоджені, лежали на одному столі перед тим, як було здійснено операцію пересадки голів. Усе це сталося дуже швидко. Та й то Кернові, певно, пощастило повернути до життя лише одного собаку, інакше б він привів обох до мене похвалитися. А тіло трупа можуть привезти тільки через кілька годин, коли, можливо, вже почнуться процеси гниття. Складність самої операції ви можете усвідомлювати самі як медик. Це не те, що пришити напіввідрізаний палець. Треба з'єднати, акуратно зшити всі артерії, вени, і, найголовніше, нерви та спинний мозок, інакше вийде каліка; потім

поновити кровообіг… Ні, це надзвичайно складне завдання, непосильне для сучасних хірургів.

— Невже ж ви самі не зробили б такої операції?

— Я обміркував усе, вже робив досліди з собаками і гадаю, що мені це вдалося б…

Двері несподівано відчинилися. На порозі стояв Керн.

— Нарада змовників? Не буду вам заважати, — і він грюкнув дверима.

МЕРТВА ДІАНА

Голові Бріке здавалося, що підібрати і пришити до голови людини нове тіло так само просто, як приміряти і пошити нову сукню. Окружність шиї виміряно, залишається тільки підібрати такий самий розмір шиї у трупа.

Однак вона швидко впевнилася, що справа не така проста.

Уранці у білих халатах до неї прийшли професор Керн, Лоран і Джон. Керн розпорядився, щоб голову Бріке обережно зняли зі скляної підставки і поклали обличчям догори так, аби можна було бачити весь зріз шиї. Живлення голови кров'ю, насиченою киснем, не припинялося. Керн заглибився у вивчення і промірювання.

— При всій одноманітності людської анатомії, — говорив Керн, — тіло кожної людини має індивідуальні особливості. Іноді важко буває визначити, як розташована, скажімо, сонна артерія. Неоднаковою буває і товщина артерій, ширина дихального горла навіть у людей із однаковою окружністю шиї. Чимало доведеться поморочитись і з нервами.

— Але як же ви робитимете операцію? — запитала Лоран. — Приставивши зріз шиї до зрізу тулуба, ви тим самим одразу закриєте всю поверхню зрізу.

— У тому-то й річ. Ми з Доуелем опрацювали це питання. Доведеться робити цілу низку поздовжніх розрізів — іти від центру до периферії. Це дуже складна робота. Доведеться робити свіжі розрізи на шиї голови і трупа, щоб дістатися до ще не відмерлих, життєздатних клітин. Але головні труднощі все ж не в цьому. Головне — як знищити в тілі трупа продукти початкового загнивання або місця Інфекційного зараження, як очистити кровоносні судини від згорнутої крові, наповнити їх свіжою кров'ю і примусити запрацювати "мотор" організму — серце… А спинний мозок? Найменший дотик до нього спричинює дуже сильну реакцію, часто з надзвичайно тяжкими наслідками.

— І як же ви збираєтесь подолати всі ці труднощі?

— О. поки що це моя таємниця. Коли експеримент пощастить здійснити, я опублікую всю історію воскресіння з мертвих. Ну, на сьогодні досить. Поставте голову на місце. Пустіть повітряний струмінь. Як ви почуваєтеся, мадемуазель? — запитав Керн, звертаючись до голови Бріке.

— Дякую, добре. Але, послухайте, пане професоре, я дуже стурбована… Ви тут говорили про різні незрозумілі речі, але я зрозуміла одне — що ви збираєтесь краяти мою шию вздовж І впоперек. Але ж то буде страшна гидота. Куди я покажуся з такою шиєю, яка буде схожа на котлету?

— Я постараюся, щоб рубці були не такими помітними. Але, звісно, цілковито приховати сліди операції не вдасться. Не робіть страшних очей, мадемуазель, ви можете носити на шиї оксамитку чи навіть кольє. Так тому й бути, я подарую його вам у день вашого "народження". Ага, ще ось що. Зараз ваша голова трохи всохла. Коли ж ви почнете жити

нормальним життям, голова повинна поповнішати. Щоб знати вашу нормальну окружність шиї, доведеться вас "розгодувати" зараз же, інакше можуть бути неприємності.

— Але ж я не можу їсти, — жалібно відповіла голова.

— Ми вас розгодуємо через трубку. Я приготував особливий розчин, — звернувся він до Лоран. — Крім того, доведеться посилити і подачу крові.

— Ви додаєте до поживної рідини жирові речовини?

Керн непевно махнув рукою.

— Коли голова не розжиріє, то "набрякне", а це нам і потрібне. Отже, — закінчив він, — лишається найголовніше: моліть Бога, мадемуазель Бріке, щоб швидше загинула яка-не-будь красуня, котра позичить вам після смерті своє гарне тіло.

— Не кажіть такого жахіття! Людина має вмерти, щоб я одержала тіло… І, лікарю, я боюсь. Адже це тіло мертвої. А раптом вона прийде і почне вимагати повернути їй тіло?

— Хто вона?

— Мертва.

— Але ж у неї не буде ніг, щоб прийти, — сміючись відповів Керн. — А коли й прийде, то ви скажете їй, що це ви дали її тілу голову, а не вона вам тіло, і вона, звичайно, буде вдячною за цей подарунок. Іду чергувати в морг. Побажайте мені успіху!

Успіх досліду багато в чому залежав від того, щоб знайти по можливості свіжий труп, і тому Керн покинув усі справи і майже переселився до моргу, очікуючи на щасливий випадок.

Із сигарою в роті він ходив довгим приміщенням так спокійно, ніби гуляв бульварами. Матове світло падало зі стелі на довгі ряди мармурових столів. На кожному столі лежав труп, уже обмитий струменем води і роздягнутий.

Заклавши руки в кишені пальта і попихкуючи сигарою, Керн обходив довгі ряди столів, зазирав у обличчя і час від часу підіймав шкіряні покривала, щоб оглянути тіло.

Разом із ним ходили і родичі або друзі загиблих людей. Керн ставився до них недоброзичливо, побоюючись, аби вони не вирвали у нього з рук потрібний труп. Дістати труп Кернові було не так-то просто. Протягом трьох днів на кожен труп могли заявити свої права родичі, а через три дні напіврозкладений труп Керна абсолютно не цікавив… Йому був потрібен зовсім свіжий, по можливості навіть не охололий труп.

Керн не скупився на хабарі, щоб мати змогу одержати свіжий труп негайно. Номер трупа можна було замінити, і якась невдаха, зрештою, могла бути зареєстрована як така, що "пропала безвісти".

"Однак нелегко знайти Діану до смаку Бріке", — думав Керн, роздивляючись широкі ступні й мозолясті руки трупів. Більшість із тих, що лежали тут, були не з таких, які їздять в автомобілях. Керн пройшовся з кінця в кінець. За цей час кілька трупів розпізнали й винесли, а на їх місце вже тягли нові. Але й серед новачків Керн не знайшов потрібного матеріалу для операції. Були трупи без голови, проте вони або не підходили за комплекцією, або ж мали рани на тілі чи, зрештою, починали вже розкладатися. День закінчувався. Керн відчував голод і з задоволенням уявив собі курячі котлети — як вони парують у горошку.

"Невдалий день", — подумав Керн, дістаючи годинника. І він попрямував до виходу крізь натовп, що юрмився біля трупів, сповнений відчаю, суму і жаху. Назустріч йому служки несли труп жінки без голови. Обмите молоде тіло блищало, мов білий мармур.

"О, це щось варте уваги", — подумав він і подався за ними. Коли труп поклали, Керн нашвидку оглянув його і ще більше переконався — він знайшов те. що треба. Керн уже хотів шепнути служкам, щоб вони винесли труп, як раптом до трупа підійшов бідно вдягнений старий з давно не голеними вусами і бородою.

— Ось вона, Марта! — вигукнув він і витер рукою з лоба піт.

"Чорти його принесли!" — вилаявся Керн і, підійшовши до старого, сказав:

— Ви впізнали труп? Адже він без голови. Старий показав на велику родимку на лівому плечі.

— Примітна, — відповів він.

Керн здивувався, що старий говорить так спокійно.

— Хто ж вона була? Ваша дружина чи дочка?

— Бог милостивий, — відповів балакучий старий. — Була вона моя небога, та іде й нерідна. Від моєї двоюрідної сестри їх троє зосталося, — сестра померла, а мені їх на шию. А в мене своїх четверо. Злидні. Та що поробиш, пане? Не кошенята-бо, під паркан не підкинеш. Так і жили. А тут таке лихо. Живемо ми в старому будинку, нас давно виселяли з нього, але куди дінешся? І от дожились. Дах обвалився. Тим дітям лиш синців понабивало, а цій голову геть знесло… Мене зі старою дома не було, ми з нею продаємо смажені каштани. Я прийшов додому, а Марту вже до моргу повезли. І нащо до моргу? Кажуть, за компанію в Інших

квартирах теж людей подавило, і деякі з них одинокі були, ото всіх їх сюди. Я додому прийшов, леле, і зайти нема як, наче тобі землетрус.

"Путнє діло", — подумав Керн і, відвівши старого вбік, сказав йому:

— Що вже трапилось, того не поправиш. Бачите, я лікар, і мені потрібен труп. Буду говорити відверто. Хочете мати сто франків — і можете йти додому.

— Будете тельбушити? — Старий несхвально покивав головою і замислився. — Їй, звісно, все одно пропадати… Ми люди вбогі… А все ж не чужа кров…

— Двісті.

— А злидні страшні, діточки голодні… а все-таки жаль… Хороша дівчина була, дуже хороша, дуже добра, і личко, мов тая рожа, не те що цей мотлох… — Старий презирливо кивнув на столи з трупами.

"Ну й дід! Він, здається, починає розхвалювати свій товар", — подумав Керн і вирішив змінити тактику.

— А втім, як хочете, — байдуже сказав він. — Трупів тут багато, і є кілька не гірших від вашої племінниці. — І Керн одійшов від старого.

— Та ні, як же так, дайте подумати… — дріботів за ним старий, явно схиляючись до згоди.

Керн уже радів, але ситуація несподівано змінилася ще раз.

— Ти вже тут? — почувся схвильований старечий голос.

Керн оглянувся і побачив повненьку літню жіночку в чистому білому чіпці, яка квапилася до них. Забачивши її, старий мимоволі гмукнув.

— Знайшов? — запитала старенька, перелякано роззираючись довкола і шепотячи молитви.

Старий мовчки показав рукою на труп.

— Голубонько ти наша, мученице нещасна! — заголосила старенька, наближаючись до обезглавленого трупа.

Керн бачив, що зі старою важко буде поладнати.

— Перепрошую, мадам, — ввічливо звернувся він до неї. — Я щойно розмовляв із вашим чоловіком і дізнався, що ви дуже бідуєте.

— Бідуємо чи ні, а в людей не просимо. — відрубала не без гордості стара.

— Так, але… бачите, я член благодійного похоронного товариства. Я можу записати похорон вашої племінниці на рахунок товариства і візьму всі клопоти на себе. Коли хочете, можете доручити це мені, а самі йдіть у своїх справах, вас чекають ваші діти й сироти.

— Що це ти тут розпатякався? — напалася старенька на чоловіка.

І, повернувшись до Керна, вона сказала:

— Дякую, пане, але я повинна зробити все як слід. Якось обійдемось і без вашого благодійного товариства. Чого баньками крутиш? — перейшла вона на звичайний тон у розмові з чоловіком. — Забирай небіжчицю, поїдемо. Я тачку привезла.

Усе це було сказано таким рішучим тоном, що Керн сухо вклонився і відійшов.

"Прикро! Ні, сьогодні таки нещасливий день".

Він пішов до виходу і, відвівши сторожа вбік, тихо сказав йому:

— То дивіться ж, коли буде щось путнє, негайно телефонуйте мені.

— Так, пане, неодмінно, — закивав головою сторож, який одержав від Керна щедрого хабаря.

Керн добряче пообідав у ресторані й повернувся додому.

Коли він зайшов до кімнати Бріке, вона зустріла його звичним в останній час запитанням:

— Знайшли?

— Знайшов, та невдало, хай йому дідько! — відповів він, — Потерпіть.

— Та невже ж отак-таки нічого підходящого й не було? — не вгавала Бріке.

— Були якісь кривоногі потвори. Коли хочете, я…

— Ой, ні, краще вже я потерплю. Я не хочу бути потворою.

Керн вирішив лягти спати раніше, ніж звичайно, щоб раненько встати і знову піти у морг. Але не встиг він заснути, як задзвенів телефон біля ліжка. Керн вилаявся і взяв трубку.

— Алло! Я слухаю. Так, професор Керн. Що? Розбився поїзд біля самого вокзалу? Маса трупів? Так, звісно, негайно. Дякую.

Керн почав швидко одягатися, викликав Джона і гукнув:

— Машину!

За п'ятнадцять хвилин він уже мчав нічними вулицями, як на пожежу.

Сторож не збрехав. Цієї ночі смерть зібрала великий урожай. Трупи тягали безперервно. Всі столи були завалені ними. Незабаром довелося класти їх на підлогу. Керн був у захваті. Він дякував долі за те, що ця катастрофа не сталася вдень. Звістка про неї, напевне, ще не поширилася містом. Сторонніх у морзі поки що не було. Керн розглядав ще не роздягнуті й не обмиті трупи. Всі вони були абсолютно свіжі. На диво щасливий випадок. Одне тільки погано, що й цей благодійний випадок не дуже рахувався з спеціальними вимогами Керна. Більшість тіл було розчавлено або пошкоджено в багатьох місцях. Але Керн не втрачав надії, бо трупи надходили й надходили.

— Покажіть мені он ту, — звернувся він до служки, який ніс труп дівчини в сірому костюмі, її череп було розбито над потилицею. Волосся закривавлене, одяг теж. Але одяг не зім'ятий. "Певне, пошкодження тіла незначне… Підійде. Будова тіла досить плебейська, — певне, якась камеристка, але краще таке тіло, ніж нічого", — думав Керн. — А це? — Керн показав на інші ноші. — Та це справжня знахідка! Скарб! Чорт, але ж прикро, що загинула така жінка!

На підлогу поклали труп молодої жінки з надзвичайно вродливим аристократичним обличчям, на якому застиг лише глибокий подив. У неї було пробито череп вище правого вуха. Напевне, смерть настала миттєво. На білій шиї видно було намисто з перлів. Вишукана чорна шовкова сукня була лише трохи роздерта внизу і від коміра до плеча. На оголеному плечі було видно родимку.

"Мов у тієї, — подумав Керн. — Але це… яка краса! — Керн нашвидку зміряв шию. — Як на замовлення".

Керн зірвав дороге намисто зі справжніх великих перлин, кинув його служкам і сказав:

— Я беру ось цей труп. Але тому, що в мене немає часу робити ретельний огляд трупів тут, то про всяк випадок я беру і ось цей, — він показав на перший труп дівчини… — Швидше, швидше. Загорніть їх у полотно і виносьте. Ви чуєте? Збирається натовп. Вам доведеться відчинити морг, і за кілька хвилин тут буде справжнісіньке стовпотворіння.

Трупи винесли, поклали в автомобіль і швидко завезли на квартиру Керна.

Усе необхідне для операції було вже заздалегідь наготовлене. День — точніше, ніч воскресіння Бріке настала. Керн не хотів гаяти ані хвилини.

Обидва трупи було обмито й занесено до кімнати Бріке загорнутими в простирадла і покладено на операційний стіл.

Голова Бріке аж нетямилася з нетерпіння поглянути на свої майбутнє тіло, але Керн навмисне поставив стола так, щоб голова не бачила трупів, поки не буде закінчено всіх приготувань.

Керн швидко проробив відсічення голів трупів. Ці голови було загорнуто в парусину, І Джон їх виніс. Краї зрізів та стіл вимито, тіла приведені до ладу.

Ще раз критично оглянувши тіла, Керн заклопотано покрутив головою. Тіло з родимкою на плечі мало бездоганні форми й особливо вигравало в порівнянні з тілом "камеристки", — ширококостим,

неоковирним, кепсько скроєним, зате міцно зшитим. Бріке, звичайно, обере тіло цієї аристократичної Діани. Однак, уважно оглядаючи тіло, Керн помітив у Діани, як він назвав її, один дефект: на ступні правої ноги була невеличка рана, зроблена якимсь залізним гостряком. Великої небезпеки це не являло. Керн припік рану, боятися зараження крові ще не було підстав. Та все ж за успіх операції з тілом "камеристки" він був значно певніший.

— Поверніть голову Бріке, — сказав Керн, звертаючись до Лоран. Щоб Бріке не заважала своїм пащекуванням під час приготувань, їй заткнули рота, тобто закрутили балон зі стиснутим повітрям. — Тепер можна пустити повітряний струмінь.

Коли голова Бріке побачила трупи, вона крикнула так, ніби зненацька опеклася. Очі її розширились від жаху. Один із цих трупів повинен стати її власним тілом. Уперше гостро, до болю відчула вона всю незвичайність цієї операції і почала вагатися.

— Ну, що ж ви? Як вам подобаються тру… ці тіла?

— Я… боюся… — прохрипіла голова… — Ні, ні, я не думала, що не так страшно… я не хочу…

— Не хочете? В такому разі я пришию до трупа голову Тома. Тома стане жінкою. Ви хочете, Тома, зараз же мати тіло?

— Ні, почекайте, — злякалася голова Бріке. — Я згодна. Я хочу мати он те тіло… з родимкою на плечі.

— А я вам раджу обрати ось це. Воно не таке гарне, але без жодної подряпинки.

— Я не прачка, я артистка, — гордо сказала голова Бріке. — Я хочу мати гарне тіло. І родимка на плечі… Це так подобається чоловікам.

— Хай буде по-вашому, — відповів Керн. — Мадемуазель Лоран, перенесіть голову мадемуазель Бріке на операційний стіл. Зробіть це обережно, штучний кровообіг голови не повинен припинятися до останньої хвилини.

Лоран робила останні приготування голови Бріке. На обличчі Бріке був вираз надзвичайного напруження і хвилювання. Коли голову перенесли на стіл, Бріке не витримала і раптом закричала так, як вона ще ніколи не кричала:

— Не хочу! Не хочу! Не треба! Краще вбийте мене! Боюсь! А-а-а-а!..

Керн, не перериваючи своєї роботи, різко гукнув до Лоран:

— Швидше закрутіть повітряний кран! Введіть до живильного розчину гедонал, і вона засне.

— Ні, ні, ні!

Кран закручено, голова змовкла, але продовжувала ворушити губами і дивитися з ви-і. разом жаху і благання.

— Пане професоре, чи можемо ми робити операцію проти її волі? — запитала Лоран.

— Зараз не час займатися етичними проблемами, — сухо відповів Керн. — Вона потім сама нам дякуватиме. Робіть свою справу або йдіть і не заважайте мені.

Але Лоран знала, що піти вона не може. — без її допомоги результат операції був би ще більш сумнівним. І вона, переборовши себе, продовжувала допомагати Керну. Голова Бріке так тіпалася, що трубки ледве не випали з кровоносних судин. Джон прийшов на допомогу і.

притримував голову руками. Поступово посмикування голови припинилось, очі заплющилися: подіяв гедонал.

Професор Керн розпочав операцію.

Тишу порушували тільки короткі накази Керна, який вимагав того чи того хірургічного інструменту. Від напруження у Керна на лобі спухли жили. Він пустив у хід усю свою блискучу хірургічну техніку, поєднуючи швидкість із надзвичайною ретельністю й обережністю. При всій своїй ненависті до Керна Лоран не могла цієї хвилини не захоплюватися ним. Він працював, як натхненний артист. Його спритні чутливі пальці творили чудеса.

Операція тривала годину І п'ятдесят п'ять хвилин.

— Усе, — нарешті сказав Керн, випростуючись, — віднині Бріке перестала бути головою, відділеною від тіла. Залишається тільки вдихнути в неї життя: примусити битися серце, запустити кровообіг. Але з цим я впораюся сам. Ідіть відпочиньте, мадемуазель Лоран.

— Я ще можу працювати, — відповіла вона.

Незважаючи на втому, їй дуже хотілось подивитися на останній акт цієї незвичайної операції. Але Керн, певне, не хотів відкривати їй таємниці воскресіння. Він ще раз настійно запропонував їй відпочити, і Лоран скорилась.

Керн знову викликав її через годину. Був він іще стомленішим, але обличчя його виявляло глибоке самовдоволення.

— Перевірте пульс, — наказав він Лоран.

Дівчина не без остраху взяла за руку Бріке, за ту руку, яка лише три години тому належала холодному трупові. Рука була вже теплою, і

відчувалося слабке биття пульсу. Керн приклав до обличчя Бріке дзеркало. Поверхня дзеркала запітніла.

— Дихає. Тепер треба як слід сповити нашу новонароджену. Кілька днів їй доведеться полежати абсолютно нерухомо.

Поверх бинтів Керн наклав на шию Бріке гіпсовий лубок. Усе тіло було сповите, а рот міцно зав'язаний.

Бріке перенесли до кімнати, суміжної з кімнатою Лоран, обережно поклали в ліжко і піддали електронаркозу.

— Харчувати ми її будемо штучно, поки не зростуться шви. Доведеться вам доглянути її.

Тільки на третій день Керн дозволив Бріке "прийти до тями".

Була четверта година дня. Косий промінь сонця пронизав кімнату й освітив обличчя Бріке. Вона легенько повела бровами і розплющила очі. Ще мало що усвідомлюючи, поглянула на освітлене вікно, потім перевела погляд на Лоран і, нарешті, опустила очі донизу. Там уже не було порожнечі. Вона побачила груди, що слабко здіймалися та опускалися, й тіло, — її тіло, прикрите простирадлом. Легенький усміх засяяв на її обличчі.

— Не пробуйте говорити і лежіть тихо, — сказала Лоран. — Операція пройшла дуже добре, і тепер усе залежить від того, як ви будете поводитися. Чим спокійніше ви будете лежати, тим швидше одужаєте. Поки що ми будемо розмовляти з вами за допомогою міміки. Коли ви опустите повіки вниз, це буде означати "так", піднімете вгору — "ні". Відчуваєте ви де-небудь біль? Тут? Шия і нога. Це мине. Хочете ви пити? Їсти?

Бріке не відчувала голоду, але хотіла пити. Лоран подзвонила Кернові. Він зразу ж прийшов зі свого кабінету.

— Ну, як почувається новонароджена? — Він оглянув її і лишився задоволений. — Усе гаразд. Терпіння, мадемуазель, і ви скоро танцюватиме. — Він зробив кілька розпоряджень і вийшов.

Дні "одужання" тяглися для Бріке дуже повільно. Вона була зразковою хворою: стримувала свою нетерплячість, лежала спокійно і виконувала всі приписи. Настав день, коли її, нарешті, розповили, але говорити ще не дозволяли.

— Чи відчуваєте ви своє тіло? — трохи хвилюючись, запитав Керн.

Бріке опустила повіки.

— Спробуйте дуже обережно порухати пальцями ніг.

Бріке, певно, спробувала, тому що на її обличчі відбилось напруження, але пальці не рухались.

— Певно, функції центральної нервової системи ще не повністю відновилися, — авторитетно мовив Керн. — Але я сподіваюсь, що вони швидко відновляться, а разом із ними відновиться і рух. — Про себе ж подумав: "Коли б ця Бріке й справді не закульгала на обидві ноги".

"Відновиться — як дивно звучить це слово", — подумала Лоран, згадавши холодний труп на операційному столі.

У Бріке з'явився новий клопіт. Тепер вона годинами пробувала ворушити пальцями на ногах. Лоран також із не меншою зацікавленістю стежила за цим.

І от якось Лоран радісно вигукнула:

— Ворушиться! Великий палець на лівій нозі ворушиться!

Далі справи пішли краще. Заворушилися й інші пальці на руках і ногах. Скоро Бріке вже могла трохи зводити руки й ноги.

Лоран була вражена. На її очах сталося диво.

"Яким би злочинцем не був Керн, — думала вона, — все-таки він незвичайна людина. Щоправда, без голови Доуеля йому б не пощастило здійснити цього подвійного воскресіння мертвого. Проте й сам Керн талановита людина, — адже це стверджувала і голова Доуеля. О, коли б Керн воскресив і його! Але ні, нього він не зробить".

Ще за кілька днів Бріке дозволили говорити. У неї виявився досить приємний голос, але дещо ламкого тембру.

— Виправиться, — запевняв Керн. — Ще співати будете.

І Бріке незабаром спробувала співати. Лоран була дуже вражена тим співом. Верхні ноти Бріке брала досить писклявим і не дуже приємним голосом, у середньому регістрі голос звучав дуже невиразно, ба навіть хрипко. Зате низькі ноти були неперевершеними. То було чарівне грудне контральто.

"Адже горлові зв'язки лежать вище місця зрізу шиї і належать Бріке, — думала Лоран, — звідки ж цей подвійний голос, різні тембри верхнього і нижнього регістру? Фізіологічна загадка. Чи не залежить це від процесу омолодження голови Бріке, яка старша від її нового тіла? Чи, може, це якось пов'язано з порушенням функцій центральної нервової системи? Абсолютно незрозуміло… Цікаво знати, чиє цс молоде, граційне тіло, якій нещасній голові воно належало…"

Лоран, нічого не кажучи Бріке, почала переглядати газети, в яких друкувалися списки загиблих під час катастрофи поїзда. Скоро їй трапилася замітка про те, що відома італійська артистка Анжеліка Гай, яка їхала тим поїздом, безслідно зникла. Трупа її не виявлено, і над цією загадкою ламали голови газетярі. Лоран була майже впевнена, що голова Бріке одержала тіло загиблої артистки.

ЗНИКЛИЙ ЕКСПОНАТ

Нарешті в житті Бріке настав знаменний день. Із неї було знято останні бинти, і професор Керн дозволив їй устати.

Вона підвелася і, спираючись на руку Лоран, пройшлася вздовж кімнати. Рухи її були невпевнені й трохи рвучкі. Часом вона робила дивні жести рукою: до певного моменту її рука рухалася плавно, потім — затримка й ніби змушений порух, який знову переходив у плавний.

— Усе це мине, — впевнено говорив Керн.

Трохи турбувала його лише невелика ранка на нозі Бріке. Ранка гоїлась повільно. Але з часом І вона зажила так, що Бріке не відчувала болю, навіть ступаючи на хвору ногу. А за кілька днів Бріке вже пробувала танцювати.

— Не зрозумію, що таке, — говорила вона, — деякі рухи я роблю вільно, а інші даються важко. Певно, я ще не звикла керувати своїм новим тілом… А воно чудове! Подивіться на ноги, мадемуазель Лоран. І зріст гарний. Ось тільки ці рубці на шиї… Доведеться їх затуляти. Зате оця родимка на плечі прегарна, правда ж? Я пошию сукню такого фасону, щоб її було видно… Ні, я надзвичайно задоволена своїм тілом.

"Своїм тілом! — думала Лоран. — Бідна Анжеліка Гай!"

Усе, що так довго стримувала в собі Бріке, раптом прорвалося назовні. Вона закидала Лоран вимогами, замовленнями, проханнями про білизну, костюми, взуття, капелюшки, модні журнали, косметику.

У новій сірій шовковій сукні вона була відрекомендована Керном голові професора Доуеля. А позаяк це була чоловіча голова, Бріке не могла не пококетувати. І була дуже задоволена, коли голова Доуеля прохрипіла:

— Чудово! Ви чудово впоралися зі своїм завданням, колего, вітаю вас!

І Керн під руку з Бріке, сяючи, як щойно одружений, вийшов з кімнати.

— Сідайте, мадемуазель. — галантно сказав Керн, коли вони зайшли до його кабінету.

— Не знаю, як мені й дякувати вам, пане професоре, — сказала вона, манірно опускаючи очі й потім кокетливо поглянувши на Керна. — Ви так багато зробили для мене. А я нічим не можу віддячити вам.

— Цього й не потрібно. Я винагороджений більше, ніж ви думаєте.

— Я дуже рада. — І Бріке осяяла Керна ще більш променистим поглядом. — А тепер дозвольте мені піти… виписатися з лікарні.

— Як піти? З якої лікарні? — відразу навіть не второпав Керн.

— Піти додому. Уявляю, який фурор зчинить моя поява серед подруг!

Вона збирається йти! Керн не припускав навіть і думки про це. Він проробив величезну роботу, вирішив дуже складне завдання, зробив неможливе зовсім не для того, щоб Бріке зчиняла фурор серед своїх

легковажних подруг. Він сам хотів зчинити фурор, продемонструвавши Бріке перед ученими. Потім він, можливо, і дасть їй певну волю, але тепер про це годі й думати.

— На жаль, я не можу відпустити вас, мадемуазель Бріке. Ви повинні ще деякий час залишатися в моєму домі, під моїм наглядом.

— Але нащо? Я почуваюся чудово, — заперечила вона, граючи рукою.

— Так, але вам може погіршати.

— Тоді я прийду до вас.

— Мені, з вашого дозволу, краще знати, коли вам можна буде піти звідси, — вже різко сказав Керн. — Не забувайте, чим ви були без мене.

— Я вже дякувала вам за це. Але я не дівчинка й не невільниця і можу дати собі раду!

"Ого, та вона з характером", — здивовано подумав Керн.

— Ну, ми ще поговоримо про це, — сказав він. — А поки що зводьте йти до своєї кімнати. Джон, напевне, вже приніс вам бульйон.

Бріке надула губи, підвелась і, не дивлячись на Керна, вийшла.

Вона обідала разом із Лоран в її кімнаті. Коли Бріке зайшла, Лоран уже сиділа за столом. Бріке опустилася на стілець і зробила грайливий, вишуканий жест кистю правої руки. Лоран не раз помічала цей жест І думала про те, кому він, власне, належить: тілу Анжеліки Гай чи Бріке? Хіба не міг залишитися в тілі Анжеліки Гай автоматизм рухів, що якось закріпився у рухових нервах?..

Для Лоран усі ці питання були заскладними.

"Ними, напевне, зацікавляться фізіологи", — подумала вона.

— Знову бульйон! Набридли мені ці лікарняні страви, — вередливо мовила Бріке. — Я охоче з'їла б зараз дюжину устриць і запила склянкою шаблі. — Вона зробила кілька ковтків бульйону з чашки і продовжувала — Професор Керн щойно сказав мені, що він не відпустить мене звідси ще кілька днів. Дзуськи! Я не з породи домашньої птиці. Тут можна вмерти від нудьги. Ні, я люблю так жити, щоб усе крутилося-вертілося. Вогні, музика, квіти, шампанське…

Без упину базікаючи, Бріке нашвидку пообідала, встала зі стільця і, підійшовши до вікна, уважно глянула вниз.

— На добраніч, мадемуазель Лоран, — сказала вона, повернувшись. — Я сьогодні рано ляжу спати. Будь ласка, не будіть мене вранці. В цьому домі сон — найліпший спосіб згаяти час.

І, кивнувши головою, вона пішла до своєї кімнати.

А Лоран сіла писати листа до матері.

Усі листи контролювалися Керном. Лоран знала, як пильно він стежить за нею, і тому навіть не робила спроби переслати якогось листа без його цензури.

А втім, щоб не хвилювати свою матір, вона вирішила, — коли б і могла переслати листа без цензури Керна, — не писати їй правди про свій вимушений "арешт".

Тієї ночі Лоран спала особливо погано. Вона довго крутилася в ліжку, думаючи про майбутнє. Життя її було в небезпеці… Яких заходів вживе Керн, аби "знешкодити" її?

Не спалося, видно, й Бріке. З її кімнати чувся якийсь шурхіт.

"Наміряє нові сукні", — подумала Лоран. Потім усе стихло. Нечітко, крізь сон Лоран почула ніби якийсь приглушений крик І прокинулась. "Щось мої нерви геть здають", — подумала вона і знову заснула міцним передранковим сном.

Прокинулася вона, як і завжди, о сьомій ранку. В кімнаті Бріке все ще було тихо. Лоран вирішила не турбувати її і зайшла до кімнати голови Тома. Голова Тома, як І раніше, була похмурою. Після того, як Керн "пришив тіло" голові Бріке, Тома засумував ще більше. Він просив, благав, вимагав, щоб йому також дали нове тіло, зрештою брутально лаявся. Лоран на превелику силу заспокоїла його. Закінчивши вранішній туалет голови Тома, вона полегшено зітхнула і попростувала до кімнати голови Доуеля, яка зустріла Лоран привітною посмішкою.

— Дивна штука — життя! — сказала голова Доуеля. — Ще недавно я хотів померти. Але мій мозок продовжує працювати, і ось три дні тому мені спала на думку незвичайно смілива й оригінальна ідея. Коли б мені пощастило здійснити свою думку, це б зробило цілий переворот у медицині. Я розповів про свою ідею Кернові, і треба було бачити, як загорілися його очі. Йому, напевне, ввижався прижиттєвий пам'ятник, поставлений вдячними сучасниками… І от я маю жити для нього, для ідеї, а отже, і для себе. Їй-право, це якась пастка.

— І що ж то за ідея?

— Я колись розповім вам, нехай лиш усе це виразніше сформується в моєму мозку…

О дев'ятій Лоран вирішила постукати до Бріке, але відповіді не почула. Стурбована, вона спробувала відчинити двері, але вони виявилися замкненими зсередини. Лоран нічого більше не лишалося, як доповісти про це Керну.

Керн, як завжди, діяв швидко і рішуче.

— Вибивайте двері! — наказав він Джонові.

Негр ударив плечем. Важкі двері тріснули і зірвалися з петель. Керн, Лоран і Джон зайшли до кімнати.

Неприбране ліжко Бріке було порожнім. Керн підбіг до вікна. Від ручки рами вниз спускалася мотузка з роздертого простирадла і двох рушників. Клумбу під вікном витолочено.

— Це ваші витівки! — крикнув Керн, повертаючи грізне обличчя до Лоран.

— Запевняю вас, що я не брала ніякої участі у втечі мадемуазель Бріке, — твердо сказала Лоран.

— Ну, з вами ми ще поговоримо, — відповів Керн, хоч рішуча відповідь Лоран одразу переконала його в тому, що Бріке діяла без спільників. — Тепер слід потурбуватися про те, щоб упіймати втікачку.

Керн пройшов до свого кабінету І схвильовано закрокував від каміна до столу. Першою його думкою було викликати поліцію. Але він одразу відкинув цю думку. Поліцію найменше слід було вплутувати в цю справу. Доведеться звернутися до приватних агентів з розшуку.

"Чорт, я сам винен… Треба було вжити заходів до кращої охорони. Але хто міг подумати. Вчорашній труп — утік! — Керн зло розреготався. — І тепер, чого доброго, вона розпатякає про все, що з нею трапилось… Адже вона говорила про фурор, який зчинить її поява… Ця історія дійде до газетних кореспондентів, і тоді… Не слід було показувати її голові Доуеля… Завдала мороки. Віддячила!"

Керн викликав телефоном агента приватної контори розшуку, дав йому велику суму на витрати, пообіцявши ще більшу на випадок успіху, і детально описав Бріке.

Агент оглянув місце втечі та сліди, які вели до залізної огорожі саду. Огорожа була висока І закінчувалася гострими шпичаками. Агент похитав головою: "Молодець дівчина!" На одному шпичаку він помітив клапоть сірого шовку, зняв його й обережно поклав до гаманця.

— В цю сукню вона була одягнена у день втечі. Будемо шукати жінку в сірому.

І, запевнивши Керна, що "жінку в сірому" буде обов'язково знайдено не пізніше як за добу, агент пішов.

Агент був досвідчена у своїй справі людина. Він дізнався адресу останньої квартири

Бріке й адреси кількох її колишніх подруг, роззнайомився з ними, у однієї знайшов фотографію Бріке, дізнався, в яких кабаре Бріке виступала. Кілька агентів було розіслано по цих кабаре на розшуки втікачки.

— Пташка далеко не залетить, — упевнено говорив агент.

Однак цього разу він помилився. Минуло два дні, але на слід Бріке натрапити так і не вдалося. Лише на третій день розшуків постійний відвідувач одного шинку на Монмартрі повідомив агента, що у ніч втечі там була "воскресла" Бріке. Але куди вона потім зникла, ніхто не знав.

Керн хвилювався дедалі більше. Тепер він турбувався не тільки про те, що Бріке розголосить його таємниці. Він боявся назавжди втратити цінний "експонат". Щоправда, він міг зробити другий — із голови Тома, але на це потрібен був час і купа сил. Та й новий дослід міг не вдатися

так блискуче. А демонстрація оживленої собаки, ясна річ, не дала б потрібного ефекту. Ні, Бріке треба було розшукати за будь-яку ціну. І він подвоював, потроював преміальну суму за розшуки "експоната-втікача".

Щодня агенти доповідали йому про наслідки розшуків, але ці наслідки були невтішними. Бріке ніби у воду впала.

ДОСПІВАНА ПІСНЯ

Після того як Бріке з допомогою свого нового спритного, гнучкого і дужого тіла перелізла через огорожу і вийшла на вулицю, вона зловила таксі й дала дивну адресу:

— Кладовище Пер-Лашез.

Але не доїжджаючи до площі Бастилії, вона змінила таксі й поїхала на Монмартр. На перші витрати Бріке захопила з собою сумочку Лоран, де було кілька десятків франків. "Одним гріхом більше погоди не зробить, до того ж це було необхідно", — заспокоювала вона себе. Каяття в заподіяних гріхах було відкладене на потім. Вона знову відчувала себе цілісною, живою, здоровою людиною, навіть молодшою, ніж була до цього. До операції, за її жіночим підрахунком, їй було близько тридцяти. Нове ж тіло мало навряд чи більше двадцяти років. Залози цього тіла омолодили голову Бріке: зморшки на обличчі зникли, колір його покращав. "Тепер тільки й пожити", — думала Бріке, замріяно дивлячись у маленьке дзеркальце, яке знайшла в сумочці.

— Зупиніть тут, — звеліла вона водієві й, розрахувавшись із ним, пішла далі пішки.

Була десь четверта ранку. Вона підійшла до знайомого кабаре "Шануар", де виступала тієї фатальної ночі, коли випадкова куля урвала на півслові веселеньку шансонетку, яку вона співала. Вікна кабаре ще яскраво світилися.

Трохи хвилюючись, Бріке зайшла до знайомого вестибюлю. Стомлений швейцар, мабуть, не впізнав її. Вона швидко пройшла до бічних дверей і через коридор зайшла до приміщення для артистів, поряд зі сценою. Першою її зустріла Руда Марта. Злякано скрикнувши, Марта сховалась у своїй гримерній. Бріке розреготалася і постукала в двері, але Руда Марта не відчиняла.

— О, Ластівко! — почула Бріке чоловічий голос. Під цим ім'ям вона була відома в кабаре через свою пристрасть до коньяку з ластівкою на етикетці. — То ти жива? А ми тебе давно мали за мертву.

Бріке озирнулася і побачила гарного, елегантно вдягненого чоловіка з дуже блідим чисто поголеним обличчям. Такі обличчя бувають у людей, які рідко бачать сонце. То був Жан, чоловік Рудої Марти. Він не любив говорити про свою професію. Його ж друзі й товариші по чарці не вважали тактовним запитувати, на що ж він, власне, живе. Досить було й того, що в Жана часто водились гроші і що він був "хлопець-друзяка". В ті ночі, коли в Жана бряжчало в кишенях, вино лилось рікою і Жан платив за всіх.

— Звідкіля ти прилетіла, Ластівко?

— З лікарні, — відповіла Бріке.

Боячись, щоб у неї не відібрали нове тіло родичі і друзі тієї, котрій воно належало, Бріке вирішила нікому не розповідати про незвичайну операцію.

— Моє становище було дуже серйозне, — вигадувала вона. — Мене вважали померлою і навіть відправили в морг. Але там один студент, який оглядав трупи, взяв мене за руку і відчув слабкий пульс. Я була ще живою. Куля пройшла біля самого серця, не зачепивши його. Мене одразу відвезли до лікарні, й усе обійшлося.

— Чудово! — вигукнув Жан. — Усі наші страшенно здивуються. Давай вихилимо по чарці за твоє воскресіння.

Замок у дверях клацнув. Руда Марта, яка підслухала через двері цю розмову, переконалася, що Бріке не привид, і відчинила двері. Подруги обнялися і міцно поцілувались.

— Ти ніби зробилася тоншою, вищою і граційнішою, Ластівко, — сказала Руда Марта, з цікавістю і навіть подивом розглядаючи фігуру подруги, яка з'явилася так несподівано.

Бріке трохи знітилась під цим допитливим жіночим поглядом.

— Звичайно, я схудла, — відповіла вона. — Мене годували самим бульйоном. А зріст? Я купила собі туфлі на дуже високих підборах. Ну й фасон сукні…

— Але чого ти так пізно з'явилася сюди?

— О, то ціла історія… Ти вже виступала? Можеш посидіти зі мною хвилинку?

Марта ствердно кивнула головою. Подруги всілися біля столика з великим дзеркалом, який було заставлено коробками з гримувальними олівцями та фарбами, флаконами парфумів, пудреницями, найрізноманітнішими коробочками зі шпильками.

Жан примостився поруч, потягуючи єгипетську цигарку.

— Я втекла з лікарні. В буквальному розумінні, — повідомила Бріке.

— Але чому?

— Набридли бульйони. Розумієш, бульйон, бульйон і бульйон… Я просто боялася захлинутися в бульйоні. А лікар не хотів мене відпускати. Він повинен був ще показати мене студентам. Боюсь, що мене розшукуватиме поліція… Я не можу повернутися до себе і хотіла б залишитись у тебе. А ще краще — зовсім поїхати з Парижа на кілька днів… Але в мене так мало грошей.

Руда Марта навіть руками сплеснула — так усе це було цікаво.

— Ну, звичайно ж, ти зостанешся у мене, — сказала вона.

— Боюсь, що мене теж розшукуватиме поліція, — замислено проказав Жан, пускаючи дим кільцями. — Мені теж на кілька днів варто було б зникнути з обрію.

Ластівка була своя, і Жан не приховував від неї своєї професії. Ластівка знала, що Жан — птиця "високого льоту". Він спеціалізувався на зламуванні сейфів.

— Летимо, Ластівко, з нами на південь. Ти, я і Марта. На Рив'єру, подихати морським повітрям. Засидівся, треба провітритись. Віриш, я більш як два місяці не бачив сонця І вже починаю забувати, яке воно.

— От і чудово, — заплескала в долоні Руда Марта.

Жан глянув на дорогий золотий годинник-браслет.

— Але у нас є ще година часу. Чорт, ти маєш доспівати нам свою пісеньку… А потім летімо, і хай собі шукають.

Бріке охоче пристала на це запрошення, її виступ зчинив фурор, як вона того й чекала.

Жан вийшов на естраду в ролі конферансьє, нагадав трагічну Історію, яка трапилася тут з Бріке кілька місяців тому, і потім оголосив, що мадемуазель Бріке, на бажання публіки, ожила після того, як він, Жан, влив їй у горло чарочку коньяку "Ластівка".

— Ластівка! Ластівка! — заревла публіка.

Жан подав знак рукою і, коли вигуки стихли, провадив далі:

— Ластівка проспіває шансонетку з того самого місця, на якому її так несподівано перервали. Оркестр, "Киценьку!"

Оркестр заграв, і з половини куплета, під бурхливі оплески, Бріке доспівала свою пісеньку. Правда, гармидер був такий, що вона й сама не чула свого голосу, але цього і не потрібно було. Вона відчувала себе як ніколи щасливою і безміру втішалася-тим, що її не забули і зустріли так тепло. А те, що ця теплота була значною мірою підігріта вином, її не бентежило.

Закінчивши співати, вона зробила несподівано граційний жест кистю правої руки. Це було щось нове. Публіка зааплодувала ще голосніше.

"Звідки у неї не? Які гарні манери. Треба буде перейняти цей жест…", — подумала Руда Марта.

Бріке зійшла з естради в зал. Подруги цілували її, знайомі тягнулися з бокалами і цокалися. Бріке розчервонілась, очі її блищали. Успіх та вино запаморочили їй голову. Вона, забувши про небезпеку переслідування, ладна була просидіти тут усю ніч. Але Жан, який пив не менше за Інших, не втрачав контролю над собою.

Час від часу він позирав на годинника і, нарешті, підійшов до Бріке й торкнув її за руку.

— Нам уже час!

— Але я не хочу. Ви можете їхати самі. Я не поїду, — відповіла Бріке, млосно закотивши очі.

Тоді Жан мовчки підняв її і поніс до виходу.

Публіка почала ремствувати.

— Сеанс закінчено! — гукнув Жан уже біля дверей. — До наступної неділі!

Він виніс Бріке, яка відбивалася від нього, на вулицю і посадив у автомобіль. Скоро підійшла й Марта з невеличкою валізкою.

— На площу Республіки, — сказав Жан шоферові, не бажаючи називати кінцевого пункту. Він звик їздити з пересадками.

ЖІНКА-ЗАГАДКА

Хвилі Середземного моря ритмічно набігали на піщаний пляж. Легенький вітер ледь напинав вітрила білих яхт і рибальських шаланд. Над головою, в синій повітряній глибині, ласкаво гули сірі гідроплани, які робили короткі рейси-прогулянки між Ніццою і Ментоною.

Молодик у білому тенісному костюмі сидів у плетеному кріслі і читав газету. Біля крісла лежали тенісна ракетка в чохлі й кілька свіжих англійських наукових журналів.

Поруч із ним, під білим парасолем, біля мольберта порався його друг-художник Арман Ларе.

Артур Доуель, син покійного професора Доуеля, та Арман Ларе були нерозлучні друзі, й ця дружба найкраще доводила правдивість прислів'я про те, що протилежності сходяться.

Артур Доуель був трохи мовчазний і холодний. Він любив у всьому лад, умів наполегливо і систематично працювати. Йому залишався всього один рік до закінчення університету, і його вже залишали в університеті на кафедрі біології.

Ларе, як справжній уродженець півдня Франції, був дуже пристрасною натурою, сумбурною і запальною. Він закидав пензлі та фарби на цілі тижні, щоб потім знову почати шалено працювати, і тоді вже ніяка сила не могла відірвати його від мольберта.

Тільки в одному друзі були схожі між собою: обидва вони були талановитими і вміли досягати наміченої мети, хоч і йшли до цієї мети різними шляхами: один — поривчасто, стрибками, другий — розміреним кроком.

Біологічні праці Артура Доуеля привертали до себе увагу найвидатніших фахівців, і йому пророкували блискучу наукову кар'єру. А про картини Ларе багато говорили на виставках, і деякі з них уже закупили найвідоміші музеї різних країн.

Артур Доуель кинув на пісок газету, притулився головою до спинки крісла, приплющив очі й сказав:

— Тіла Анжеліки Гай такі не знайдено.

Ларе невтішно труснув головою і важко зітхнув.

— Ти й досі не можеш забути її? — запитав Доуель.

Ларе повернувся до Артура так рвучко, що той мимоволі посміхнувся. Перед ним був уже не палкий художник, а лицар, озброєний щитом-палітрою, зі списом-муштабелем у лівій руці та мечем-пензлем у правій, — ображений лицар, ладен знищити того, хто завдав йому смертельної кривди.

— Забути Анжеліку!.. — вигукнув він, потрясаючи своєю зброєю. — Забути ту, яка…

Хвиля, зненацька підкравшись, із шипінням залила його ноги майже до колін, і він меланхолійно докінчив:

— Хіба можна забути Анжеліку? Світ зробився нуднішим з того часу, відколи стихли її пісні…

Уперше Ларе дізнався про загибель, точніше, про безслідне зникнення Анжеліки Гай у Лондоні, куди він приїхав писати "симфонію лондонського туману". Ларе був не лише шанувальником таланту співачки, але її другом, її лицарем. Не дарма ж він народився в південному Провансі, серед руїн середньовічних замків.

Довідавшись про нещастя, яке трапилося з Гай, він був так вражений, що єдиний раз у житті перервав свій "живописний запій" у самому розпалі творчості.

Артур, який приїхав до Лондона з Кембриджу, бажаючи відвернути друга від похмурих думок, організував цю подорож на узбережжя Середземного моря.

Але й тут Ларе не знаходив собі місця. Повернувшись із пляжу до готелю, він перевдягнувся і, сівши на поїзд, поїхав у найлюдніше місце — гральний дім Монте-Карло. Йому хотілося розвіятись.

Хоча було ще досить рано, біля приземкуватого будинку вже юрмився натовп. Ларе зайшов до першого залу. Публіки було мало.

— Робіть вашу гру, — запрошував круп'є, озброєний лопаткою для згрібання грошей.

Ларе, не зупиняючись, пройшов до другого залу, стіни якого були розписані картинами, що зображали напівоголених жінок, які займалися полюванням, кінними перегонами, фехтуванням, — одне слово, всім тим, що збуджує азарт. Від картин віяло напруженням пристрасної боротьби, азарту, неситі, але ще виразніше й різкіше ці почуття були написані на обличчях живих людей, які зібралися навколо грального стола.

Ось товстун комерсант із блідим обличчям простягає гроші тремтячими пухкими веснянкуватими руками, вкритими рудуватим пушком. Він дихає важко, мов астматик. Очі його напружено стежать за рухливою кулькою. Ларе безпомилково вгадує, що товстун уже чимало програв і тепер ставить останні гроші, сподіваючись відігратися. А коли ні — цей вайлуватий чоловік, можливо, подасться на алею самогубців, і там відбудуться останні розрахунки з життям…

За товстуном стоїть бідно одягнений голений стариган зі скуйовдженим сивим чубом і маніакальними очима. В руках у нього записник і олівець. Він записує виграші та вихідні номери, робить якісь підрахунки… Він давно вже програв усе своє майно і зробився рабом рулетки. Адміністрація грального дому видає йому невелику щомісячну допомогу — на життя і на гру: своєрідна реклама. Тепер він будує свою "теорію імовірності", вивчає капризну вдачу фортуни. Коли він помиляється у своїх припущеннях, то сердито стукає олівцем по записнику, підскакує на одній нозі, щось бубонить і знову заглиблюється в підрахунки. Коли ж припущення виправдуються, обличчя його сяє, і він повертає голову до сусідів, ніби кажучи: от бачите, нарешті мені таки пощастило відкрити закони випадковості.

Два лакеї вводять під руки і садовлять у крісло біля стола стару в чорній шовковій сукні, з діамантовим намистом на зморшкуватій шиї. Обличчя її набілено так, що вже не може зблiднути. Забачивши таємничу кульку, яка розподіляє горе і радість, в її запалих очах спалахує вогонь пожадливості й тонкі пальці, унизані перснями, починають тремтіти.

Молода, вродлива, струнка жінка, вбрана в елегантний темно-зелений костюм, проходячи повз стіл, кидає недбалим рухом банкноту в тисячу франків, програє, безжурно посміхається і проходить до іншої кімнати.

Ларе поставив на червоне сто франків і виграв.

"Я сьогодні повинен "виграти", — подумав він, ставлячи тисячу, — і програв. Ларе був упевнений, що врешті-решт він виграє. Його вже охопив азарт.

До столу рулетки підійшло троє: чоловік, високий і ставний, з дуже блідим обличчям, І дві жінки. Одна руда, а друга в сірому костюмі. Мимохіть поглянувши на неї, Ларе відчув якусь тривогу. Ще не розуміючи, що його хвилює, художник почав стежити за жінкою в сірому і був вражений одним жестом правої руки, який зробила вона. "Щось знайоме! О, такий жест робила Анжеліка Гай!" Ця думка так спантеличила його, що він уже не міг грати. А коли троє невідомих, сміючись, відійшли нарешті від рулетки, Ларе, забувши взяти зі столу виграні гроші, подався назирці за ними.

О четвертій ранку хтось сильно постукав у двері Артура Доуеля. Сердито накинувши на себе халат, Доуель відчинив.

До кімнати нетвердою ходою зайшов Ларе і, стомлено опустившись у крісло, мовив:

— Я, здається, божеволію.

— Що трапилось, друже? — вигукнув Доуель.

— Трапилось таке, що… я не знаю, як вам і сказати… Я грав із учорашнього дня до другої години ночі. Вигравав і програвав поперемінно. Коли раптом я побачив жінку, і один жест її вразив мене так, що я кинув гру і пішов за нею до ресторану. Я сів за столик і замовив чашечку чорної мінної кави. Кава мені завжди допомагає, коли нерви занадто розгуляються… Незнайомка сиділа за сусіднім столиком. З нею був молодик, пристойно вдягнутий, але такий, що не викликає особливої довіри, і досить-таки вульгарна руда жінка. Мої сусіди пили вино і весело розмовляли. Незнайомка в сірому почала співати шансонетку. В неї виявився писклявий голос доволі неприємного тембру. Але несподівано вона взяла кілька низьких грудних нот… — Ларе стиснув голову. — Доуелю! То був голос Анжеліки Гай. Я з тисячі голосів упізнав би його.

"Бідолаха! До чого він дійшов", — подумав Доуель і, лагідно поклавши руку на плече друга, сказав:

— Вам привиділося, Ларе. Опануйте себе. Випадкова схожість…

— Ні, ні! Запевняю вас, — гаряче заперечив Ларе. — Я почав уважно приглядатися до співачки. Вона досить вродлива, чіткий профіль і милі грайливі очі. Але її постать, її тіло! Доуелю, хай чортяки роздеруть мене зубами, коли фігура співачки не схожа, мов дві краплі води, на фігуру Анжеліки Гай.

— От що, Ларе, випийте брому, прийміть холодний душ і лягайте спати. Завтра, точніше, сьогодні, коли ви прокинетесь…

Ларе докірливо подивився на Доуеля.

— Ви гадаєте, я збожеволів?.. Не спішіть робити остаточні висновки. Вислухайте мене до кінця. Це ще не все. Коли співачка проспівала свою

пісеньку, вона зробила кистю руки ось такий жест. Це улюблений жест Анжеліки, жест цілком індивідуальний, неповторний.

— Але що ж ви хочете сказати? Не думаєте ж ви, що невідома співачка володіє тілом Анжеліки?

Ларе потер чоло.

— Не знаю, від цього, справді, можна збожеволіти… Але слухайте далі. На шиї співачка носить химерне кольє, точніше, навіть не кольє, а цілий приставний комірець, прикрашений дрібними перлами, завширшки принаймні чотири сантиметри. А на її грудях досить широкий виріз. Виріз відкриває на плечі родимку — родимку Анжеліки Гай. Кольє здається бинтом. Вище кольє — невідома мені голова жінки, нижче — знайоме, яке я вивчив до найдрібніших деталей, ліній і форм тіло Анжеліки Гай. Не забувайте, адже я художник, Доуелю. Я вмію запам'ятовувати неповторні лінії та індивідуальні особливості людського тіла… Я зробив стільки начерків та ескізів з Анжеліки, стільки написав її портретів, що не можу помилитися.

— Ні, це неможливо! — вигукнув Доуель. — Адже Анжеліка за…

— Загинула? В тому-то й річ, що це нікому не відомо. Вона сама чи її труп безслідно зник. І ось тепер…

— Ви зустріли воскреслий труп Анжеліки?

— О-о!.. — Ларе застогнав. — Я думав саме про це.

Доуель підвівся і закрокував по кімнаті. Певне, сьогодні вже не пощастить заснути.

— Будемо міркувати розважливо, — сказав він. — Ви кажете, що ваша невідома співачка має ніби два голоси: один свій, більш ніж посередній, І другий — Анжеліки Гай?

— Низький регістр — її неповторне контральто, — відповів Ларе, ствердно кивнувши головою.

— Але ж це фізіологічно неможливо. Не думаєте ж ви, що людина високі ноти витягає зі свого горла верхніми кінцями зв'язок, а низькі нижніми? Висота звука залежить від більшого чи меншого напруження голосових зв'язок по всій їх довжині. Адже це, як на струні: за більшого напруження струна вібрує дужче й виходить виший звук, і навпаки. До того ж коли б зробити таку операцію, то голосові зв'язки були б укорочені, отже, голос зробився б дуже високим. Та й взагалі людина не могла б співати після такої операції: рубці мали б заважати правильній вібрації зв'язок, І голос, у кращому випадку, був би дуже хрипкий… Ні, це абсолютно неможливо. Врешті-решт, щоб "оживити" тіло Анжеліки, потрібно було мати голову, чиюсь голову без тіла.

Доуель несподівано замовк, бо згадав про те, що певною мірою підтверджувало припущення Ларе.

Артур сам бачив кілька експериментів свого батька. Професор Доуель вливав у судини загиблого собаки підігріту до тридцяти семи градусів за Цельсієм живильну рідину з адреналіном — речовиною, що подразнює і примушує судини скорочуватися. Коли ця рідина під певним тиском потрапляла у серце, вона відновлювала його діяльність, і серце починало гнати кров у судини. Поволі відновлювався кровообіг, і тварина оживала.

— Найголовнішою причиною загибелі організму, — сказав тоді батько Артура, — є припинення постачання органів кров'ю і киснем.

— Отже, у такий спосіб можна оживити й людину? — запитав Артур.

— Так, — весело відповів його батько, — я берусь здійснити воскресіння і коли-небудь зроблю це "диво". До цього я й веду свої досліди.

Оживлення трупа, виходить, можливе. Але чи можна оживити труп, у якому тіло належало одній людині, а голова — іншій? Чи можлива така операція? Щодо цього в Артура були сумніви. Правда, він бачив, як батько його здійснював надзвичайно сміливі й вдалі операції з пересадки тканин і кісток. Але все це було не таким складним, і це робив його батько.

"Коли б мій батько був живий, я, певне, повірив би, що здогад Ларе про чужу голову на тілі Анжеліки Гай правдоподібний. Тільки батько міг насмілитись зробити таку складну і незвичайну операцію. Можливо, ці досліди продовжували його асистенти? — подумав Доуель. — Але одна справа оживити голову чи навіть цілий труп, а інша — пришити голову однієї людини до трупа іншої".

— Що ж ви хочете робити далі? — запитав Доуель.

— Я хочу розшукати цю жінку в сірому, познайомитися з нею і розкрити таємницю. Ви допоможете мені?

— Звичайно, — відповів Доуель.

Ларе міцно потис йому руку, і вони заходились обговорювати план дій.

ВЕСЕЛА ПРОГУЛЯНКА

За кілька днів Ларе вже був знайомий з Бріке, її подругою та Жаном. Він запропонував їм прогулятися на яхті, і його запрошення прийняли.

У той час, як Жан та Руда Марта розмовляли на палубі з Доуелсм, Ларе запропонував Бріке зійти вниз оглянути каюти. Їх було лише дві, зовсім невеличкі; в одній з них стояло піаніно.

— О, тут навіть с інструмент! — вигукнула Бріке. Вона сіла до піаніно й заграла фокстрот. Яхта легенько погойдувалась на хвилях. Ларе стояв біля піаніно, уважно дивився на Бріке й обмірковував, з чого почати своє слідство.

— Заспівайте що-небудь, — сказав він.

Бріке не змусила впрошувати себе. Вона заспівала, кокетливо поглядаючи на Ларе. Він їй подобався.

— Який у вас… дивний голос, — сказав Ларе, пильно вдивляючись їй в обличчя. — У вашому горлі ніби є два голоси: голоси двох жінок…

Бріке знітилася, але швидко оволодівши собою, нещиро засміялась.

— О. так!.. Це у мене з дитинства. Один професор співів виявив у мене контральто, а інший — меццо-сопрано. Кожен ставив голос по-своєму, і вийшло… до того ж я нещодавно застудилася…

"Чи не забагато пояснень для одного факту? — подумав Ларе. — І чому вона так знітилася? Мої припущення справджуються. Тут щось є".

— Коли ви співаєте на низьких нотах, — сумно заговорив він, — я ніби чую голос однієї моєї доброї знайомої… Вона була відомою співачкою. Бідолаха загинула під час залізничної катастрофи. Хоч як дивно, але її тіла не розшукали… Її фігура надзвичайно нагадує вашу, мов дві краплини води… Можна подумати, що це її тіло.

Бріке, вже не ховаючи страху, подивилася на Ларе. Вона зрозуміла, що він почав цю розмову не просто так.

— Бувають люди, дуже схожі одне на одного… — сказала вона тремтячим голосом.

— Звичайно, але такої подібності я не зустрічав. До того ж… ваші жести… ось цей жест руки… І ще… Ви щойно взялися руками за голову, ніби поправляючи пишне волосся. Таке волосся було в Анжеліки Гай. І так вона поправляла непокірні кучері на скроні… Але у вас немає довгих кучерів. У вас коротке, підстрижене за останньою модою волосся.

— У мене раніше теж було довге волосся, — сказала Бріке, підводячись. Обличчя її зблідло, пальці злегка тремтіли. — Тут душно… Ходімо нагору…

— Почекайте, — зупинив її Ларе, так само хвилюючись. — Мені треба поговорити з вами.

Він силою всадовив її в крісло біля ілюмінатора.

— Мені погано… Я не звикла до хитавиці! — вигукнула Бріке, пориваючись піти. Але Ларе, ніби ненароком, торкнувся її шиї і відслонив краєчок кольє. Він побачив рожеві рубці.

Бріке похитнулася. Ларе ледве встиг підхопити її: вона знепритомніла.

Художник, не знаючи що робити, бризнув їй в обличчя водою з карафи. Вона скоро прийшла до тями. Несказанний жах засвітився в її очах. Кілька довгих секунд вони дивилися одне на одного мовчки. Бріке здавалося, що настав час розплати. Страшний час розплати за те, що вона привласнила чуже тіло. Губи Бріке затремтіли, і вона ледве чутно прошепотіла:

— Не нищіть мене!.. Пожалійте…

— Заспокойтесь, я не збираюсь нищити вас… але я повинен розкрити цю таємницю. — Ларе підняв безвільно звислу руку Бріке і міцно стиснув її. — Зізнайтеся, це не ваше тіло? Звідки воно у вас? Скажіть мені всю правду!

— Жан! — спробувала крикнути Бріке, та Ларе затис її рота долонею, прошипівши у вухо:

— Якщо ви ще раз крикнете, ви не вийдете з цієї каюти.

Потім, відпустивши Бріке, він швидко замкнув двері каюти і щільно прикрив раму ілюмінатора.

Бріке заплакала, мов дитина. Та Ларе був невблаганний.

— Сльози вам не допоможуть! Кажіть швидше, поки мені не увірвався терпець.

— Я ні в чому не винна, — заговорила Бріке, схлипуючи. — Мене вбили… Але потім я ожила… Одна моя голова… на скляній підставці… Це було жахливо!.. І голова Тома стояла там… Я не знаю, як це трапилось… Професор Керн, — це він оживив мене… Я просила його, щоб він повернув мені тіло. Він пообіцяв… І роздобув десь ось це тіло… — Вона майже з жахом подивилася на свої плечі та руки. — Але коли я побачила мертве тіло, то відмовилась… Мені було так страшно… Я не хотіла, благала не пришивати моєї голови до трупа… Це може підтвердити Лоран: вона доглядала нас. Але Керн не послухав. Він зробив так, що я заснула, а прокинулась я ось такою. Я не хотіла залишатися у Керна і втекла в Париж, а потім сюди… Я знала, що Керн переслідуватиме мене… Благаю вас, не вбивайте мене і не кажіть нікому… Тепер я не хочу залишитись без тіла, воно стало моїм… Я ніколи не відчувала такої легкості в рухах. Тільки болить нога… Але це мине… Я не хочу повертатися до Керна!

Слухаючи цю плутану розповідь, Ларе думав: "Бріке, здається, справді неповинна. Але цей Керн… Як він міг добути тіло Гай і використати його для такого жахливого експерименту? Керн! Я чув це ім'я від Артура. Керн, здається, був асистентом у його батька. Ця таємниця повинна бути розкрита".

— Перестаньте плакати й уважно вислухайте мене, — строго мовив Ларе. — Я допоможу вам, але з однією умовою, що й ви нікому не скажете про те, що трапилося з вами аж до цієї хвилини. Нікому, крім однієї людини, яка зараз прийде сюди. Це Артур Доуель, — ви вже знаєте його. Ви повинні у всьому коритись мені. Коли тільки не послухаєте, на вас чекає страшна кара. Ви вчинили злочин, який карається смертю. І вам ніде не пощастить сховати вашу голову і привласнене вами чуже тіло. Вас знайдуть і гільйотинують. Отож слухайте мене. По-перше — заспокойтесь. По-друге, сідайте до піаніно і співайте. Співайте якнайголосніше, щоб було чути там, нагорі. Вам дуже весело, і ви не збираєтесь виходити на палубу.

Бріке підійшла до піаніно, сіла й заспівала, акомпануючи собі неслухняними пальцями.

— Голосніше, веселіше, — командував Ларе, відчиняючи ілюмінатор та двері.

То був незвичайний спів, — крик відчаю і жаху, перекладений на мажорний лад.

— Голосніше, барабаньте по клавішах! Так! Грайте і чекайте. Ви поїдете в Париж разом із нами. Не здумайте тікати. У Парижі ви будете в безпеці. Ми зуміємо сховати вас.

З веселим обличчям Ларе вийшов на палубу.

Яхта, нахилившись на правий борт, швидко пливла на легкій хвилі. Вологий морський вітер освіжив Ларе. Він підійшов до Артура Доуеля і, непомітно відвівши його вбік, сказав:

— Спустіться у каюту й примусьте мадемуазель Бріке повторити все, що вона розповіла мені. А я забавлю гостей.

— Ну, як вам подобається яхта, мадам? — звернувся він до Рудої Марти і повів з нею невимушену розмову.

Жан, розлігшись у плетеному кріслі, розкошував далеко від поліції та детективів. Він не хотів більше ні думати, ні спостерігати, він хотів забути про постійну настороженість. Попиваючи з маленької чарки елітний коньяк, він дедалі більше занурювався у споглядальний напівсонний стан. Це якраз було на руку Ларе.

Руда Марта почувалася також пречудово. Чуючи з каюти спів подруги, вона й сама, в перервах між фразами, додавала свій голос до грайливого наспіву.

Чи заспокоїла Бріке гра, чи Артур видався їй не таким небезпечним співрозмовником, але цього разу вона більш доладно й послідовно переповіла йому історію своєї смерті та воскресіння.

— Оце й усе. Ну, хіба ж я винна? — вже посміхаючись, запитала вона і проспівала коротеньку шансонетку "А чи ж винна я". На палубі її повторила Марта.

— Опишіть мені третю голову, яка жила у професора Керна, — сказав Доуель.

— Тома?

— Ні, ту, якій вас показував професор Керн! А втім…

Артур Доуель швидко витяг з бічної кишені гаманця, пошукав, добув звідти фотографію і показав її Бріке.

— Скажіть, чи схожий зображений тут чоловік на голову мого… знайомого, яку ви бачили у Керна?

— Та це ж точнісінько він! — вигукнула Бріке. Вона навіть кинула грати. — Просто диво! І з плечима. Голова з тілом. Невже ж і йому вже встигли пришити тіло? Що з вами, мій любий? — співчутливо і злякано запитала вона.

Доуель похитнувся. Обличчя його зблідло. Він, майже не тямлячись, зробив кілька кроків, опустився в крісло і затулив обличчя руками.

— Що з вами? — ще раз запитала його Бріке. Але він нічого не відповідав. Потім губи його прошепотіли: "Бідолашний батько", але Бріке не розчула тих слів.

Артур Доуель дуже швидко опанував себе. Коли він підвів голову, обличчя його було майже спокійне.

— Пробачте, я, здається, налякав вас, — сказав він. — У мене іноді бувають такі легенькі напади, серце, знаєте. От уже все й минуло.

— Але хто цей чоловік? Він такий схожий на… Ваш брат? — зацікавилась Бріке.

— Хто б він не був, ви повинні допомогти нам розшукати цю голову. Ви поїдете з нами. Ми сховаємо вас у такому затишному куточку, де вас ніхто не знайде. Коли ви можете їхати?

— Хоч і сьогодні, — відповіла Бріке. — А ви… не відберете у мене моє тіло?

Доуель спершу не зрозумів, потім посміхнувся і відповів:

— Звичайно, ні… коли ви тільки слухатимете нас і допомагатимете нам. Ходімо на палубу.

— Ну, як ваше плавання? — весело запитав він, піднявшись на палубу. Потім, немов досвідчений моряк, глянув на обрій і, заклопотано похитавши головою, сказав: — Море мені не подобається… Бачите оту темну смугу на обрії?.. Коли ми вчасно не повернемось, то…

— О, хутчіш назад! Я не хочу потонути, — напівжартома, напівсерйозно вигукнула Бріке.

Ніякої бурі не передбачалося. Просто Доуель вирішив налякати своїх сухопутних гостей для того, щоб швидше повернутися на берег.

Ларе домовився з Бріке про зустріч на тенісному майданчику після обіду, "якщо не буде бурі". Вони розлучалися лише на кілька годин.

— Слухайте, Ларе, ми несподівано натрапили на слід великих таємниць, — сказав Доуель, коли вони повернулися до готелю. — Чи знаєте ви, чия голова була у Керна? Голова мого батька, професора Доуеля!

Ларе, що вже сів на стілець, підскочив, як м'яч.

— Голова? Жива голова вашого батька?! Та чи можливе таке? І все це Керн! Він… я розшматую його! Ми відшукаємо голову вашого батька..

— Боюся, що ми не знайдемо її живою, — сумно відповів Артур. — Батько сам довів можливість оживлення голів, відсічених від тіла, але голови ці жили не більш як півтори години, потім вони помирали, бо кров згорталася, а штучні живильні розчини могли підтримувати життя ще менший час.

Артур Доуель не знав, що його батько незадовго до смерті винайшов препарат, який він назвав "Доуель 217" і який Керн перейменував на "Керн 217". Уведений в кров, цей препарат зовсім усуває згортання крові і тому робить можливим більш тривале існування голови.

— Але живою чи мертвою, ми повинні розшукати голову батька. Швидше до Парижа!

Ларе кинувся до своєї кімнати збирати речі.

ДО ПАРИЖА!

Нашвидку пообідавши, Ларе побіг на тенісний майданчик.

Трохи запізнившись, Бріке дуже зраділа, побачивши, що він уже чекає на неї. Не зважаючи на страх, який вселяв їй Ларе, Бріке продовжувала вважати його дуже привабливим чоловіком.

— А де ж ваша ракетка? — розчаровано запитала вона його. — Хіба ви сьогодні не будете вчити мене?

Ларе вже протягом кількох днів учив Бріке грати в теніс. Вона виявилася дуже здібною ученицею. Та Ларе знав таємницю цієї здібності більше, ніж сама Бріке: вона володіла тренованим Тілом Анжеліки, яка була чудовою тенісисткою. Колись вона сама навчила Ларе кількох ударів. І тепер Ларе залишалося тільки привести у відповідність уже треноване тіло Гай з Іще не тренованим мозком Бріке, — закріпити в її голові звичні рухи тіла. Іноді рухи Бріке були невпевненими, незграбними. Але часто, несподівано для себе, вона робила надзвичайно спритні рухи.

Вона, наприклад, дуже здивувала Ларе, коли почала подавати "різані м'ячі", — її ніхто цього не вчив. А цей вправний і важкий прийом був гордістю Анжеліки. Дивлячись на рухи Бріке, Ларе іноді забував, що грає не з Анжелікою. І саме під час гри в теніс у Ларе виникло ніжне почуття

до "відродженої Анжеліки", як він іноді називав Бріке. Правда, це почуття було далеким від того обожнювання і схиляння, що їх він виявляв до Анжеліки. Бріке стояла біля Ларе, затулившись ракеткою від призахідного сонця, — так робила й Анжеліка.

— Сьогодні ми не будемо грати.

— Як шкода! А я не від того, щоб пограти, хоч у мене сильніше, ніж звичайно, болить нога, — сказала Бріке.

— Ходімо зі мною. Ми їдемо в Париж.

— Зараз?

— Негайно.

— Але ж мені потрібно хоч перевдягнутися і взяти деякі речі.

— Добре. Даю вам на це сорок хвилин, ані хвилини більше. Ми заїдемо за вами на автомобілі. Ідіть же швидше збиратися.

"Вона таки накульгує", — подумав Ларе, дивлячись услід Бріке.

По дорозі до Парижа нога у Бріке розболілася не на жарт. Бріке лежала у своєму купе і тихо стогнала. Ларе заспокоював її, як міг. Ця мандрівка ще більше зблизила їх. Щоправда, так турботливо він доглядав, як йому здавалось, не Бріке, а Анжеліку Гай. Проте Бріке не сумнівалася, що Ларе турбується саме про неї. Ця увага дуже зворушила її.

— Ви такий добрий, — мовила вона розчулено. — Там, на яхті, ви налякали мене. Але тепер я не боюся вас. — І вона посміхнулася так чарівно, що Ларе не міг не посміхнутися у відповідь. Ця одвітна посмішка

вже цілковито належала голові: адже посміхалася голова Бріке. Вона робила успіхи, сама того не помічаючи.

Уже було недалеко до Парижа, коли трапилася маленька подія, яка ще більше порадувала Бріке і здивувала самого винуватця цієї події. Під час особливо важкого нападу болю Бріке простягла руку і сказала:

— Коли б ви знали, як я страждаю…

Ларе мимоволі взяв простягнуту руку і поцілував її.

Бріке почервоніла, а Ларе знітився.

"Чорт, — думав він, — я, здається, поцілував її. Але ж то була тільки рука — рука Анжеліки. Однак біль відчуває голова, виходить, поцілувавши руку, я пожалів голову. Але голова відчуває біль тому, що болить нога Анжеліки, але біль Анжеліки відчуває голова Бріке…" Він зовсім заплутався і знітився ще більше.

— Як ви пояснили ваш несподіваний від'їзд подрузі? — запитав Ларе, щоб швидше позбутися ніяковості.

— Ніяк. Вона звикла до моїх несподіваних учинків. А втім, вона з чоловіком теж швидко буде в Парижі. Я хочу її бачити… Ви, будь ласка, запросіть її до мене. — І Бріке дала адресу Рудої Марта.

Ларе і Артур Доуель вирішили поселити Бріке у невеликому порожньому будинку, який належав батькові Ларе, в кінці авеню дю Мен.

— Поруч із цвинтарем! — вигукнула забобонна Бріке, коли автомобіль провозив її повз кладовище Монпарнас.

— Ну, то довго жити будете, — заспокоїв її Ларе.

— Хіба є така прикмета? — запитала Бріке.

— Найпевніша.

І Бріке заспокоїлась.

Хвору поклали в досить затишній кімнаті на величезному старовинному ліжку під балдахіном.

Бріке зітхнула, відкинувшись на купу подушок.

— Неодмінно треба запросити лікаря і доглядальницю, — сказав Ларе. Але Бріке рішуче заперечувала. Вона боялася, що нові люди викажуть її.

Ларе ледве умовив її показати ногу своєму приятелеві, молодому лікарю, і запросити як доглядальницю дочку консьєржа.

— Цей консьєрж служить у нас двадцять років. На нього і на його дочку цілком можна покластися.

Запрошений лікар оглянув розпухлу і дуже почервонілу ногу, наказав робити компреси, заспокоїв Бріке і вийшов з Ларе до іншої кімнати.

— Ну, як? — не без хвилювання запитав Ларе.

— Поки що нічого серйозного немає, але треба наглядати. Я відвідуватиму її через день. Хворій потрібен абсолютний спокій.

Ларе щоранку відвідував Бріке. Якось він тихо зайшов до кімнати. Доглядальниці десь не було. Бріке дрімала чи лежала із заплющеними очима. Дивна річ, обличчя її, здавалося, дедалі молодшало. Тепер Бріке

можна було дати не більш як двадцять років. Риси обличчя пом'якшали, зробилися ніжніші.

Ларе навшпиньки підійшов до ліжка, нахилився, довго вдивлявся у це обличчя і… раптом ніжно поцілував у лоб. Цього разу Ларе не аналізував, чи цілує він "останки" Анжеліки, голову Бріке чи всю Бріке.

Бріке повільно звела повіки й поглянула на Ларе. Бліда посмішка майнула на її губах.

— Як ви почуваєтеся? — запитав Ларе. — Я не розбудив вас?

— Ні, я не спала. Дякую, я почуваюся добре. Коли б не цей біль…

— Лікар каже, що немає нічого серйозного. Лежіть спокійно, і скоро ви одужаєте…

Зайшла доглядальниця. Ларе кивнув головою і вийшов. Бріке провела його ніжним поглядом. У її життя ввійшло щось нове. Вона хотіла якнайшвидше одужати. Кабаре, танці, шансонетки, веселі п'яні відвідувачі "Ша-нуар" — усе це відійшло кудись далеко, втратило сенс і ціну. В серці її народжувались нові мрії про щастя. Можливо, то було найбільше диво "перевтілення", про яке не здогадувалася вона сама, не здогадувався і Ларе. Чисте, незаймане тіло Анжеліки Гай не лише омолодило голову Бріке, але й змінило хід її думок. Вульгарна співачка з кабаре перетворювалася на скромну дівчину.

ЖЕРТВА КЕРНА

У той час як Ларе цілковито присвятив себе турботам про Бріке, Артур Доуель збирав відомості про дім Керна. Час від часу друзі радилися з Бріке, яка повідомляла їм усе, що знала про дім і людей, які його населяли.

Артур Доуель вирішив діяти дуже обережно. Від моменту зникнення Бріке Керн мусить бути пильним. Захопити його зненацька навряд чи пощастить. Потрібно чинити так, аби до останньої хвилини Керн не підозрював, що на нього вже ведеться атака.

— Ми будемо діяти якнайхитріше, — сказав Артур Ларе. — Насамперед треба дізнатися, де живе мадемуазель Лоран. Коли вона не заодно з Керном, то багато в чому нам допоможе, — значно більше, ніж Бріке.

Дістати адресу Лоран було неважко. Та коли Доуель відвідав квартиру, там на нього чекало розчарування. Замість Лоран він застав тільки її матір, чистенько вбрану благообразну літню жіночку, заплакану, недовірливу, вбиту горем.

— Чи можу я бачити мадемуазель Лоран? — запитав він.

Старенька здивовано подивилася на нього.

— Мою дочку? Хіба ви її знаєте?.. А з ким я маю честь говорити і навіщо вам потрібна моя дочка?

— Коли дозволите…

— Прошу. — І мати Лоран впустила відвідувача до маленької вітальні, заставленої м'якими старовинними меблями в білих чохлах з мереживними накидками на спинках. На стіні великий портрет. "Гарна дівчина", — подумав Артур.

— Моє прізвище Радьє, — сказав він. — Я медик з провінції, вчора тільки приїхав з Тулона. Колись я знав одну з університетських подруг мадемуазель Лоран. Уже тут, у Парижі, я випадково зустрів цю подругу і довідався від неї, що мадемуазель Лоран працює у професора Керна.

— А як прізвище університетської подруги моєї дочки?

— Прізвище? Ріш!

— Ріш! Ріш!.. Не чула такого, — зауважила Лоран і вже з явною підозрою запитала: — А ви не від Керна?

— Ні, я не від Керна, — з посмішкою відповів Артур. — Але дуже хотів би познайомитися з ним. Річ у тім, що він працює в тій галузі, яка мене дуже цікавить. Мені відомо, що цілу низку дослідів, і найцікавіших, він робить удома. Але він дуже замкнена людина і нікого не хоче пускати до свого святая святих.

Старенька Лоран вирішила, що це схоже на правду: потрапивши на роботу до професора Керна, дочка казала, що він живе дуже відлюдно й нікого не приймає. "Чим же він займається?" — запитала вона у дочки і почула непевну відповідь: "Усякими науковими дослідженнями".

— Отож, — вів далі Артур, — я вирішив познайомитися спочатку з мадемуазель Лоран і порадитися з нею, як мені найпевніше досягти мети. Вона могла б підготувати нашу зустріч — попередньо домовитися з професором Керном, познайомити мене з ним і ввести в дім.

Зовнішність юнака викликала довіру, але все, що було пов'язано з іменем Керна, збуджувало в душі мадам Лоран такий неспокій і тривогу, що вона не знала, як вести далі розмову. Вона важко зітхнула і, стримуючись, щоб не заплакати, сказала:

— Моєї дочки немає вдома. Вона в лікарні.

— У лікарні? В якій лікарні?

Мадам Лоран не витримала. Вона дуже довго була на самоті зі своїм горем і тепер, забувши про обережність, розповіла своєму гостеві все: як

її дочка несподівано надіслала листа про те, що робота змушує її залишитися на деякий час в домі Керна для догляду за тяжкохворими; як вона, мати, робила марні спроби побачитися з дочкою в домі Керна; як хвилювалася; як, нарешті, Керн повідомив їй, що в її дочки нервовий розлад і її одвезли до лікарні для душевнохворих.

— Я ненавиджу цього Керна, — казала старенька, втираючи хусточкою сльози. — Це він довів мою дочку до божевілля. Я не знаю, що вона бачила в домі Керна і що там робила, — про це вона навіть мені не казала, — але я знаю одне: як тільки Марі дістала цю роботу, то так і почала нервувати. Я не впізнавала її. Вона приходила бліда, знервована, вона позбулася сну й апетиту. Ночами її душили кошмари. Вона кричала і говорила крізь сон, що голова якогось професора Доуеля і Керн переслідують її… Керн надсилає мені поштою заробітну платню дочки, досить значну суму, присилає до цього часу… Але я не торкаюся тих грошей. Здоров'я не купиш ні за які гроші… Я втратила дочку… — І старенька залилася слізьми.

"Ні, в цьому домі не може бути спільників Керна", — подумав Артур Доуель. Він вирішив більше не приховувати справжньої мети своїх відвідин.

— Шановна пані, — сказав він, — я тепер одверто зізнаюся, що маю не менше підстав ненавидіти Керна. Мені потрібна була ваша дочка, щоб звести з Керном деякі рахунки і… викрити його злочини.

Мадам Лоран зойкнула.

— Ні, не турбуйтесь, ваша дочка не вплутана у ці злочини.

— Моя дочка швидше помре, аніж учинить злочин, — гордо відповіла Лоран.

— Я хотів скористатися послугами мадемуазель Лоран, але тепер бачу, що вона сама потребує допомоги. Я маю підстави думати, що ваша дочка не збожеволіла, а кинута до божевільні професором Керном…

— Але чому? За що?!

— Саме тому, що ваша дочка швидше помре, ніж піде на злочин, як ви щойно сказали. Певне, вона була небезпечною для Керна.

— Але про які злочини ви говорите?

Артур Доуель ще недостатньо знав Лоран, остерігався її старечої балакучості й тому вирішив усього не розкривати.

— Керн робив незаконні операції. Будь ласка, скажіть, до якої лікарні Керн відправив вашу дочку?

Схвильована Лоран ледве спромоглася говорити доладно. Перериваючи слова риданнями, вона сказала:

— Керн довго не хотів мені про це говорити. До себе додому він не пускав мене. Доводилось писати йому листи. Він відповідав ухильно, намагаючись заспокоїти мене і переконати, що моя дочка одужує і швидко повернеться до мене. Коли мені увірвався терпець, я написала йому, що подам на нього скаргу, коли він зараз же не відповість, де моя дочка. І тоді він повідомив адресу лікарні. Вона в передмісті Парижа, в Ско. Заклад належить приватному лікареві Равіно. Ох, я їздила туди! Але мене навіть не пустили на подвір'я. Це справжня в'язниця, оточена кам'яним муром… "У нас так заведено, — відповів мені сторож, — що нікого з родичів ми не впускаємо, навіть рідну матір". Я викликала чергового лікаря, але він відповів мені те саме. "Пані, — сказав він, — відвідини рідних завжди хвилюють хворих і погіршують їхній душевний стан. Можу вам лише сказати, що вашій дочці ліпше". І він зачинив переді мною ворота.

— Я все-таки спробую побачитися з вашою дочкою. Можливо, мені пощастить навіть звільнити її.

Артур старанно записав адресу і попрощався.

— Я зроблю все, що тільки зможу. Повірте мені, я зацікавлений у цьому так само, якби мадемуазель Лоран була б моєю сестрою.

І, супроводжуваний усілякими порадами та добрими побажаннями, Доуель вийшов з кімнати.

Артур вирішив негайно побачитися з Ларе. Його друг цілими днями був у Бріке, і Доуель попрямував на авеню дю Мен. Біля будиночка стояв автомобіль Ларе.

Доуель швидко піднявся на другий поверх і зайшов до вітальні.

— Артуре! Яке нещастя! — зустрів його Ларе. Він був надзвичайно засмучений, метався по кімнаті й куйовдив своє чорне кучеряве волосся.

— Що сталося, Ларе?

— О!.. — застогнав його друг. — Вона втекла…

— Хто?

— Мадемуазель Бріке, звичайно!

— Втекла? Але чому ж? Кажіть же, нарешті, до пуття!

Але не легко було примусити Ларе говорити. Він метався, стогнав, зітхав і охкав. Минуло не менше десяти хвилин, поки Ларе заговорив:

— Учора мадемуазель Бріке ще зранку скаржилася на те, що біль у нозі посилюється. Нога дуже спухла і посиніла. Я викликав лікаря. Він оглянув ногу і сказав, що становище різко погіршилося. Почалася гангрена. Необхідна операція. Лікар не брався оперувати вдома і наполягав на тому, щоб хвору негайно перевезли до лікарні. Але мадемуазель Бріке ні за яку ціну не погоджувалась. Вона боялася, що в лікарні звернуть увагу на шрами на її шиї. Вона плакала і говорила, що повинна повернутися до Керна. Керн попереджав її, що їй слід було залишитися до повного "одужання". Вона не послухала його, тож тепер її жорстоко покарано. І вона довіряє Кернові як хірургові. "Коли він зміг воскресити мене з мертвих і дати нове тіло, то може вилікувати і мою ногу. Це для нього дрібниця". Всі мої умовляння нічого не дали. Я не хотів відпускати її до Керна… І я вирішив піти на хитрість. Я сказав, що сам відвезу її до Керна, а насправді збирався перевезти до лікарні. Але мені необхідно було вжити заходів для того, щоб таємниця "воскресіння" Бріке й справді не розкрилася передчасно, — я не забував про вас, Артуре. І я поїхав на годину, не більше, щоб домовитись зі знайомими лікарями. Я хотів перехитрувати Бріке, але вона перехитрувала мене і доглядальницю. Коли я приїхав, її вже не було. Все, що від неї залишилося — ось ця записка, вона лежала на столику біля її ліжка. Ось, погляньте. — І Ларе подав Артурові аркушик паперу, на якому олівцем нашвидку було нашкрябано кілька слів:

"Ларе, даруйте мені, я не можу вчинити інакше. Я повертаюсь до Керна. Не відвідуйте мене. Керн поставить мене на ноги, як уже зробив це раз. До скорого побачення, — цією думкою я втішаюсь".

— Навіть підпису немає.

— Зверніть увагу, — сказав Ларе, — на почерк. Це почерк Анжеліки, хоч дещо і змінений. Так могла б написати Анжеліка, коли б вона писала в сутінках або в неї боліла рука: більшими літерами, більш розгонисто.

— Але все-таки, як це трапилось? Як вона могла втекти?

— На жаль, вона втекла від Керна, щоб тепер втекти від мене до Керна. Коли я приїхав сюди і побачив, що клітка спорожніла, я ледве не вбив доглядальницю. Але вона пояснила, що її саму введено в оману. Бріке, з зусиллям підвівшись, підійшла до телефону і викликала мене. То була хитрість. Мене вона не викликала. Порозмовлявши по телефону, Бріке сказала доглядальниці, що я нібито все влаштував і прошу її негайно їхати до лікарні. І Бріке попрохала доглядальницю викликати автомобіль, потім з її поміччю дісталась до машини й поїхала, відмовившись від послуг доглядальниці. "Це недалеко, а там мені допоможуть санітари", — сказала вона. І доглядальниця була цілком певна, що все робиться за моїм розпорядженням і з мого відома. Артуре! — раптом вигукнув Ларе, знову розхвилювавшись. — Я іду до Керна негайно. Я не можу залишити її там. Я вже викликав телефоном свою машину. Їдьмо разом, Артуре!

Артур пройшовся по кімнаті. Яке несподіване ускладнення! Нехай навіть Бріке вже розповіла все, що знала про дім Керна. Та все ж її поради були б потрібні й надалі, не кажучи вже про те, що вона сама була доказом проти Керна. І цей знавіснілий Ларе. Тепер він поганий помічник.

— Послухайте, друже мій, — сказав Артур, поклавши руки художникові на плечі. — Зараз, більш ніж будь-коли, нам необхідно як слід опанувати себе й утриматись від ризикованих учинків. Що зроблено, те зроблено. Бріке у Керна. Чи варто нам передчасно тривожити звіра в його лігві? Як ви гадаєте, чи розповість Бріке Керну про все, що трапилося з нею відтоді, як вона втекла від нього, про наше знайомство з нею і про те, що ми багато чого знаємо про Керна?

— Можу заприсягтися, що вона нічого не скаже, — переконано відповів Ларе. — Вона дала мені слово там, на яхті, і не один раз повторювала, що збереже таємницю. Тепер вона виконає це не тільки під впливом страху, але й… з інших мотивів.

Артурові були зрозумілі ці мотиви. Він уже давно помітив, що Ларе виявляв все більше й більше уваги до Бріке.

"Бідолашний романтик, — подумав Доуель, — щастить йому на трагічну любов. Цього разу він втрачає не лише Анжеліку, але й кохання, яке ледве встигло народитися знов. Однак ще не все втрачено".

— Майте терпіння, Ларе, — сказав він. — У нас спільна мета. Об'єднаймо ж наші зусилля й поведімо обережну гру. В нас два шляхи: або завдати Кернові негайного удару, або постаратися спочатку стороною довідатись про долю голови мого батька і про Бріке. Після того, як Бріке втекла від нього, Керн має бути пильним. Коли він ще не знищив голови мого батька, то, напевне, добре сховав її. Знищити ж голову можна за кілька хвилин. Щойно поліція почне грюкати в його двері, він знищить усі сліди злочину, перше ніж відчинить їй. І ми нічого не знайдемо. Не забудьте, Ларе, що Бріке теж "сліди злочину". Керн робив незаконні операції. До того ж він незаконно викрав тіло Анжеліки. А Керн — людина, яка не зупиниться ні перед чим. Адже насмілився він потай від усіх оживити голову мого батька. Я знаю, що батько дозволив у заповіті анатомувати своє тіло, але я ніколи не чув, щоб він погоджувався на експеримент з оживленням своєї голови. Чому, Керн приховує від усіх, навіть від мене, те, що голова існує? Для чого вона потрібна йому? І для чого потрібна йому Бріке? Може, він займається вівісекцією[1] над людьми і Бріке відіграє для нього роль кролика?

— Тим більше її треба якнайшвидше врятувати, — гаряче заперечив Ларе.

— Так, врятувати, а не наблизити її смерть. А наш візит до Керна може прискорити цей фатальний кінець.

— Але що ж робити?

— Іти іншим, повільнішим шляхом. Постараємось, щоб і цей шлях був якнайкоротший. Марі Лоран може дати нам корисніші відомості, ніж Бріке. Лоран знає планування будинку, вона доглядала голови. Можливо, вона розмовляла з моїм батьком… тобто з його головою.

— То везіть сюди швидше Лоран.

— На жаль, її теж необхідно спершу звільнити.

— Вона у Керна?

— У лікарні. Напевне, в одній з тих лікарень, де за добрі гроші тримають під замком таких самих хворих людей, як і ми з вами. Нам доведеться чимало попрацювати, Ларе. — І Доуель розповів своєму другові про побачення з матір'ю Лоран.

— Клятий Керн! Він сіє навколо себе нещастя й жах. Ну, хай лише потрапить мені до рук…

— Постараємось, щоб він таки потрапив. І перший крок до цього — нам треба побачитись із Лоран.

— Я негайно їду туди.

— Це було б необачно. Нам особисто треба показуватися лише в тих випадках, коли іншого виходу немає. Поки що скористаємось послугами інших людей. Ми з вами повинні бути своєрідним таємним комітетом, який керує діями своїх людей, але сам невідомий ворогові. Треба знайти надійну людину, яка поїхала б до Ско, роззнайомилася з санітарами, доглядальницями, кухарями, сторожами, — з ким лише виявиться можливим. Коли пощастить підкупити хоч одного, справу можна вважати наполовину зробленою.

Ларе брала нетерплячка, йому самому хотілося негайно почати діяти, але він підкорявся більш розсудливому Артурові і, зрештою, змирився з політикою обережних дій.

— Але кого ж ми запросимо? О, Шауб! Молодий художник, який недавно приїхав з Австралії. Мій приятель, чудова людина, хороший спортсмен. Для нього доручення буде теж своєрідним спортом. Чорт, — вилаявся Ларе, — а чому я сам не можу взятися за це?

— Це так романтично? — з посмішкою запитав Доуель.

ЛІКАРНЯ РАВІНО

Шауб, юнак двадцяти трьох років, рожевощокий блондин атлетичної будови, прийняв пропозицію "змовників" із захопленням. Його не повідомляли поки що всіх подробиць, але натякнули, що він може зробити друзям велику послугу. І він весело кивнув головою, не поцікавившись навіть у Ларе, а чи немає у всій цій історії чогось негожого: він вірив у чесність Ларе та його друга.

— Чудово! — вигукнув Шауб. — Я їду до Ско негайно. Етюдник стане добрим виправданням появи нової людини в маленькому містечку. Я малюватиму портрети санітарів і доглядальниць. Коли вони не будуть надто потворними, я навіть трохи позалицяюся до них.

— Коли того вимагатимуть обставини, пропонуйте руку і серце, — сказав Ларе захоплено.

— Для цього я недосить вродливий, — скромно зауважив юнак. — Але свої біцепси я охоче пушу в хід, коли буде необхідно.

Новий спільник вирушив у дорогу.

— Пам'ятайте ж, що діяти слід якомога швидше й обережніше, — порадив йому наостанок Доуель.

Шауб пообіцяв приїхати через три дні. Та вже другого дня увечері він, надзвичайно засмучений, зайшов до Ларе.

— Неможливо, — сказав він. — Не лікарня, — а в'язниця, оточена кам'яним муром. І за цей мур не виходить жоден службовець. Усі продукти постачають підрядчики, яких не пускають навіть на подвір'я. До воріт виходить завідувач господарством і приймає все, що йому потрібно… Я ходив навколо цієї в'язниці, як вовк навколо кошари. Але мені не пощастило навіть одним оком зазирнути за кам'яну огорожу.

Ларе був розчарований. Його гризла досада.

— Я сподівався, — мовив він із погано прихованим роздратуванням, — що ви проявите більше винахідливості й кмітливості, Шаубе.

— Чи не бажаєте ви самі виявити таку винахідливість? — відповів не менш роздратовано Шауб. — Я не кинув би своїх спроб так швидко. Але мені випадково пощастило познайомитися з одним місцевим художником, який добре знає місто і звичаї лікарні. Він сказав мені, що то дуже особлива лікарня. Багато злочинів і таємниць ховає вона за своїми мурами. Спадкоємці відправляють туди своїх багатих родичів, які зажились на світі й не думають помирати, оголошують їх душевнохворими і встановлюють над ними опіку. Опікуни неповнолітніх посилають туди ж своїх підопічних перед їхнім повноліттям, щоб продовжувати "опікати", вільно розпоряджаючись їхніми капіталами. Це тюрма для заможних людей, довічне ув'язнення для нещасних дружин, чоловіків, літніх батьків і підопічних. Власник лікарні, він же й головний лікар, має величезні прибутки від зацікавлених осіб. Усім працівникам добре платять. Тут безсилий навіть закон, від втручання якого охороняє вже не кам'яний мур, а золото. Тут все тримається на підкупі.

Погодьтесь, що за таких умов я міг просидіти в Ско цілий рік й ані на сантиметр не просунутися вперед.

— Треба було не сидіти, а діяти, — сухо зауважив Ларе.

Шауб демонстративно підняв свою ногу і показав подерті знизу штани.

— Діяв, як бачите, — з гіркою іронією кинув він. — Минулої ночі спробував перелізти через стіну. Для мене це справа неважка. Але тільки-но встиг зіскочити по той бік стіни, як на мене накинулися величезні доги, — і ось результат… Коли б не моя мавпяча спритність, мене роздерли б на шматки. Одразу ж у всьому величезному саду почулося перегукування сторожів, замиготіли електричні ліхтарі. Та й цього мало. Коли я вже повернувся назад, тюремники випустили своїх собак за ворота. Звірюки видресирувані точнісінько так, як свого часу дресирували на південноамериканських плантаціях собак, які мали ловити збіглих негрів… Ларе, ви знаєте, скільки призів я здобув у змаганнях з бігу. Коли б я завжди бігав так, як тікав минулої ночі, рятуючись від проклятущих псів, я був би чемпіоном світу. Досить вам сказати, що я без особливих зусиль скочив на підніжку попутного автомобіля, який мчав дорогою зі швидкістю принаймні тридцять кілометрів на годину, і тільки це й урятувало мене!

— Прокляття! Що ж тепер робити? — вигукнув Ларе, куйовдячи чуба. — Доведеться викликати Артура. — І він помчав до телефону.

За кілька хвилин Артур уже потискав руки своїм друзям.

— Цього треба було сподіватися, — сказав він, дізнавшись про невдачу. — Керн уміє ховати свої жертви в надійних місцях. Що ж нам тепер залишилося робити? — повторив він запитання Ларе. — Йти напролом, застосувати ту саму зброю, що й Керн, — підкупити головного лікаря і…

— Я не пошкодую віддати все, що маю! — вигукнув Ларе.

— Боюсь, що цього буде замало. Річ у тім, що комерційна справа шановного лікаря Равіно тримається на величезних кущах, які він одержує від своїх клієнтів з одного боку, і на тій довірі, яку відчувають до нього його клієнти, цілком певні, що коли вже Равіно взяв доброго хабаря, то за Жодних умов він не зрадить їхніх інтересів. Равіно не захоче підірвати свого реноме і тим похитнути всі основи своєї справи. Точніше, він зробив би це, коли б міг за раз одержати таку суму, яка дорівнювала б усім його майбутнім прибуткам, років на двадцять наперед. А на це, боюсь, не вистачить коштів, коли навіть ми складемо всі наші капітали. Равіно має справу з мільйонерами, не забувайте цього. Простіше і дешевше було б підкупити когось із його дрібних службовців. Та лихо в тому, що Равіно стежить за своїми працівниками не менш пильно, ніж за ув'язненими. Шауб має рацію. Я сам збирав деякі відомості про лікарню Равіно. Легше сторонній людині пробратися до каторжної тюрми і влаштувати втечу, ніж зробити те ж саме у лікарні Равіно. Він бере до себе на роботу далеко не всіх, а переважно людей, які не мають рідні. Не гребує він і тими, в кого негаразди з законом і хто не проти сховатися від пильного ока поліції. Платить він добре, але бере зобов'язання, що ніхто з працівників не виходитиме за межі лікарні на час служби, а час цей триває десять-двадцять років, не менше.

— Але де ж він знаходить таких людей, які наважилися б на таке майже довічне позбавлення волі? — запитав Ларе.

— Знаходить. Багатьох приваблює думка забезпечити себе на старість. Більшість же заганяють злидні. Але, звичайно, витримують не всі. У Равіно трапляються, хоч і дуже рідко — раз у кілька років, — випадки втечі службовців. Нещодавно один працівник, знудьгувавшись за вільним життям, утік. Того ж дня його труп знайшли на околиці Ско. Поліція Ско підкуплена Равіно. Було складено протокол, що службовець покінчив життя самогубством. Равіно забрав труп і переніс до себе в лікарню. Про решту можна Здогадатись. Равіно, напевне, показав труп своїм службовцям і виголосив відповідну промову, натякаючи на те, що

така сама доля чекає кожного порушника угоди. От і все. Ларе був приголомшений.

— Звідки у вас така інформація?

Артур Доуель самовдоволено посміхнувся.

— Ну, от бачите, — повеселішав Шауб. — Я ж казав вам, що не винен.

— Уявляю собі, як весело живеться в тому клятому місці Лоран. Але що ж нам робити, Артуре? Підірвати стіни динамітом? Підкопатись?

Артур сів у крісло і замислився. Друзі мовчали, поглядаючи на нього.

— Еврика! — раптом вигукнув Доуель.

"БОЖЕВІЛЬНІ"

Невеличка кімната з вікном у сад. Сірі стіни. Сіре ліжко, застелене світло-сірою пухнастою ковдрою. Білий столик і два білих стільці.

Лоран сидить біля вікна і дивиться у сад. Сонячний промінь золотить її русяве волосся. Вона дуже схудла і зблідла.

З вікна видно алею, по якій групами гуляють хворі. Поміж них мелькають білі з чорною облямівкою халати сестер.

— Божевільні… — тихо говорить Лоран, дивлячись на хворих. — І я божевільна… Яка дурниця! От і все, чого я досягла…

Вона стиснула руки, хруснувши пальцями. Як це трапилось?..

Керн викликав її до кабінету і сказав:

— Мені треба поговорити з вами, мадемуазель Лоран. Ви пам'ятаєте нашу першу розмову, коли ви прийшли сюди, бажаючи одержати роботу?

Вона кивнула головою.

— Ви обіцяли мовчати про все, що побачите і почуєте в цьому домі, чи не так?

— Так.

— Повторіть зараз свою обіцянку і можете йти провідати свою маму. Бачите, як я вірю вашому слову.

Керн вдало знайшов струну, на якій грав. Лоран була страшенно збентежена. Кілька хвилин вона мовчала. Лоран звикла дотримуватися обіцянок, але після того, що вона дізналася тут… Керн бачив її вагання і з тривогою стежив за результатами її внутрішньої боротьби.

— Так, я пообіцяла мовчати, — нарешті мовила вона тихо. — Але ви обдурили мене. Ви багато чого приховали від мене. Коли б ви одразу сказали всю правду, я не дала б вам такої обіцянки.

— Виходить, ви вважаєте себе вільною від цієї обіцянки?

— Так.

— Дякую за відвертість. З вами добре мати справу хоча б тому, що ви принаймні не лукавите. Ви маєте громадянську мужність казати правду.

Керн говорив це не тільки для того, щоб полестити Лоран. Незважаючи на те, що чесність Керн аж ніяк не вважав чеснотою, цієї хвилини він справді поважав її за мужність вдачі й моральну стійкість.

"Чорт, буде прикро, коли доведеться усунути з дороги цю дівчинку. Але що ж із нею робити?"

— Отже, мадемуазель Лоран, за першої нагоди ви підете й викажете мене? Вам повинно бути відомо, які це матиме для мене наслідки. Мене стратять. Більше того, ім'я моє буде зганьблено.

— Про це вам слід було думати раніше, — відповіла Лоран.

— Послухайте, мадемуазель, — вів далі Керн, ніби не розчувши її слів. — Зречіться-но своєї вузької моральної точки зору. Зрозумійте, коли б не я, професор Доуель давно згнив би у землі або згорів у крематорії. Зупинилася б його робота. Те, що зараз робить голова, є, по суті, посмертною творчістю. І моя заслуга. Погодьтеся, що в такому становищі я маю певне право на "продукцію" голови Доуеля. Більш того, без мене Доуель — його голова — не зміг би здійснити своїх відкриттів. Ви знаєте, що мозок не піддається оперуванню і зрощуванню. І все ж операція "зрощування" голови Бріке з тілом вдалася дуже добре. Спинний мозок, який проходить крізь шийні хребці, зрісся. Над розв'язанням цього завдання працювали голова Доуеля і руки Керна. А ці руки, — Керн простягнув руки, дивлячись на них, — теж чогось варті. Вони врятували не одну сотню людських життів і врятують іще багато сотень, якщо тільки ви не занесете над моєю головою меча помсти. Але й це ще не все. Останні наші праці повинні здійснити переворот не лише в медицині, але й у житті всього людства. Віднині медицина може відновити згасле життя людини. Скільки великих людей можна буде воскресити після їхньої смерті, продовжити їм життя на благо людства! Я продовжу життя генія, поверну дітям батька, дружині — чоловіка. Потім такі операції буде здійснювати пересічний хірург. Кількість людського горя зменшиться…

— За рахунок інших нещасних.

— Нехай так, але там, де плакало двоє, плакатиме один. Там, де було двоє мерців, буде один. Хіба це не великі перспективи? І що таке

порівняно з цим мої особисті справи, хай навіть злочини? Ви вб'єте не лише мене, ви вб'єте тисячі життів, які в майбутньому я міг би врятувати. Чи подумали ви про це? Ви вчините злочин у тисячу разів більший, ніж учинив я, коли таке й було. Подумайте ж іще раз і дайте мені вашу відповідь. Тепер ідіть. Я не квапитиму вас.

— Я вже дала вам відповідь. — І Лоран вийшла з кабінету.

Вона прийшла в кімнату голови професора Доуеля і переказала йому розмову з Керном. Голова Доуеля замислилась.

— А чи не краще було приховати ваші наміри чи принаймні дати невиразну відповідь? — нарешті прошепотіла голова.

— Я не вмію брехати, — відповіла Лоран.

— Це робить вам честь, але… ви прирекли себе. Ви можете загинути, і ваша жертва не принесе нікому користі.

— Я… інакше я не можу, — сказала Лоран і, сумно кивнувши голові, вийшла.

— Жереб кинуто, — повторювала вона одну й ту саму фразу, сидячи біля вікна у своїй кімнаті.

"Бідолашна мама, — несподівано майнуло у неї в голові. — Але вона вчинила б так само", — відповіла сама собі Лоран. Їй хотілося написати матері листа, в якому розповісти про все, що з нею трапилось. "Останній лист". Але не було ніякої змоги переслати його. Лоран не сумнівалася, що має загинути. Вона була готова спокійно зустріти смерть. Її засмучували тільки тривога за матір і думки про те, що злочин Керна залишиться невідомщеним. Однак вона вірила, що рано чи пізно, а все ж кара його не мине.

Те, чого вона сподівалась, трапилося раніше, ніж вона думала.

Лоран погасила світло і лягла у ліжко. Нерви її були напружені. Вона почула якийсь шурхіт за шафою, що стояла біля стіни. Той шурхіт більше здивував, ніж налякав її. Двері до її кімнати були замкнені. До неї не могли зайти так, щоб вона не почула. "Що ж то за шурхіт? Може, миші?"

Далі все відбулося надзвичайно швидко. Вслід за шурхотом почувся скрип. Чиїсь кроки швидко наблизились до ліжка. Лоран злякано звелася на лікті, але тієї ж миті чиїсь дужі руки притисли її до подушки і притулили до обличчя маску з хлороформом.

"Смерть!" — майнуло в голові, і, затремтівши всім тілом, вона інстинктивно сіпнулася.

— Спокійніше, — почула вона голос Керна, зовсім такий, як під час звичайних операцій, а потім утратила свідомість.

Опритомніла вона вже в лікарні…

Професор Керн виконав свою погрозу про "дуже неприємні для неї наслідки", коли вона не збереже таємниці. Від Керна вона чекала всього. Він помстився, а сам не був покараний. Марі Лоран принесла в жертву себе, але її жертва була марною. Усвідомлення цього ще більше порушувало її душевну рівновагу.

Вона була майже в розпачі. Навіть тут вона відчувала вплив Керна.

Перших два тижні Лоран не дозволяли навіть виходити у великий тінистий сад, де гуляли "тихі" хворі. Тихі — це були ті, які не протестували проти ув'язнення, не доводили лікарям, що вони цілком здорові, не погрожували викрити їх і не робили спроб утекти. В усій клініці було не більше десяти відсотків справді душевнохворих, та й тих

довели до божевілля вже в лікарні. Для цього Равіно розробив дуже складну систему "психічного отруєння".

"СКЛАДНИЙ ВИПАДОК У ПРАКТИЦІ"

Для лікаря Равіно Марі Лоран була "складним випадком у практиці". Правда, за час роботи у Керна нервова система Лоран дуже виснажилася, але воля була непохитна. За цю справу й узявся Равіно.

Поки що він не починав "обробку психіки" Лоран безпосередньо, а лише здаля уважно вивчав її. Професор Керн ще не дав лікареві Равіно певних указівок стосовно Лоран: звести її передчасно в могилу чи довести до божевілля. Останнього у будь-якому разі більш чи менш вимагала сама система психіатричної "лікарні" Равіно.

Лоран із хвилюванням чекала тієї хвилини, коли її долю буде вирішено остаточно. Смерть або божевілля — іншого шляху тут для неї, як і для інших, не було. І вона збирала всі душевні сили, щоб протистояти принаймні божевіллю. Вона була дуже лагідною, слухняною і навіть зовні спокійною. Але цим важко було обдурити лікаря Равіно, талановитого і дуже досвідченого психіатра. Ця покірливість Лоран викликала у нього ще більшу підозру та неспокій.

"Складний випадок", — думав він, розмовляючи з Лоран під час звичайного ранкового обходу.

— Як ви почуваєтеся? — запитував він.

— Дякую, добре, — відповідала Лоран.

— Ми робимо все можливе для наших пацієнтів, та все ж незвичне оточення і відносне позбавлення волі гнітюче впливають на деяких хворих. Почуття самотності, нудьга.

— Я звикла до самотності.

"Її не так-то легко викликати на відвертість", — подумав Равіно і провадив далі:

— У вас, власне кажучи, усе гаразд. Трохи розхитані нерви — та й годі. Професор Керн казав мені, що вам доводилося брати участь у наукових дослідах, які повинні справляти досить тяжке враження на свіжу людину. Ви така юна. Перевтома і невелика неврастенія… І професор Керн, який дуже цінує вас, вирішив надати вам відпочинок.

— Я дуже вдячна професорові Керну. "Потайна натура, — злостився Равіно. — Треба звести її з іншими хворими. Тоді вона, можливо, більше розкриє себе, і таким чином можна буде швидше вивчити її характер".

— Ви засиділись, — сказав він. — Чому б вам не піти прогулятися в сад? У нас чудовий сад, навіть не сад, а справжній парк на десять гектарів.

— Мені не дозволили гуляти.

— Невже? — здивовано вигукнув Равіно. — Це недогляд мого асистента. Ви не з тих хворих, яким прогулянки можуть зашкодити. Будь ласка, гуляйте. Познайомтеся з нашими хворими, серед них є дуже цікаві люди.

— Дякую, я скористаюся вашим дозволом.

І коли Равіно пішов, Лоран вийшла зі своєї кімнати і попростувала довгим, помальованим у похмурий сірий колір з чорною облямівкою коридором до виходу. Крізь замкнені двері кімнат долинали божевільні завивання, крики, істеричний регіт, бурмотіння…

— О… о… о… — чулося ліворуч.

— У-у-у... Ха-ха-ха, — відгукувалися праворуч.

"Ніби в звіринці", — думала Лоран, намагаючись не зважати на це гнітюче оточення. Але вона трохи прискорила ходу й поквапилась вийти з будинку. Перед нею слалася рівна стежка, яка вела в глиб саду, і Лоран пішла нею.

"Система" лікаря Равіно відчувалася навіть тут. На все накладено похмурий відтінок. Дерева тільки хвойні, темно-зелені. Дерев'яні лави без спинок пофарбовано в темно-сірий колір. Та особливо вразили Лоран квітники. Клумби було зроблено на зразок могил, а серед квітів переважали темно-сині, майже чорні братки, облямовані по краях, ніби білою траурною стрічкою, ромашками. Темні туї доповнювали картину.

"Справжнє кладовище. Тут мимоволі повинні виникати думки про смерть. Але мене не одурите, пане Равіно, я відгадала ваші секрети, і ваші "ефекти" не захоплять мене зненацька", — підбадьорювала себе Лоран і, швидко проминувши "кладовищенський квітник", вийшла на соснову алею. Високі стовбури, мов колони храму, тягнулися вгору, прикриті темно-зеленими куполами. Верховіття сосен шуміло рівним, одноманітним, сухим шумом.

У різних місцях парку виднілися сірі халати хворих.

"Хто з них божевільний і хто нормальний?" Це можна було визначити досить безпомилково, навіть недовго поспостерігавши за ними. Ті, які ще не були безнадійними, з цікавістю дивилися на "новеньку" — Лоран. Хворі ж із потьмареною свідомістю були заглиблені в себе, відрізані від навколишнього світу, на який дивилися невидющими очима.

До Лоран наближався високий сухий дідуган із довгою сивою бородою. Старий високо звів свої кошлаті брови, побачив Лоран і сказав, ніби продовжуючи говорити вголос сам із собою:

— Одинадцять років я рахував, потім рахунок загубив. Тут немає календарів і час зупинився. І я не знаю, скільки пробродив я цією алеєю. Може, двадцять, а може, й тисячу років. Перед лицем Бога один день — як тисяча років. Важко визначити час. І ви, ви теж ходитимете тут тисячу років туди, до кам'яного муру, й тисячу років назад. Звідси немає виходу. Залиште усяку надію, ви, що входите сюди, як сказав пан Данте. Ха-ха-ха! Не чекали? Ви гадаєте, я божевільний? Я хитрий. Тут тільки божевільні мають право жити. Але ви не вийдете звідси, як і я. Ми з вами… — І, помітивши наближення санітара, обов'язком якого було підслуховувати розмови хворих, дідуган, не змінюючи тону, продовжував, хитро підморгнувши — Я Наполеон Бонапарт, і мої сто днів ще не настали. Ви мене зрозуміли? — запитав він, коли санітар пройшов далі.

"Нещасний", — подумала Лоран, — невже ж він прикидається божевільним, щоб уникнути смертного вироку? Не я одна, виявляється, змушена вдаватися до рятівного маскування".

Ще один хворий підійшов до Лоран, молодик із чорною цапиною борідкою, і почав плести якусь нісенітницю про добування квадратного кореня з квадратури крута. Але цього разу санітар не наближався до Лоран, — певне, цей чоловік не викликав підозри в адміністрації. Він підходив до Лоран і говорив дедалі швидше й настирливіше, бризкаючи слиною:

— Коло — це безкінечність. Квадратура кола — квадратура безкінечності. Слухайте уважно. Добути квадратний корінь із квадратури кола — означає добути квадратний корінь із безкінечності. Це буде частка безкінечності, піднесена до енного степеня, таким чином можна буде визначити і квадратуру… Але ви не слухаєте мене, — раптом розізлився молодик і схопив Лоран за руку. Вона вирвалася і майже побігла до корпусу, в якому жила. Недалеко від дверей вона зустріла лікаря Равіно. Він стримував задоволену посмішку.

Ледве Лоран забігла до своєї кімнати, як у двері постукали. Вона охоче замкнулася б на ключ, але внутрішніх замків двері не мали. Вона

вирішила не відповідати. Однак двері відчинились. На порозі стояв лікар Равіно.

Його голова, як завжди, була відхилена назад, пукаті очі, дещо розширені, круглі й уважні, дивилися крізь скельця пенсне, чорні вуса та еспаньйолка рухалися разом із губами.

— Даруйте, що зайшов без дозволу. Мої лікарські обов'язки дають деякі права…

Лікар Равіно вирішив, що настав зручний момент почати "руйнувати моральні цінності" Лоран. У його арсеналі були найрізноманітніші засоби впливу, — від принадливої щирості, ввічливості й чарівливої уваги до брутальності та цинічної відвертості. Він вирішив будь-що вивести Лоран з рівноваги й тому вдався раптом до безцеремонного і насмішкуватого тону.

— Чому ж ви не кажете: "Зайдіть, будь ласка, пробачте, що я не запросила вас. Я замислилась і не чула вашого стуку…" або щось таке?

— Ні, я чула ваш стук, але не відповідала тому, що мені хотілося побути на самоті.

— Правдиво, як завжди, — іронічно сказав він.

— Правдивість — поганий об'єкт для іронії, — з помітним роздратуванням зауважила Лоран.

"Клює", — весело подумав Равіно. Він безцеремонно всівся навпроти Лоран і не кліпаючи втупив у неї свої рачачі очі. Лоран намагалася витримати цей погляд, та, зрештою, їй стало неприємно, вона опустила повіки, трохи почервонівши від досади на себе.

— Ви вважаєте, — проказав Равіно тим самим іронічним тоном, — що правдивість — поганий об'єкт для іронії. А я думаю, що якраз дуже вдалий. Коли б ви були такою правдивою, ви вигнали б мене геть, тому що ненавидите мене, а ви тим часом намагаєтесь зберегти привітну посмішку гостинної господині.

— Це… тільки чемність, прищеплена вихованням, — сухо відповіла Лоран.

— А коли б не чемність, то вигнали б? — І Равіно раптом розреготався несподівано високим, гавкаючим сміхом. — Чудово! Дуже добре! Чемність не сполучається з правдивістю. Це раз. — І він загнув один палець. — Сьогодні я запитав вас, як ви почуваєтеся, і дістав відповідь: "дуже добре", хоч по ваших очах бачив, що вам хочеться повіситись. Отже, ви й тоді збрехали. З чемності?

Лоран не знала, Що сказати. Вона повинна була або ще раз збрехати, або зізнатися, що вирішила приховувати свої почуття. І вона мовчала.

— Я допоможу вам, мадемуазель Лоран, — вів далі Равіно. — То було, як би це сказати… маскування самозбереження. Так чи ні?

— Так, — з викликом відповіла Лоран.

— Отже, ви брешете заради пристойності — раз, ви брешете заради самозбереження — два. Коли продовжувати цю розмову, боюсь, що в мене не вистачить пальців. Ви брешете ще через жалість. Хіба ви не писали заспокійливих листів до матері?

Лоран була вражена. Невже Равіно відомо все? Так, йому справді було відомо все. Це також було складовою його системи. Він вимагав від своїх клієнтів, котрі постачали йому нібито хворих, повної інформації про причини, через які тих нещасних поміщено до лікарні, а також про все,

що стосувалося самих пацієнтів. Клієнти знали, що це необхідно для їхньої ж користі, й не приховували від Равіно найжахливіших таємниць.

— Ви брехали професорові Керну заради зганьбленої справедливості й бажаючи покарати порок. Ви брехали заради правди. Гіркий парадокс! І коли підрахувати, то виявиться, що ваша правда весь час трималася на брехні.

Равіно влучно бив у ціль. Він приголомшив Лоран. Їй чомусь не спадало на думку, що брехня відігравала таку велику роль в її житті.

— Ось і поміркуйте, моя праведнице, на дозвіллі про те, скільки ви нагрішили. І чого ви досягли своєю. правдою? Я скажу вам: ви домоглися цього довічного ув'язнення. І жодні сили не виведуть вас звідси — ані земні, ані небесні. А брехня? Навіть коли високоповажного професора Керна вважати породженням пекла і батьком брехні, то він же і досі пречудово існує.

Равіно, який не зводив очей з Лоран, раптом замовк. "На перший раз досить, зачин зроблено добрячий", — задоволено подумав він і, не прощаючись, вийшов.

Лоран навіть не помітила його відсутності. Вона сиділа, затуливши обличчя руками.

З того вечора Равіно щовечора приходив до неї, щоб провадити свої єзуїтські бесіди. Розхитати моральні основи, а разом з ними й психіку Лоран стало для Равіно справою професійного самолюбства.

Лоран страждала щиро і глибоко. На четвертий день вона не витримала і, підвівшись, із розпашілим обличчям, вигукнула:

— Ідіть звідси! Ви не людина, ви — демон!

Ця сцена стала для Равіно справжньою насолодою.

— Ви робите успіхи, — посміхнувся він, не рухаючись з місця. — Ви стаєте правдивішою, ніж раніше.

— Вийдіть! — задихаючись, сказала Лоран.

"Чудово! Скоро битися почне", — подумав лікар і вийшов, весело насвистуючи.

Лоран, щоправда, ще не билася і, певне, могла би битися лише за повного затьмарення свідомості, але її психічне здоров'я було у великій небезпеці. Залишаючись на самоті, вона з жахом відчувала, що надовго її не вистачить.

А Равіно не гребував нічим, що могло би прискорити розв'язку. Вечорами Лоран почали переслідувати звуки сумної пісні, яку награвав невідомий їй інструмент. Так ніби десь ридала віолончель, іноді звуки піднімалися до верхніх регістрів скрипки, потім, раптом, без паузи, змінювалися не тільки висота, а й тембр, і бринів уже ніби людський голос, чистий, прекрасний, але надзвичайно сумний. Те мелодійне ниття робило своєрідне коло, повторюючись без кінця.

Коли Лоран почула цю музику вперше, мелодія навіть сподобалася їй. До того ж музика була такою ніжною і тихою, що Лоран брав сумнів, чи справді десь грає музика, чи в неї вже починається слухова галюцинація.

Хвилини минали, а музика продовжувала кружляти в своєму зачарованому колі. Віолончель змінювалася скрипкою, скрипка — ридальним людським голосом… Тоскно звучала одна нота в акомпанементі. Через годину Лоран була впевнена, що цієї музики не існує насправді, що вона бринить лише в її голові. Від сумної мелодії не було куди подітись. Лоран затулила вуха, але їй здавалося, що вона все

одно чує музику — віолончель, скрипка, голос… віолончель, скрипка, голос…

— Від цього можна збожеволіти, — шепотіла Лоран. Вона почала наспівувати сама, намагалася говорити з собою вголос, щоб заглушити музику, але нічого не допомагало. Навіть уві сні ця музика переслідувала її.

"Люди не можуть грати та співати безперестанно. Це, напевне, механічна музика… Якась мара…", — думала вона, лежачи без сну, з розплющеними очима, і слухаючи нескінченне коло: віолончель, скрипка, голос… віолончель, скрипка, голос…

Вона не могла дочекатися ранку і поспішала втекти у парк, але мелодія вже перетворилася у невідступну ідею. Лоран дійсно починала чути музику, якої не було. І тільки крики, стогони та сміх божевільних, що гуляли в парку, трохи приглушували її.

НОВЕНЬКИЙ

Поступово нерви Марі Лоран настільки розхиталися, що вперше у своєму житті дівчина почала думати про самогубство. Якось на прогулянці вона почала обмірковувати спосіб покінчити з собою і так заглибилася в ці думки, що не помітила божевільного, який підійшов близько до неї і, заступивши дорогу, сказав:

— Ті люди хороші, які не знають про невідоме. Все це, звичайно, сентиментальність…

Лоран здригнулася від несподіванки і поглянула на хворого. Одягнений він був, як і всі, у сірий халат. Шатен, високий на зріст, із вродливим, породистим лицем, він одразу привернув її увагу.

"Напевне, новенький, — подумала вона. — Голився востаннє лише днів зо п'ять тому. Але чому його обличчя нагадує мені когось?.."

І раптом молодик швидко зашепотів:

— Я знаю вас, ви мадемуазель Лоран. Я бачив ваш портрет у вашої матері.

— Звідки ви мене знаєте? Хто ви? — запитала здивована Лоран.

— На світі — дуже мало. Я брат мого брата. А брат мій — я! — голосно вигукнув молодик.

Поблизу пройшов санітар, непомітно, але уважно поглядаючи на нього.

Коли санітар проминув їх, чоловік швидко прошепотів:

— Я Артур Доуель, син професора Доуеля. Я не божевільний і удав з себе божевільного тільки для того, щоб…

Санітар знову наблизився до них. Артур раптом відбіг від Лоран із криком:

— Ось мій небіжчик брат! Ти — я, я — ти. Ти ввійшов у мене після смерті. Ми були двійниками, але помер ти, а не я.

І Доуель погнався за якимсь меланхоліком, налякавши його цим несподіваним нападом. Санітар кинувся слідом за ним, бажаючи захистити маленького, хирлявого меланхоліка від буйного хворого. Коли вони добігли до кінця парку, Доуель покинув свою жертву і повернувся до Лоран. Він біг швидше за санітара. Минаючи Лоран, Доуель уповільнив біг і докінчив фразу:

— Я з'явився тут, щоб урятувати вас. Приготуйтеся сьогодні вночі до втечі. — І, відскочивши вбік, затанцював навколо якоїсь ненормальної бабусі, яка не звертала на нього жодної уваги. Потім він сів на лаву, схилив голову і замислився.

Він так добре зіграв свою роль, що Лоран завагалася, чи справді Доуель тільки симулює божевілля. Але надія вже зародилася в її душі. А в тому, що молодик був сином професора Доуеля, вона не мала сумніву. Схожість його з батьком тепер впадала в око, хоча сірий лікарняний халат і неголене обличчя значно "знеособлювали" Доуеля. Ї до того ж він упізнав її за портретом. Певно, він був у її матері. Все це скидалося на правду. Хай там як, а Лоран вирішила цієї ночі не роздягатися і чекати на свого несподіваного рятівника.

Надія на порятунок окрилила її, додала сил. Вона раптом ніби прокинулась після страшного кошмару. Навіть настирлива пісня почала звучати тихіше, відходити вдалечінь, розчинятися у повітрі. Лоран глибоко зітхнула, як людина, випущена на свіже повітря з похмурого підземелля. Жага життя раптом спалахнула в ній з небаченою силою. Їй хотілося сміятися від радості. Але тепер, більш ніж будь-коли, слід було дбати про обережність.

Коли гонг продзвонив до сніданку, вона постаралася надати своєму обличчю тоскного виразу — звичного останнім часом — і попростувала до будинку.

Біля вхідних дверей, як завжди, стояв лікар Равіно. Він стежив за хворими, як тюремник за арештантами, що повертаються з прогулянки до своїх камер. Його очі не пропускали жодної дрібниці: ні каменя під халатом, ні роздертого халата, ні подряпини на руках та обличчях пацієнтів. Але з особливою пильністю він стежив за виразом їхніх облич.

Лоран, проходячи повз Равіно, намагалася не дивитись на нього й опустила очі. Вона хотіла швидше проскочити, але він на хвилину затримав її і ще пильніше поглянув в обличчя.

— Як ви почуваєтеся? — запитав він.

— Як завжди, — відповіла вона.

— Це яка за рахунком брехня і заради чого? — іронічно запитав він і, пропустивши її, додав услід — Ми ще поговоримо з вами увечері.

"Я очікував меланхолії. Невже ж вона впадає у стан екстазу? Певно, я щось пропустив у ході її думок і настроїв. Треба буде дошукатися…", — подумав він.

І ввечері він прийшов дошукуватись. Лоран дуже боялася цього візиту. Якщо вона витримає, він може бути останнім. Якщо ж не витримає, вона загинула. Тепер вона в душі називала лікаря Равіно "великий інквізитор". І справді, коли б він жив кілька століть тому, то міг би з честю носити це звання. Вона боялася його софізмів, його суворих допитів, несподіваних запитань-пасток, дивовижного знання психології, його диявольського аналізу. Він був воістину "великий логік", сучасний Мефістофель, який може попрати всі моральні цінності й убити сумнівами навіть незаперечні істини.

І щоб не викрити себе, щоб не загинути, вона вирішила, зібравши всю силу волі, мовчати, мовчати, хай би там що він говорив. То був теж небезпечний крок. То було оголошення неприхованої війни, останній бунт самозбереження, який мусив спричинити посилення атаки. Але вибору не було.

І коли Равіно прийшов, утупився, як звичайно, своїми круглими очима в неї і запитав:

— Отже, заради чого ви збрехали? — Лоран не проронила ні звуку.

Губи її були міцно стулені, а очі опущені.

Равіно почав свій інквізиторський допит. Лоран то блідла, то червоніла, але й далі мовчала. Равіно, — що з ним траплялося дуже рідко, — почав втрачати терпець і злоститись.

— Мовчання — золото, — сказав він насмішкувато. — Втративши всі свої цінності, ви хочете зберегти хоч цю чесноту позбавлених мови тварин і повних ідіотів, але вам це не вдасться. За мовчанкою буде вибух. Ви луснете від люті, коли не відкриєте запобіжного клапана викривального красномовства. Та й який сенс мовчати? Гадаєте, я не можу читати ваші думки? "Ти хочеш довести мене до божевілля, — думаєте ви зараз, — але в тебе нічого не вийде". Будемо говорити відверто. Ні, вдасться, мила дівчино. Зіпсувати людську душицю для мене легше, ніж пошкодити механізм кишенькового годинника. Всі гвинтики цієї нехитрої машини я знаю досконально. І чим більше ви опиратиметеся, тим безнадійнішим і глибшим буде ваше падіння в морок безумства.

"Дві тисячі чотириста шістдесят один, дві тисячі чотириста шістдесят два…", — продовжувала Лоран лічити, аби не чути того, що їй каже Равіно.

Невідомо, як довго тривали б ще ці тортури, коли б у двері тихо не постукала доглядальниця.

— Зайдіть, — невдоволено сказав Равіно.

— У сьомій палаті хвора, здається, помирає, — повідомила доглядальниця.

Равіно неохоче підвівся.

— Помирає, то й краще, — тихо буркнув він. — Завтра ми закінчимо нашу цікаву розмову, — сказав він, підвівши голову Лоран за підборіддя, насмішкувато пирхнув і вийшов.

Лоран важко зітхнула і майже безсило схилилася над столом.

А за стіною вже грала ридаюча музика безнадійної туги. І влада цієї чарівничої музики була така велика, що Лоран мимоволі піддалася цьому настроєві. Їй вже здавалося, що зустріч з Артуром Доуелем — тільки маячня її хворої уяви, що будь-яка боротьба марна. Смерть, лише смерть врятує її від муки. Вона озирнулася навколо… Але система лікаря Равіно не допускала вчинення самогубства. Тут ні на чому було навіть повіситись. Лоран здригнулася. Несподівано вона уявила обличчя матері.

"Ні, ні, я не зроблю цього, заради неї не зроблю… хоч би цієї останньої ночі… Я буду чекати на Доуеля. Коли він не прийде…" Вона не домислила думки, але передчувала всією душею те, що станеться з нею, коли він не дотримається своєї обіцянки.

ВТЕЧА

Це була найважча ніч з усіх, які вона провела у клініці лікаря Равіно. Хвилини тягнулися безкінечно і нудно, як і знайома музика, що долинала в кімнату.

Лоран нервово походжала від дверей до вікна. З коридору почулися скрадливі кроки. В неї забилося серце. Забилось і завмерло, — вона впізнала кроки чергової доглядальниці, яка підходила до дверей, щоб заглянути у вічко. Двохсотсвічкова лампа не гасла в кімнаті всю ніч. "Це сприяє безсонню", — вирішив лікар Равіно. Лоран квапливо, не роздягаючись, лягла в ліжко, накрилася ковдрою і вдала, що спить. І сталася дивна річ: Марі, яка не спала протягом багатьох ночей, одразу заснула, стомлена до краю усім пережитим. Спала вона лише кілька хвилин, але їй здалося, що минула ціла ніч. Злякано схопившись, вона

підбігла до дверей і раптом наштовхнулася на Артура Доуеля. Він дотримав слова. Вона ледве стрималася, щоб не крикнути.

— Швидше, — прошепотів він. — Доглядальниця в західному коридорі. Ходімо.

Він схопив її за руку й обережно повів за собою. Їхні кроки заглушували стогони та вигукування хворих, яких мучило безсоння. Нескінченний коридор закінчився. Ось, нарешті, і вихід з будинку.

— У парку чергує сторожа, але ми прокрадемось повз неї… — швидко шепотів Доуель, тягнучи Лоран у глиб парку.

— Але собаки…

— Я весь час годував їх залишками обіду, і вони знають мене. Я тут уже кілька днів, але не підходив до вас, щоб не викликати підозри.

Парк огортала пітьма. Але біля кам'яного муру на деякій відстані один від одного, мов навколо в'язниці, було розставлено увімкнені ліхтарі.

— Он там зарості… туди…

Несподівано Доуель ліг на траву і смикнув за руку Лоран. Вона зробила те саме. Один зі сторожів пройшов повз утікачів. Коли сторож відійшов, вони почали пробиратися до муру.

Десь загарчав собака, підбіг до них і закрутив хвостом, побачивши Доуеля. Доуель кинув собаці шматок хліба.

— От бачите, — прошепотів Артур, — найголовніше зроблено. Тепер нам залишається перебратись через мур. Я допоможу вам.

— А ви? — з тривогою запитала Лоран.

— Не турбуйтесь, я за вами, — відповів Доуель.

— Але що ж я робитиму за муром?

— Там на нас чекають мої друзі. Все підготовлено. Ну, прошу вас, трохи гімнастики.

Доуель притулився до стіни й однією рукою допоміг Лоран вилізти на гребінь.

Але цієї миті один зі сторожів побачив її і здійняв тривогу. Несподівано весь сад осяяли ліхтарі. Сторожі, скликаючи один одного і собак, наближалися до втікачів.

— Стрибайте! — наказав Доуель.

— А ви? — злякано вигукнула Лоран.

— Стрибайте-но! — вже крикнув він, і Лоран зістрибнула.

Чиїсь руки підхопили її.

Артур Доуель підскочив, учепився руками за край муру і почав підтягуватись. Але двоє санітарів схопили його за ноги. Доуель був такий дужий, що ледь не підняв їх на руках. Однак руки зісковзнули, і він упав униз, підім'явши під себе санітарів.

За стіною почувся шум автомобільного мотора. Друзі, напевно, чекали на Доуеля.

— Їдьте швидше! Повним ходом! — вигукнув він, борюкаючись із санітарами.

Автомобіль у відповідь просигналив, і чути було, як він дуже швидко поїхав.

— Пустіть мене, я піду сам, — сказав Доуель, припинивши опір.

Однак санітари не відпустили його. Міцно стиснувши йому руки, вони вели його до будинку.

Біля дверей стояв лікар Равіно у халаті, попихкуючи цигаркою.

— До ізоляційної камери. Гамівну сорочку! — наказав він санітарам.

Доуеля завели до невеликої кімнати без вікон, усі стіни якої та підлога були оббиті матрацами. Сюди переводили буйних хворих на час нападів шаленства. Санітари кинули Доуеля на підлогу. Слідом за ними до камери зайшов Равіно. Він уже не курив. Заклавши руки у кишені халата, він схилився над Доуелем і почав пильно розглядати його своїми круглими очима. Доуель витримав цей погляд. Потім Равіно кивнув санітарам, і вони вийшли.

— Ви непоганий симулянт, — звернувся Равіно до Доуеля, — але мене важко обдурити. Я розгадав вас першого ж дня і стежив за вами, хоч, правду кажучи, не вгадав ваших намірів. Ви і Лоран дорого заплатите за цю витівку.

— Не дорожче, ніж ви, — відповів Доуель. Равіно поворушив своїми тарганячими вусами.

— Загроза?

— На загрозу, — лаконічно кинув Доуель.

— Зі мною важко боротись, — сказав Равіно. — Я ламав не таких шмаркачів, як ви. Скаржитися владі? Не допоможе, друже мій. До того ж ви можете зникнути швидше, аніж налетять власті. Від вас не залишиться й сліду. До речі, яке ваше справжнє прізвище? Дюбаррі — це ж вигадка.

— Артур Доуель, син професора Доуеля.

Равіно явно здивувався.

— Дуже радий познайомитись, — сказав він, намагаючись приховати за глузуванням свою ніяковість. — Я мав честь знати вашого шановного татуся.

— Дякуйте Богові, що в мене руки зв'язані, — відповів Доуель, — а то було б вам непереливки. І не смійте згадувати мого батька… негіднику!

— Дуже вдячний Богові за те, що ви міцно зв'язані й надовго, мій дорогий гостю!

Равіно різко повернувся і вийшов. Дзвінко клацнув замок. Доуель залишився сам.

Він не дуже турбувався про себе. Друзі не кинуть його і вирвуть з цієї в'язниці. Та все ж він розумів небезпеку свого становища. Равіно повинен був добре розуміти, що від результату боротьби між ним і Доуелем може залежати доля всієї його справи. Недарма ж Равіно обірвав розмову і несподівано вийшов з камери. Добрий психолог, він одразу здогадався, з ким має справу, і навіть не пробував застосовувати свої інквізиторські таланти.

З Артуром Доуелем доводилось боротися не психологією, не словом, а лише рішучими діями.

ПОМІЖ ЖИТТЯМ І СМЕРТЮ

Артур послабив вузли, які зв'язували його. Зробити це йому пощастило тому, що коли його зв'язували гамівною сорочкою, він навмисне напружив м'язи. Повільно почав він визволятися зі своїх "пелюшок". Але за ним стежили. І щойно він спробував витягти руку, замок клацнув, двері відчинились, зайшли два санітари і перев'язали його наново, цього разу наклавши поверх гамівної сорочки ще кілька ременів. Санітари поводилися з ним брутально і загрожували побити, коли він ще раз спробує звільнитись. Доуель не відповідав. Туго перев'язавши його, санітари вийшли.

Оскільки в камері вікон не було і освітлювалася вона електричною лампочкою на стелі, Доуель не знав, чи настав уже ранок. Час спливав повільно. Равіно поки що нічого не робив і не приходив. Доуелю хотілось пити. Потім він відчув голод. Але ніхто не заходив до його камери і не приносив води та їжі.

"Невже ж він хоче заморити мене голодом?" — подумав Доуель. Голод дошкуляв йому дедалі більше, але він не просив їсти.

Коли Равіно вирішив знищити його голодом, то немає чого принижувати себе проханням. Доуель не знав, що Равіно випробовує силу його характеру. І, на превелике незадоволення Равіно, Доуель витримав цей іспит.

Незважаючи на голод і спрагу, Доуель, який вже давно не спав, непомітно для себе заснув. Він спав спокійно і міцно, не підозрюючи, що тим завдає Равіно нової прикрості. Ні яскраве світло лампи, ні музичні експерименти Равіно не справляли на Доуеля жодного враження. Тоді Равіно вдався до сильніших засобів впливу, які він застосовував до міцних

натур. У сусідній кімнаті санітари почали бити дерев'яними молотами по залізних листах і тріскотіли особливими тріскачками. Від цього пекельного гуркоту прокидалися навіть найміцніші люди і з жахом озиралися навколо. Та Доуель, певне, був міцнішим від найміцніших. Він спав, як дитина. Ця надзвичайна витривалість вразила навіть Равіно.

"Неймовірно, — дивувався Равіно, — адже ця людина знає, що життя її висить на волосинці, її не розбудять і труби архангелів".

— Досить! — гукнув він санітарам, і пекельна музика стихла.

Равіно не знав, що страшний гуркіт розбудив Доуеля. Але як людина сильної волі він опанував себе з першим проблиском свідомості й жодним зітханням, жодним порухом не виказав, що він уже не спить.

"Доуеля можна знищити тільки фізично", — такий був вирок Равіно.

А Доуель, коли гуркіт припинився, знову заснув по-справжньому і проспав до вечора. Прокинувся він міцний і бадьорий. Голод уже менше дошкуляв йому. Він лежав із розплющеними очима і, посміхаючись, дивився на вічко дверей. Там виднілось чиєсь кругле око, яке уважно стежило за ним.

Артур, щоб подратувати свого ворога, почав співати веселої пісні. То вже було занадто навіть для Равіно. Вперше в житті він відчув, що не може оволодіти чужою волею. Зв'язана, безпомічна людина знущається з нього. За дверима почулося якесь шипіння. Око зникло.

Доуель продовжував співати дедалі голосніше, але раптом захлинувся. Щось подразнювало йому горло. Доуель потягнув носом і відчув незвичний запах. У горлі та носі лоскотало, а скоро до цього приєднався ще й гострий біль в очах. Запах посилювався.

Доуель похолов. Він зрозумів, що настав його смертний час. Равіно труїв його хлором. Доуель знав, що йому не вирватися з тугого реміння і гамівної сорочки. Але цього разу інстинкт самозбереження був сильніший за аргументи розуму. Доуель почав робити неймовірні зусилля, щоб вивільнитися. Він звивався всім тілом, як черв'як, вигинався, скручувався, качався від стіни до стіни. Але він не кричав, не благав про допомогу, він мовчав, міцно зціпивши зуби. Затьмарена свідомість уже не керувала тілом, і він захищався інстинктивно.

Потім світло згасло, і Доуель ніби кудись провалився…

Він прийшов до тями від свіжого вітру, який куйовдив йому волосся. На превелику силу він розплющив очі: на мить перед ним майнуло чиєсь знайоме обличчя, ніби Ларе, але в поліцейській формі. Слух уловив шум автомобільного мотора. Голова тріщала від болю. "Маячня, але, виходить, я ще живий", — подумав Доуель. Повіки його знову зімкнулися, але відразу ж розплющилися. В очі боляче вдарило денне світло. Артур примружився і раптом почув жіночий голос:

— Як ви почуваєтесь?

По запалених повіках Доуеля провели вологим шматком вати. Остаточно розплющивши очі, Артур побачив схилену над ним Лоран. Він посміхнувся їй і, озирнувшись, побачив, що лежить у тій самій спальні, в якій колись лежала Бріке.

— Виходить, я не помер? — тихо запитав Доуель.

— На щастя, не померли, але ви були за крок від смерті, — сказала Лоран.

У сусідній кімнаті почулися швидкі кроки, й Артур побачив Ларе. Він розмахував руками і кричав:

— Чую, говорять! Виходить, ожив! Здрастуйте, мій друже! Як почуваєтесь?

— Дякую, — відповів Доуель і, відчувши біль у грудях, сказав: — Голова болить… і груди…

— Багато не говоріть, — попередив його Ларе, — вам зашкодить. Той катюга Равіно ледве не задушив вас газом, як пацюка в трюмі пароплава. Але, Доуелю, як ми чудово ошукали його!

І Ларе почав сміятися так, що Лоран подивилася на нього з докором, побоюючись, коли б його занадто бурхлива радість не розтривожила хворого.

— Не буду, не буду, — відповів він, піймавши її погляд. — Я зараз розповім вам усе до ладу. Викравши мадемуазель Лоран і трохи почекавши, ми зрозуміли, що вам не пощастило втекти за нею…

— Ви… чули мій крик? — запитав Артур.

— Чули. Мовчіть! І поквапилися змитися раніше, ніж Равіно вишле погоню. Борюкання з вами дуже затримало його поплічників, і цим ви допомогли нам зникнути непоміченими. Ми дуже добре знали, що вам там непереливки. Відкрита гра. Ми, тобто я і Шауб, хотіли якнайшвидше прийти вам на допомогу. Однак потрібно було спочатку влаштувати мадемуазель Лоран, а потім уже вигадати і здійснити план вашого порятунку. Адже ваш полон був непередбаченим… Тепер і нам потрібно було, що б там не трапилось, пройти за кам'яний мур, а це, ви самі знаєте, справа непроста. Тоді ми вирішили вчинити так: я та Шауб дістали собі поліцейську форму, під'їхали на автомобілі й заявили, що ми прибули для санітарного огляду. Шауб виготовив навіть мандат з усіма печатками. На наше щастя, біля воріт стояв не постійний воротар, а звичайний санітар, який, певне, не знав інструкції Равіно, яка вимагала

перед тим, як впустити будь-кого, зідзвонитися з ним по телефону. Ми гідно трималися і…

— Значить, то була не маячня… — перебив Артур. — Я пригадую, що бачив вас у формі поліцейського і чув шум автомобіля.

— Так, так, на автомобілі вас обдуло свіжим вітром, і ви очуняли, але потім знову знепритомніли. Отож слухайте далі. Санітар відчинив нам ворота, ми увійшли. Все інше зробити було неважко, хоч і не так легко, як ми гадали. Я наказав, щоб нас провели до кабінету Равіно. Але інший санітар, до якого ми звернулися, був, певне, досвідченіший. Він підозріло оглянув нас, сказав, що доповість, і зайшов у будинок. За кілька хвилин до нас вийшов якийсь горбоносий чоловік у білому халаті, з черепаховими окулярами на носі…

— Асистент Равіно, лікар Буш.

Ларе кивнув головою і вів далі:

— Він сказав нам, що лікар Равіно зайнятий і що ми можемо переговорити з ним, Бушем. Я наполягав на тому, що нам необхідно бачити самого Равіно. Буш повторював, що зараз це неможливо, бо Равіно біля тяжкохворого. Тоді Шауб, не довго думаючи, взяв Буша за руку ось так, — Ларе правою рукою взяв за кисть своєї лівої руки, — і повернув її так. Буш крикнув від болю, а ми пройшли повз нього і зайшли в будинок. Чорт, ми не знали, де саме перебуває Равіно, і мали з тим мороку. Та, на щастя, він сам у цей час ішов уздовж коридору. Я впізнав його, бо бачився з ним, коли привозив вас як свого душевнохворого друга… "Чого вам треба?" — різко запитав Равіно. Ми зрозуміли, що нам не варто більше розігрувати комедію і, наблизившись до Равіно, швидко вихопили револьвери і націлили їх йому в лоба. Та в цей час носатий Буш, — хто б міг сподіватися від цього вайла такої спритності! — вдарив по руці Шауба, та так сильно і несподівано, що вибив револьвера, а Равіно схопив мене за руку. Тут почалася веремія, про яку, певне, і розповісти

до ладу важко. На допомогу Равіно та Бушеві вже бігли звідусіль санітари. Їх було багато, і вони, звичайно, швидко б упоралися з нами. Але, на наше щастя, багатьох збила з пантелику поліцейська форма. Вони знали про важку кару за опір поліції, тим більш коли він пов'язаний зі зловмисними діями відносно представників влади. Як Равіно не кричав, що наша поліцейська форма — маскарад, більшість санітарів уважали за краще лишитися спостерігачами, і тільки деякі наважились зазіхнути на священний і недоторканний поліцейський мундир. Другим нашим козирем була вогнепальна зброя, якої не було в санітарів. Ну, певне, не меншим козирем також була наша сила, спритність і відчайдушність. Це й зрівняло сили. Один санітар насів на Шауба, який нахилився підняти револьвера. Шауб виявився неабияким мастаком щодо всіляких прийомів боротьби. Він струсив із себе ворога і, завдаючи спритних ударів, відкинув ногою револьвера, до якого вже тяглася чиясь рука. Треба віддати йому належне, він боровся з надзвичайним спокоєм і самовладанням. На моїх плечах теж повисло двоє санітарів. І невідомо, чим би закінчилася ця катавасія, коли б не Шауб. Він молодець. Йому пощастило-таки підняти револьвера, і, не довго думаючи, він пустив його в хід. Кілька пострілів одразу вгамували санітарів. Після того, як один із них зарепетував, схопившись за своє скривавлене плече, інші миттю відступили. Але Равіно не здавався. Попри те, що ми приставили до обох його скронь револьвери, він гукнув: "У мене теж знайдеться зброя! Я накажу своїм людям стріляти по вас, коли ви негайно не підете звідси!" Тоді Шауб, не кажучи зайвого слова, почав вивертати Равіно руки. Цей прийом викликає такий скажений біль, що навіть здоровенні бандити ревуть, як бегемоти, і стають покірними та слухняними. У Равіно кістки тріщали, на очах виступили сльози, але він усе ще не здавався: "Що ж ви дивитесь? — г-кричав він на санітарів, які стояли осторонь. — До зброї!" Кілька санітарів побігло, певне, по зброю, інші знову підступили до нас. Я відвів на мить револьвер від голови Равіно і зробив пару пострілів. Служки знову закам'яніли, крім одного, який упав на підлогу з глухим стогоном…

Ларе передихнув і провадив далі:

— Так, було гаряче. Нестерпний біль усе більше знесилював Равіно, а Шауб продовжував викручувати йому руку. Нарешті Равіно, скорчившись від болю, прохрипів: "Чого ви хочете?" — "Негайної видачі Артура Доуеля", — сказав я. "Звісно, — скрипнувши зубами, відповів Равіно, — я упізнав ваше обличчя. Та відпустіть же руку, хай вам біс! Я проведу вас до нього…" Шауб відпустив руку рівно настільки, щоб привести його до тями: він уже непритомнів. Равіно привів нас до камери, в якій вас було ув'язнено, і показав очима на ключ. Я відімкнув двері й зайшов до камери в супроводі Равіно та Шауба. Перед очима в нас постало невеселе видовисько: сповитий, як дитина, ви звивалися в останніх корчах, як напіврозчавлений черв'як. У камері стояв задушливий запах хлору. Шауб, щоб не морочитись більше з Равіно, легенько вдарив його знизу в щелепу, від чого лікар повалився на підлогу, мов мішок. Ми самі, задихаючись, винесли вас із камери і зачинили двері.

— А Равіно?

— Він…

— Коли й задихнеться, то невелика біда, вирішили ми. Але його, певне, звільнили і привели до тями після того, як ми пішли… Вибралися ми з цього осиного гнізда досить щасливо, коли не враховувати, що нам довелося вистріляти останні набої в собак… І ось ми тут.

— Довго я пролежав непритомний?

— Десять годин. Лікар щойно пішов, коли ваш пульс і дихання відновилися й він переконався, що ви врятовані. Так, дорогий мій, — потираючи руки, продовжував Ларе, — будуть, будуть гучні процеси. Равіно сяде на лаву підсудних разом із професором Керном. Я цієї справи так не залишу.

— Але перед тим потрібно знайти — живу чи мертву — голову мого батька, — тихо проказав Артур.

ЗНОВУ БЕЗ ТІЛА

Професор Керн так зрадів несподіваній появі Бріке, що навіть забув її насварити. А втім, було не до того. Джонові довелося внести Бріке на руках. Вона стогнала від болю.

— Лікарю, пробачте мені, — сказала вона, побачивши Керна. — Я не послухала вас…

— І самі себе покарали, — відповів Керн, допомагаючи Джонові покласти втікачку в ліжко.

— Боже, я не зняла навіть пальта.

— Дозвольте, я допоможу вам це зробити.

Керн почав обережно знімати з Бріке пальто, водночас придивляючись до неї досвідченим оком. Обличчя її надзвичайно помолоділо й посвіжішало. Від зморщок не лишилося й сліду. "Робота залоз внутрішньої секреції, — подумав він. — Молоде тіло Анжеліки Гай омолодило голову Бріке".

Професор Керн уже давно знав, чиє тіло викрав він з моргу. Він уважно переглядав газети й іронічно посміхався, читаючи про розшуки "безвісти зниклої" Анжеліки Гай.

— Обережніше… Нога болить, — скривилася Бріке, коли Керн перевернув її на другий бік.

— Дострибались! Адже я попереджав вас.

Зайшла доглядальниця, літня жінка з тупуватим виразом обличчя.

— Роздягніть її, — кивнув Керн на Бріке.

— А де ж мадемуазель Лоран? — здивувалась Бріке.

— Її тут немає. Вона хвора.

Керн відвернувся, потарабанив пальцями об спинку ліжка і вийшов з кімнати.

— Ви давно працюєте у професора Керна? — запитала Бріке нову доглядальницю.

Та промимрила щось незрозуміле, показуючи на свій рот.

"Німа, — здогадалася Бріке. — І поговорити не буде з ким…"

Доглядальниця мовчки прибрала пальто і вийшла. Знову з'явився Керн.

— Покажіть вашу ногу.

— Я багато танцювала, — почала Бріке свою покаянну сповідь. — Швидко відкрилася ранка на підошві ноги. Я не звернула уваги…

— І продовжували танцювати?

— Ні, танцювати було боляче. Але кілька днів я ще грала в теніс. Це така прекрасна гра!

Керн, слухаючи базікання Бріке, уважно оглядав ногу і дедалі більше хмурився. Нога розпухла до коліна і почорніла. Він натиснув у кількох місцях.

— Ой, болить! — вигукнула Бріке.

— Морозить?

— Так, від учорашнього дня.

— Так… — Керн витяг сигару і закурив. — Становище дуже серйозне. От до чого доводить непослух. А з ким це ви грали в теніс?

Бріке знітилась.

— З одним знайомим… молодим чоловіком.

— Чи не розповісте ви мені, що взагалі трапилося з вами відтоді, як ви втекли від мене?

— Я була у своєї подруги. Вона дуже здивувалася, побачивши мене живою. Я сказала, що рана моя виявилася несмертельною і що мене вилікували в лікарні.

— Про мене і… голови ви нічого не говорили?

— Звичайно, ні, — твердо відповіла Бріке. — Дивно було б говорити. Мене вважали б за божевільну.

Керн полегшено зітхнув. "Усе вийшло краще, ніж я міг сподіватись", — подумав він.

— Але що ж з моєю ногою, професоре?

— Боюся, що її доведеться відрізати.

В очах Бріке засвітився жах.

— Відрізати ногу? Мою ногу? Зробити мене калікою?

Кернові й самому не хотілось нівечити тіло, здобуте й оживлене ціною таких зусиль. Та й ефект демонстрації буде вже не той, коли доведеться показувати каліку. Добре було б обійтися без ампутації ноги, але навряд чи це можливо.

— А не можна буде приробити мені нову ногу?

— Не хвилюйтесь, почекаємо до завтра. Я ще провідаю вас, — сказав Керн і вийшов.

На зміну йому знову прийшла німа доглядальниця. Вона принесла чашку з бульйоном і грінки. В Бріке не було апетиту. Її лихоманило, і вона, незважаючи на настирливі мімічні вмовляння доглядальниці, не змогла з'їсти більше двох ложок.

— Приберіть, я не можу.

Доглядальниця вийшла.

— Треба було зміряти спершу температуру, — почула Бріке голос Керна, який долинув з іншої кімнати. — Невже ж ви не знаєте таких простих речей? Я ж казав вам.

Знову зайшла доглядальниця і простягнула Бріке термометра.

Хвора слухняно поставила термометра. І коли витягла його і поглянула, він показував тридцять дев'ять.

Доглядальниця записала температуру і сіла біля хворої.

Бріке, щоб не бачити тупого і байдужого обличчя доглядальниці, повернула голову до стіни. Навіть через цей незначний рух відчула біль у нозі і внизу живота. Бріке глухо застогнала і заплющила очі. Вона подумала про Ларе: "Любий, коли я побачу тебе?"

О дев'ятій вечора пропасниця посилилася, почалося марення. Бріке здавалось, що вона в каюті яхти. Хвилі більшають, яхту хитає, і від того в грудях піднімається нудотний клубок і підступає до горла… Ларе кидається на неї і душить. Вона кричить, метається в ліжку… Щось вогке і холодне торкається її лоба і серця. Кошмари зникають.

Вона бачить себе на тенісному майданчику з Ларе. Крізь тонку огороджувальну сітку синіє море. Сонце пече безжально, голова болить і паморочиться. "Коли б не так боліла голова… Це жахливе сонце!.. Я не можу пропустити м'яча…", — і вона напружено стежить за рухами Ларе, який піднімає ракетку для удару. "Плей!" — гукає Ларе, виблискуючи зубами на яскравому сонці, і, перш ніж вона встигла відповісти, б'є по м'ячу. "Аут", — голосно відповідає Бріке, радіючи, що Ларе помилився…

— Усе ще граєте в теніс? — чує вона чийсь неприємний голос і розплющує очі. Перед нею, схилившись, стоїть Керн і тримає її за руку. Він рахує пульс. Потім оглядає її ногу і несхвально хитає головою.

— Котра година? — запитує Бріке, ледве повертаючи язиком.

— Друга година ночі. От що, мила стрибухо, доведеться ампутувати вашу ногу.

— Що це означає?

— Відрізати.

— Коли?

— Зараз. Зволікати не можна жодної години, інакше почнеться загальне зараження.

Думки Бріке плутаються. Вона чує голос Керна як уві сні і ледве розуміє його слова.

— І високо відрізати? — запитує вона майже байдуже.

— Ось так, — Керн швидко проводить ребром долоні внизу живота. Від цього жесту у Бріке холоне живіт. Свідомість її все більше прояснюється.

— Ні, ні, ні, — з жахом говорить вона. — Я не дозволю! Я не хочу!

— Ви хочете померти? — спокійно запитує Керн.

— Ні.

— Тоді вибирайте одне з двох.

— А як же Ларе? Адже він мене кохає… — лепече Бріке. — Я хочу жити і бути здоровою. А ви хочете відібрати все… Ви страшний, я боюся вас! Рятуйте! Рятуйте мене!..

Вона вже знову марила, кричала і поривалася встати. Доглядальниця ледве стримувала її. Скоро на допомогу покликали Джона.

Тим часом Керн швидко працював у сусідній кімнаті, роблячи приготування до операції.

Рівно о другій годині ночі Бріке поклали на операційний стіл. Вона опритомніла і мовчки дивилася на Керна так, як дивляться на свого ката засуджені до смерті.

— Змилуйтесь, — нарешті прошепотіла вона. — Врятуйте…

Маска опустилась на її обличчя. Доглядальниця взялася за пульс. Джон дедалі міцніше притискав маску. Бріке знепритомніла.

Вона опритомніла в ліжку. Голова паморочилась. Її нудило. Ніби в тумані згадала про операцію і, попри страшну слабість, підняла голову, поглянула на ногу і застогнала. Нога була відрізана вище коліна і туго забинтована. Керн дотримав слова: він зробив усе, щоб якнайменше спотворити тіло Бріке. Він пішов на ризик і здійснив ампутацію з таким розрахунком, щоб можна було виготовити протез.

Увесь день після операції Бріке почувалася задовільно, хоч лихоманка й не проходила, що дуже турбувало Керна. Він відвідував її щогодини й оглядав ногу.

— Що ж я тепер робитиму без ноги? — запитувала його Бріке.

— Не турбуйтесь, я вам зроблю нову ногу, кращу за ту, що була, — заспокоював її Керн. — Ще танцюватимете. — Але обличчя його спохмурніло: нога почервоніла вище ампутованого місця й спухла.

Під вечір гарячка посилилася. Бріке почала метатися, стогнати і марити.

Об одинадцятій вечора температура підскочила до сорока і шести десятих.

Керн сердито вилаявся: він зрозумів, що почалося загальне зараження крові. Тоді, не думаючи про порятунок тіла Бріке, Керн вирішив відвоювати у смерті хоча б частину експоната. "Коли промити її кровоносні судини антисептичним, а потім фізіологічним розчином і пустити свіжу, здорову кров, голова житиме".

І він наказав знову перенести Бріке на операційний стіл.

Бріке лежала без пам'яті й не відчула, як гострий скальпель швидко зробив надріз на її шиї, вище червоних шрамів, які залишилися від першої операції. Цей надріз відділив не лише голову Бріке від її прекрасного молодого тіла. Він відсікав від Бріке весь світ, всі радості та надії, якими вона жила.

ТОМА ПОМИРАЄ ВДРУГЕ

Голова Тома хиріла що не день дедалі більше. Тома не був пристосований для життя самою свідомістю. Щоб почуватися добре, йому необхідно було працювати, рухатись, підіймати вантажі, натруджувати своє могутнє тіло, потім багато їсти та міцно спати.

Він часто заплющував очі й уявляв, що, напружуючи свою спину, підіймає і носить важкі мішки. Йому здавалося, що він відчуває кожен напружений м'яз. Відчуття було таке реальне, що він розплющував очі в надії побачити своє дуже тіло. Але під ним, як і раніше, виднілися лише ніжки стола.

Тома скреготів зубами і знову заплющував очі.

Аби розважити себе, він починав думати про село. Та відразу згадував і про свою наречену, яка тепер назавжди втрачена для нього. Не раз він прохав Керна швидше дати йому нове тіло, а той з посмішкою відказував:

— Усе ще не знайду підхожого, потерпи трохи.

— Та хоч якесь поганеньке тільце, — просив Тома: таке велике було його прагнення повернутись до життя.

— З поганеньким тілом ти пропадеш. Тобі треба здорове тіло, — відповідав Керн.

Тома чекав, дні спливали, а його голова все ще стриміла на високому столику.

Особливо тяжкими були ночі без сну. В нього почалися галюцинації. Кімната крутилася, слався туман, і з туману з'являлася голова коня. Сходило сонце. Подвір'ям бігав собака, кудкудакали кури. І раптом звідкись вилітала ревуча вантажівка і мчала на Тома. Ця картина повторювалася без кінця, і Тома помирав безліч разів.

Аби позбутися кошмарів, Тома почав шепотіти пісні, — йому здавалося, що він співав, — або рахувати,

Якось його захопила одна розвага. Тома спробував ротом затримати повітряний струмінь. Коли він потім раптово відкрив рота, повітря вирвалося звідти з кумедним шумом.

Тома це сподобалося, і він знову почав свою гру. Він затримував повітря доти, доки воно само не проривалося через губи. Тома почав повертати при цьому язиком: виходили дуже смішні звуки. А скільки секунд він може тримати струмінь повітря? Тома почав рахувати. П'ять, шість, сім, вісім… "Ш-ш-ш", — повітря прорвалося. Ще… Треба довести до дюжини… Раз, два, три… шість, сім… дев'ять, одинадцять… дванадцять…

Стиснуте повітря вдарило раптом в піднебіння з такою силою, що Тома відчув, як голова його припіднялася на підставці.

"Ще, чого доброго, злетиш зі свого сідала", — подумав Тома.

Він скосив очі й побачив, що кров розлилася по скляній поверхні підставки і крапала на підлогу. Певне, повітряний струмінь, піднявши

його голову, послабив трубки, вставлені в кровоносні судини шиї. Голова Тома жахнулась: невже кінець? І справді, свідомість почала затьмарюватись. У Тома з'явилося таке відчуття, ніби йому бракує повітря: це кров, яка живила його голову, вже не могла потрапити до мозку в достатній кількості й принести життєдайний кисень. Він бачив свою кров, відчував своє повільне згасання. Він не хотів помирати! Свідомість чіплялася за життя. Жити, хай там що! Дочекатися нового тіла, обіцяного Керном…

Тома намагався осадити свою голову вниз, скорочуючи м'язи шиї, пробував розгойдуватися, але тільки погіршував своє становище: скляні наконечники трубок дедалі більше виходили з вен. З останніми проблисками свідомості Тома почав кричати, кричати так, як він не кричав ніколи в житті.

Але то вже був не крик. То було передсмертне хрипіння…

Коли Джон, який спав сторожко, прокинувся від цих незнайомих звуків і вбіг до кімнати, голова Тома ледве ворушила губами. Джон, як умів, встановив голову на місце, втиснув трубки глибше і старанно витер кров, аби професор Керн не побачив слідів нічної пригоди.

Уранці голова Бріке, відділена від тіла, вже стояла на своєму старому місці, на металевому столику зі скляною дошкою, і Керн приводив її до тями.

Коли він "промив" голову від залишків зіпсованої крові й пустив струмінь нагрітої до тридцяти семи градусів свіжої, здорової крові, обличчя Бріке зарожевіло. За кілька хвилин вона розплющила очі і, ще нічого не розуміючи, втупилася в Керна. Потім з видимим зусиллям поглянула вниз, і очі її розширились.

— Знову без тіла… — прошепотіла голова Бріке, її очі виповнились слізьми. Тепер вона могла тільки шипіти: горлові зв'язки було перерізано вище старого перерізу.

"Чудово", — подумав Керн, — судини швидко наповнюються вологою, коли це тільки не залишкова волога у слізних каналах. Однак на сльози не слід витрачати дорогоцінну рідину".

— Не плачте й не журіться, мадемуазель Бріке. Ви жорстоко покарали сама себе за непослух. Але я вам зроблю нове тіло, краще за попереднє, тільки потерпіть ще кілька днів.

І, відійшовши від голови Бріке, Керн підійшов до голови Тома.

— Ну, а як ся має наш фермер?

Керн раптом спохмурнів і уважно подивився на голову Тома. Вона мала дуже поганий вигляд. Шкіра потемніла, рот напіввідкритий. Керн оглянув трубки і почав лаяти Джона.

— Я думав, що Тома спить, — виправдовувався Джон.

— Сам ти проспав, бовдур!

Керн почав поратися біля голови.

— Ох, який жах!.. — шипіла голова Бріке. — Він помер. Я так боюсь мерців… Я теж боюсь померти… Від чого він помер?

— Закрути у неї кран із повітряним струменем! — сердито наказав Керн.

Бріке замовкла на півслові, але продовжувала злякано і благально дивитися в очі доглядальниці, безпорадно ворушачи губами.

— Коли через двадцять хвилин я не поверну голову до життя, її можна буде тільки викинути, — сказав Керн.

За п'ятнадцять хвилин толова виявила слабкі ознаки життя. Повіки та губи її здригнулися, але очі дивилися тупо, порожньо. Ще за дві хвилини голова нечітко промовила кілька слів. Керн уже святкував перемогу. Але голова раптом знову замовкла. Жоден нерв не тремтів на обличчі.

Керн подивився на термометр:

— Температура трупа. Кінець!

І, забувши про присутність Бріке, він із злістю шарпнув голову за густе волосся, зірвав зі столика і кинув у великий металевий таз.

— Винести її на лід… Треба буде зробити розтин.

Негр швидко схопив таз і вийшов. Голова Бріке дивилася на нього розширеними від жаху очима.

У кабінеті Керна задзвонив телефон. Керн зі злістю жбурнув на підлогу сигару, яку збирався прикурити, і пішов до себе, грюкнувши дверима.

Говорив Равіно. Він повідомляв про те, що відправив Кернові з посильним листа, якого Керн, напевне, вже одержав.

Керн зійшов униз і сам витяг листа зі скриньки на дверях. Підіймаючись сходами, Керн нервово розірвав конверта і почав читати.

Равіно повідомляв, що Артур Доуель, пробравшись до його лікарні під виглядом хворого, викрав мадемуазель Лоран і втік сам.

Керн оступився і ледь не впав на сходах.

— Артур Доуель!.. Син професора… Він тут? І він, звичайно, знає все…

Ось і новий ворог, який його не помилує. В кабінеті Керн спалив листа і закрокував по килимі, обмірковуючи план дій. Знищити голову професора Доуеля? Це він може завжди зробити за одну хвилину. Але голова ще потрібна йому. Необхідно буде лише вжити заходів до того, щоб цей "доказ" не потрапив на очі стороннім. Можливо, буде обшук, вторгнення ворогів у його дім. Авжеж… необхідно прискорити демонстрацію голови Бріке. Переможців не судять. Що б там не говорили Лоран та Артур Доуель, Кернові буде легше боротися з ними, коли його ім'я осяватиме ореол загального визнання і поваги.

Керн узяв телефонну трубку, викликав секретаря наукового товариства і попросив заїхати до нього для переговорів про організацію засідання, на якому він, Керн, продемонструє результати своїх найновіших експериментів. Потім Керн зателефонував до редакцій найбільших газет і просив прислати інтерв'юерів.

"Треба влаштувати газетний галас навколо великого відкриття професора Керна… Демонстрацію можна буде зробити днів за три, коли голова Бріке трохи заспокоїться після потрясіння і звикне до думки про втрату тіла… Ну, а тепер…"

Керн пройшов до лабораторії, відкрив шафки, дістав шприц, бунзенівський пальник, узяв вату, коробку з написом "Парафін" і попростував до голови професора Доуеля.

ЗМОВНИКИ

Будиночок Ларе був штаб-квартирою "змовників": Артура Доуеля, Ларе, Шауба і Лоран. На загальній раді було вирішено, що Лоран небезпечно повертатися до своєї квартири. Та оскільки Лоран хотіла яйнайшвидше побачитися з матір'ю, Ларе поїхав до мадам Лоран і привіз її до свого будиночка.

Побачивши дочку живою і здоровою, старенька ледве не знепритомніла від радості; Ларе довелося підхопити її під руку і всадовити у крісло.

Мати та дочка замешкали у двох кімнатах третього поверху. Радість мадам Лоран отьмарювалася тільки тим, що Артур Доуель, "рятівник" її дочки, все Ще лежав хворий. На щастя, він не надто довго перебував під дією задушливого газу. Допомагало й те, що в Доуеля був дуже здоровий організм.

Мадам Лоран та її дочка по черзі доглядали хворого. За цей час Артур Доуель дуже потоваришував із ними, а Марі. Лоран доглядала його надзвичайно турботливо; не маючи змоги допомогти голові батька, Лоран перенесла всю свою увагу на сина. Так їй здавалось. Але була ще одна причина, через яку Марі неохоче поступалася своїй матері місцем доглядальниці. Артур Доуель був перший чоловік, що вразив її дівочу уяву. Знайомство з ним відбулося за романтичних обставин, — він, як лицар, викрав її, визволивши зі страшного дому Равіно. Трагічна доля його батька накладала і на нього печать трагічності. А його особисті якості — мужність, сила і молодість — довершили шарм, якому важко було не піддатися.

Артур Доуель зустрічав Лоран не менш ласкавим поглядом. Він краще розбирався в своїх почуттях і не приховував від себе, що його приязність — не лише обов'язок хворого по відношенню до турботливої доглядальниці.

Ніжні погляди молодих людей не пройшли повз загальну увагу. Мати Лоран удавала, що нічого не помічає, хоч, напевне, вона цілком схвалювала вибір своєї дочки. Шауб, що цікавився лише спортом і тому з презирством ставився до жінок, глузливо посміхався і в душі жалів Артура, а Ларе важко зітхав, спостерігаючи зародження чужого щастя, і мимоволі згадував прекрасне тіло Анжеліки, уявляючи тепер на тому тілі частіше голову Бріке, аніж Гай. Він навіть сам сердився на себе за цю "зраду", але виправдовувався тим, що тут відіграє роль лише закон асоціації: голова Бріке скрізь супроводжувала тіло Гай.

Артур Доуель не міг дочекатися того часу, коли лікар дозволить йому ходити. Та Артурові дозволено було лише розмовляти, не встаючи з ліжка, до того ж близьким було наказано берегти легені Доуеля.

Йому хоч-не-хоч довелося взяти на себе роль голови зборів, який вислуховує думки інших й тільки коротко заперечує або резюмує "дебати".

А дебати бували іноді бурхливими. Особливо гарячкували Ларе та Шауб.

Що робити з Равіно та Керном? Шауб чомусь облюбував собі в жертву Равіно й розробляв плани "розбійних нападів" на нього.

— Ми не встигли добити цього собаку. А його необхідно знищити. Кожен подих цього пса оскверняє землю! Я заспокоюсь лише тоді, коли задушу його власноруч. От ви кажете, — гарячкував він, звертаючись до Доуеля, — що краще, аби цю справу вирішували суд і кат. Але ж Равіно сам нам казав, що в нього влада підкуплена.

— Місцева, — вставляв слово Доуель.

— Заждіть, Доуелю, — встрявав у розмову Ларе. — Вам не можна розмовляти. І ви, Шаубе, не про те говорите, про що треба. З Равіно ми

завжди зуміємо поквитатися. Найперше, що нам слід зробити, — це розкрити злочини Керна і знайти голову професора Доуеля. Нам треба за будь-яку ціну пролізти до Керна.

— Але як ви пролізете? — запитав Артур.

— Як? Ну як пробираються хатні злодії.

— Ви не хатній злодій. Тут потрібна неабияка вправність. — Ларе замислився, потім ляснув себе по лобі.

— Ми запросимо на гастролі Жана. Адже Бріке розкрила мені, як другові, таємницю його професії. Це йому імпонуватиме! Єдиний раз у житті безкорисливо зламати замки у дверях.

— А що, коли він не такий безкорисливий?

— Ми заплатимо йому. Він може тільки прокласти нам дорогу і зійти зі сцени, перш ніж ми викличемо поліцію, а це ми, звичайно, зробимо.

Але тут його завзяття вгамував Артур Доуель. Тихо і повільно він почав говорити:

— Я гадаю, Що вся ця романтика в даному випадку не потрібна. Керн, напевне, вже знає від Равіно про моє прибуття до Парижа й участь у викраденні мадемуазель Лоран. Отже, мені більше немає сенсу зберігати інкогніто. Це — перше. Потім, я син… покійного професора Доуеля і тому маю законне право, як то кажуть юристи, розпочати справу, вимагати судового розслідування, обшуку…

— Знову судового, — безнадійно махнув рукою Ларе. — Заплутають вас судейські зачіпки, і Керн викрутиться.

Артур закашлявся й мимоволі скривився від болю в грудях.

— Ви надто багато розмовляєте, — стурбовано сказала мадам Лоран, яка сиділа біля Артура.

— Нічого, — відповів він, розтираючи груди. — Це зараз мине…

Цієї миті до кімнати зайшла Марі Лоран, чимось дуже схвильована.

— Ось, читайте, — сказала вона, подаючи Доуелю газету.

На першій сторінці великим шрифтом було надруковано:

СЕНСАЦІЙНЕ ВІДКРИТТЯ ПРОФЕСОРА КЕРНА

Підзаголовок, дрібнішим шрифтом:

ДЕМОНСТРАЦІЯ ОЖИВЛЕНОЇ ЛЮДСЬКОЇ ГОЛОВИ

У статті повідомлялось про те, що завтра ввечері перед науковим товариством виступає з доповіддю професор Керн. Доповідь супроводжуватиметься демонстрацією оживленої людської голови.

Далі повідомлялась історія досліджень Керна, називалися його наукові праці та здійснені ним блискучі операції.

Під першим повідомленням було вміщено статтю за підписом самого Керна. В ній у загальних рисах викладалася історія його експериментів з оживлення голів — спочатку собак, а потім людей.

Лоран з напруженою увагою стежила то за виразом обличчя Артура Доуеля, то за поглядом його очей, який переходив з рядка на рядок.

Доуель зовні був спокійний. Тільки насамкінець на обличчі його з'явилася і зникла скорботна посмішка.

— Чи це не ганьба? — вигукнула Марі Лоран, коли Артур мовчки повернув газету. — Цей негідник жодним словом не згадує про роль вашого батька у всьому цьому "сенсаційному відкритті". Ні, я цього так залишити не можу! — Обличчя Лоран палало… — За все, що зробив Керн зі мною, з вашим батьком, з вами, з тими нещасними головами, які він воскресив для пекла безтілесного існування, він повинен дістати кару. Він мусить дати відповідь не лише перед судом, але й перед громадськістю. Було б величезною несправедливістю дозволити йому тріумфувати хоча б одну годину.

— Що ж ви хочете? — тихо запитав Доуель.

— Зіпсувати йому тріумф! — гаряче відповіла Лоран. — З'явитися на засідання наукового товариства і прилюдно кинути в обличчя Кернові звинувачення в тому, що він убивця, злочинець, злодій…

Мадам Лоран не на жарт стривожилась. Тільки тепер вона зрозуміла, як розхиталися нерви її дочки. Вперше мати бачила свою тиху, стриману дочку в такому збудженому стані. Мадам Лоран пробувала її заспокоїти, але дівчина мовби нічого не помічала навколо. Вона вся палала гнівом і жагою помсти. Ларе і Шауб із подивом дивилися на неї. Своєю гарячковістю і нестримним гнівом вона перевершила їх. Мати Лоран благально подивилася на Артура Доуеля. Він перехопив цей погляд і сказав:

— Ваш учинок, мадемуазель Лоран, хоч би якими благородними почуттями ви не покеровувалися, нерозваж…

Та Лоран перебила його:

— Є нерозважливість, яка варта мудрості. Не подумайте, що я хочу виступити в ролі героїні-викривальниці. Я просто не можу вчинити інакше. Цього вимагає моє моральне почуття.

— Але чого ви досягнете? Адже ви^не можете сказати про все це судовому слідчому?

— Ні, я хочу, щоб Керн був зганьблений прилюдно! Керн робить собі славу на нещасті інших, на злочинах і вбивствах! Завтра він хоче спочити на лаврах слави. І він повинен дістати славу, на яку він заслужив.

— Я проти цього вчинку, мадемуазель Лоран, — сказав Артур Доуель, побоюючись, що виступ Лоран може стати потрясінням для її нервової системи.

— Дуже шкода, — відповіла вона. — Але я не відмовлюсь від нього, навіть коли б увесь світ був проти мене. Ви ще не знаєте мене!

Артур Доуель посміхнувся. Ця юна гарячковість подобалась йому, а сама Марі, з розпашілими щоками, ще більше.

— Але ж це буде нерозважливий крок, — почав він знову. — Ви піддаєте себе великій небезпеці…

— Ми будемо захищати її, — вигукнув Ларе, підіймаючи руку так, ніби він тримав шпагу, готову завдати удару.

— Так, ми будемо захищати вас, — голосно підтримав друга Шауб, потрясаючи в повітрі кулаком.

Марі Лоран, бачачи цю підтримку, з докором дивилася на Артура.

— У такому разі я також супроводжуватиму вас, — сказав він.

В очах Лоран майнула радість, але відразу ж вона спохмурніла.

— Вам не можна… Ви ще хворий.

— А я все-таки піду.

— Але…

— І не відмовлюся від цієї думки, навіть коли б увесь світ був проти мене! Ви ще не знаєте мене, — посміхаючись, повторив він її слова.

ЗІПСОВАНИЙ ТРІУМФ

У день наукової демонстрації Керн особливо ретельно оглянув голову Бріке.

— Ось що, — сказав він їй, закінчивши огляд. — Сьогодні о восьмій вечора вас повезуть на багатолюдні збори. Там вам доведеться розмовляти. Відповідайте коротко на запитання, які вам ставитимуть. Не бовкніть зайвого. Зрозуміли?

Керн відкрутив повітряний кран, і Бріке прошепотіла:

— Зрозуміла, але я просила б… дозвольте…

Керн вийшов, не дослухавши її.

Він хвилювався дедалі дужче. Попереду було непросте завдання — привезти голову до залу засідань наукового товариства. Найменший поштовх міг виявитися згубним для життя голови.

Для цього було спеціально обладнано автомобіль. Столик, на якому розташовувалась голова з усіма апаратами, встановили на особливу

платформу з коліщатами для пересування по рівному і ручками для перенесення сходами. Нарешті все було готове. О сьомій вечора виїхали.

… Величезний білий зал був осяяний яскравим світлом. У партері переважали сиві чуприни й лискучі лисини мужів науки, вдягнутих у чорні фраки та сюртуки. Виблискували скельця окулярів. У ложах та амфітеатрі сиділа добірна публіка, так чи інакше причетна до світу науки.

Розкішні убори дам, блискучі діаманти створювали атмосферу, що панує у концертному залі під час виступів світових знаменитостей.

Стриманий гомін глядачів, які чекали на початок, сповнював приміщення.

Біля естради за своїми столиками, мов мурахи, трудилися численні кореспонденти газет, підстругуючи олівці для стенографічних записів.

Праворуч було встановлено ряд кіноапаратів, щоб зафіксувати на плівці всі моменти виступу Керна й оживленої голови. На естраді розмістилася почесна президія з найвидатніших представників світу науки. Посеред естради височіла кафедра, на ній — мікрофон для транслювання промов по радіо для всього світу. Другий мікрофон стояв перед головою Бріке. Вона вивищувалася з правого боку естради. Помірний, уміло накладений макіяж надавав голові Бріке свіжого та привабливого вигляду, згладжуючи гнітюче враження, яке повинна була справляти голова на непідготовлених глядачів. Доглядальниця і Джон стояли біля її столика.

Марі Лоран, Артур Доуель, Ларе та Шауб сиділи в першому ряду, за два кроки від помосту, на якому стояла кафедра. Один тільки Шауб, як Ніким не "розшифрований", мав свій звичайний вигляд. Лоран прийшла у вечірньому туалеті й капелюшку. Вона низько нахиляла голову,

прикриваючись крисами капелюшка, щоб Керн, випадково глянувши, не впізнав її. Артур Доуель і Ларе загримувалися.

Їхні чорні бороди та вуса були зроблені артистично. Для більшої конспірації було вирішено, що вони один з одним "не знайомі". Кожен сидів мовчки і знуджено розглядав сусідів. Ларе був у гнітючому настрої: він ледве не знепритомнів, побачивши голову Бріке.

Рівно о восьмій на кафедру зійшов професор Керн. Він був блідіший, ніж звичайно, але сповнений гідності.

Збори привітали його тривалими оваціями.

Кіноапарат затріскотів. Газетний мурашник стих. Професор Керн почав доповідь про "свої" відкриття.

То була блискуча за формою і майстерно складена промова. Керн не забув згадати про попередні, дуже цінні праці передчасно померлого професора Доуеля. Але, віддаючи належне працям небіжчика, він не забував і про свої "скромні заслуги". Слухачі не повинні були мати жодного сумніву в тому, що вся честь відкриття належить йому, професорові Керну.

Його промова кілька разів переривалася оплесками. Сотні дам спрямовували на нього біноклі та лорнети. Біноклі та моноклі чоловіків з не меншою цікавістю спрямовувалися на голову Бріке, яка вимушено посміхалась.

За знаком професора Керна доглядальниця відкрутила кран, пустила повітряний струмінь, і голова Бріке тепер мала змогу говорити.

— Як ви почуваєтеся? — запитав її старенький учений.

— Дякую, добре.

Голос Бріке був глухий і хрипкий, надміру пущений струмінь повітря свистів, звук був майже позбавлений модуляцій, і все ж виступ голови справив надзвичайне враження. Такий шквал аплодисментів не завжди доводилося чути і всесвітньо знаменитим акторам. Але Бріке, яка колись упивалася успіхом, виступаючи у маленьких кабаре, цього разу лише стомлено опустила повіки.

Хвилювання Лоран дедалі зростало. Її почав бити нервовий дрож, і вона міцно зціпила зуби, щоб вони не цокотіли. "От зараз" — кілька разів говорила вона собі, але щоразу їй бракувало рішучості. Атмосфера гнітила її. Після кожного пропущеного моменту вона намагалась заспокоїти себе думкою, що чим вище вознесуть професора Керна, тим ганебнішим буде його падіння.

Почалися промови.

На кафедру зійшов сивенький дідусь, один із найвидатніших учених.

Кволим, хрипкуватим голосом він говорив про геніальне відкриття професора Керна, про всемогутність науки, про перемогу над смертю, про щастя спілкуватися з тими, хто дарує світові найбільші наукові досягнення.

І в той час, коли Лоран найменше на це сподівалася, якийсь вихор довго стримуваного гніву та ненависті підхопив її і поніс. Вона вже не володіла собою.

Лоран кинулася на кафедру, ледве не збивши з ніг приголомшеного дідуся, майже скинула його, зайняла його місце і зі смертельно блідим обличчям і палаючими, немов у лихоманці, очима фурії, яка переслідує вбивцю, нерівним голосом почала свою палку, сумбурну промову.

Увесь зал стрепенувся, коли вона з'явилась.

Першої миті професор Керн знітився і зробив мимовільний порух у бік Лоран, так ніби хотів затримати її. Потім він швидко повернувся до Джона і прошепотів йому на вухо кілька слів. Джон вислизнув у двері.

В загальному сум'ятті ніхто на це не звернув уваги.

— Не вірте йому! — кричала Лоран, показуючи на Керна. — Він злодій і вбивця! Він украв праці професора Доуеля! Він убив Доуеля! Він і зараз працює з його головою. Він мучить і тортурами примушує продовжувати наукові досліди, а потім видає їх за власні відкриття… Мені сам Доуель казав, що Керн отруїв його…

У публіці сум'яття переростало в паніку. Багато людей попідхоплювалися з місць. Деякі кореспонденти навіть погубили олівці й застигли у приголомшених позах. Тільки кінооператор старанно крутив ручку апарата, радіючи з несподіваного трюку, який забезпечував стрічці успіх сенсації.

Професор Керн цілком опанував себе. Він стояв спокійно, з посмішкою співчуття на обличчі. Дочекавшись, коли новий спазм стиснув горло Лоран, він скористався паузою, повернувся до контролерів, які стояли біля дверей, і владно наказав їм:

— Виведіть її! Хіба ви не бачите, що в неї припадок безумства?

Контролери кинулися до Лоран. Але перш ніж вони встигли добутися до неї крізь натовп, Ларе, Шауб та Доуель підбігли до дівчини й вивели її в коридор. Керн провів усю групу підозрілим поглядом.

У коридорі Лоран намагалася затримати поліція, але молодим людям пощастило вивести її на вулицю і посадити в автомобіль. Вони поїхали.

Коли схвильована публіка трохи вгамувалась, професор Керн зійшов на кафедру і вибачився перед зборами за "сумний інцидент".

— Лоран — дівчина нервова й істерична. Вона не витримала тих сильних переживань, які відчувала, проводячи цілісінькі дні у товаристві штучно оживленої мною голови трупа Бріке. Психіка Лоран надломилася. Вона збожеволіла…

Ця промова була вислухана в моторошній тиші залу.

Почулися слабенькі оплески, але вони були заглушені шиканням. Ніби подих смерті повіяв над залом. І сотні очей тепер уже дивилися на голову Бріке з жахом і жалістю, як на мерця, що встав з могили… Настрій присутніх було зіпсовано безнадійно. Багато хто пішов, не досидівши до кінця. Нашвидку прочитали заздалегідь написані промови, привітальні телеграми, акти про обрання професора Керна почесним членом і доктором різних інститутів та академій наук, і збори було закрито.

За спиною професора Керна з'явився негр і, непомітно кивнувши йому, почав готувати до перевезення назад голову Бріке, відразу змарнілу, стомлену й перелякану.

Залишившись на самоті в закритому автомобілі, професор Керн дав волю своїй люті. Він стискав кулаки, скреготів зубами і так лаявся, що шофер кілька разів стишував хід машини і запитував у слухавку:

— Алло?

ОСТАННЄ ПОБАЧЕННЯ

Уранці другого дня після злощасного виступу Керна перед науковим товариством Артур Доуель прийшов до начальника поліції, назвався і заявив, що він просить вчинити обшук у квартирі Керна.

— Обшук у квартирі професора Керна вже здійснено минулої ночі, — сухо відповів начальник поліції. — Жодних результатів цей обшук Не дав.

Заява мадемуазель Лоран, як того й слід було чекати, виявилася витвором її збудженої уяви. Хіба ви не читали про це в ранкових газетах?

— Чому ви так легко повірили, що заява мадемуазель Лоран є витвором її збудженої уяви?

— Тому що, поміркуйте самі, — відповів начальник поліції, — це неймовірна річ, і, зрештою, обшук підтвердив…

— Ви допитували голову мадемуазель Бріке?

— Ні, ми не допитували жодних голів, — відповів начальник поліції.

— Дарма! Вона також могла б підтвердити, що бачила голову мого батька. Вона особисто розповідала мені про це. Я наполягаю на повторному обшуку.

— Не маю до того ніяких підстав, — різко відповів начальник поліції.

"Невже він підкуплений Керном?" — подумав Артур.

— До того ж, — провадив далі начальник поліції, — повторний обшук може викликати невдоволення громадськості. Люди і так уже обурені виступом цієї божевільної Лоран. Ім'я професора Керна у всіх на устах. Він одержує сотні листів і телеграм з висловленням співчуття йому й обурення вчинком Лоран.

— І все-таки я наполягаю на тому, що Керн вчинив кілька злочинів.

— Не можна безпідставно кидатися такими звинуваченнями, — повчально сказав начальник поліції.

— То дайте ж мені можливість підтвердити їх, — заперечив Доуель.

— Таку можливість вам уже було надано. Представники влади вчинили обшук.

— Коли ви категорично відмовляєтесь, я змушений буду звернутися до прокурора, — рішуче сказав Артур і підвівся.

— Нічим не можу вам зарадити, — відповів начальник поліції, теж підводячись.

Однак згадка про прокурора зробила своє. Трохи подумавши, він сказав:

— Я, щоправда, міг би дати розпорядження вчинити другий обшук, але, так би мовити, неофіційно. Коли обшук дасть нові дані, тоді я доповім про це прокуророві.

— Обшук має бути проведений в присутності моїй, мадемуазель Лоран і мого друга Ларе.

— А чи не забагато?

— Ні, всі ці особи можуть виявитися дуже корисними.

Начальник поліції розвів руками і, зітхнувши, сказав:

— Гаразд! Я відряджу кількох агентів поліції у ваше розпорядження. Запрошу й слідчого.

Об одинадцятій ранку Артур уже дзвонив у двері Керна.

Негр Джон прочинив важкі дубові двері, не знімаючи ланцюжка.

— Професор Керн не приймає.

Та тут наперед виступив поліцейський і примусив Джона впустити несподіваних гостей до квартири.

Професор Керн зустрів їх у своєму кабінеті, вдаючи з себе ображену доброчесність.

— Прошу вас, — сказав він крижаним тоном, широко розчинивши двері лабораторії і метнувши на ходу нищівний погляд на Лоран.

Слідчий, Лоран, Артур Доуель, Керн, Ларе і двоє поліцейських зайшли.

Знайома обстановка, з якою було пов'язано стільки тяжких переживань, схвилювала Лоран. Серце її забилося сильніше.

У лабораторії була тільки голова Бріке. Її щоки без рум'ян набули темно-жовтого відтінку мумії. Побачивши Лоран і Ларе, вона посміхнулась і закліпала очима. Ларе, здригнувшись від жаху, відвернувся.

Зайшли до суміжної з лабораторією кімнати.

Там була виголена голова літнього чоловіка з великим м'ясистим носом. Очі тієї голови були сховані за зовсім чорними окулярами. Губи злегка тремтіли.

— Очі болять, — пояснив Керн. — От і все, що я можу вам запропонувати, — додав він з іронічною посмішкою.

І дійсно, оглянувши весь будинок від підвалу до горища, інших голів не виявили.

Коли поверталися назад, знову довелося проходити через кімнату, де була товстоноса голова. Розчарований Доуель уже було попростував до виходу, а за ним рушили слідчий і Керн.

— Почекайте! — зупинила їх Лоран.

Підійшовши до голови з товстим носом, вона відкрутила повітряний кран і запитала:

— Хто ви?

Голова рухала губами, але голос не звучав. Лоран пустила сильніший струмінь повітря. Почувся шиплячий шепіт:

— Хто це? Ви, Керн? Відкрийте-но мені вуха! Я не чую вас…

Лоран заглянула у вуха голови і витягла звідти великі шматки вати.

— Хто ви? — повторила вона запитання.

— Я був професором Доуелем.

— Але ваше обличчя, — задихнулася Лоран від хвилювання.

— Обличчя?.. — голова ледве вимовляла слова. — Так… мене позбавили навіть мого обличчя. Маленька операція… парафін введено під шкіру носа… На жаль, моїм лишився тільки мозок в оцій спотвореній черепній коробці… але й він відмовляється слугувати мені… Я помираю… наші досліди недосконалі… хоч моя голова й прожила довше, ніж я розраховував теоретично.

— Для чого у вас окуляри? — запитав слідчий, наблизившись.

— Останнім часом колега не довіряє мені, — і голова спробувала посміхнутись. — Він позбавляє мене можливості чути і бачити… Окуляри непрозорі… щоб я не виказав себе перед небажаними для нього відвідувачами… Зніміть же ці окуляри….

Лоран тремтливими руками зняла окуляри.

— Мадемуазель Лоран… ви? Здрастуйте, друже мій!.. А Керн сказав, що ви поїхали… Мені погано… працювати більше не можу… Колега Керн тільки вчора милостиво оголосив мені амністію… Коли я сам не помру сьогодні, він пообіцяв завтра звільнити мене…

І раптом, побачивши Артура, який стояв збоку, ніби заціпенівши, блідий мов смерть, голова радісно проказала:

— Артуре!.. Сину!..

На мить її пригаслі очі проясніли.

— Батьку, рідний мій! — Артур ступив до голови. — Що з тобою зробили?..

Він похитнувся. Ларе підтримав його.

— От… добре… Ще раз ми побачилися з тобою… після моєї смерті… — прохрипіла голова професора Доуеля.

Голосові зв'язки майже не працювали, язик погано ворушився. В паузах повітря зі свистом вилітало з горла.

— Артуре, поцілуй мене у лоб… коли тобі… не… не неприємно…

Артур нахилився і поцілував.

— Ось так… тепер добре…

— Професоре Доуель, — сказав слідчий, — чи можете ви повідомити нас про обставини вашої смерті?

Голова перевела на слідчого вже майже згаслий погляд, певне, погано розуміючи, що й до чого. Потім, зрозумівши, повільно скосила очі на Лоран і прошепотіла:

— Я їй… говорив… вона знає все.

Губи голови перестали ворушитись, а очі затьмарились.

— Кінець, — сказала Лоран.

Деякий час усі стояли мовчки, приголомшені тим, що сталося.

— Ну що ж, — порушив важку мовчанку слідчий і, повернувшись до Керна, сказав — Прошу за мною до кабінету! Я маю допитати вас.

Коли двері за ним зачинилися, Артур важко опустився на стілець біля голови батька і затулив обличчя руками.

— Бідолашний, бідолашний батько!

Лоран м'яко поклала йому руку на плече.

Артур поривчасто підвівся і міцно потис її.

З кабінету Керна почувся постріл.

1

Вівісекція — розтин та інші операції, які робляться на живій тварині задля наукового дослідження.